

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Lenka Robovská

Portugalská vlastní jména v češtině

Portuguese Proper Nouns in Czech

Praha, 2009

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Jindrová

Především mnohokrát děkuji vedoucí práce, PhDr. Jaroslavě Jindrové, za pomoc a trpělivost. Rovněž děkuji všem, kteří přispěli podnětnými konzultacemi: PhDr. Jiřímu Zemanovi, Ph.D. z Pedagogické fakulty UHK; vedoucímu Oddělení onomastiky Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR PhDr. Milanu Harvalíkovi, Ph.D.; PhDr. Simoně Binkové, CSc. ze Střediska ibero-amerických studií FF UK a PhDr. Janu Hricsinovi, Ph.D. z Oddělení portugalistiky ÚRS FF UK. Zvláštní poděkování patří všem, kteří se podíleli na výzkumu v roli respondentů – bez nich by se tento výzkum nemohl uskutečnit. Také děkuji svým blízkým za podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu mého studia a především v době, kdy jsem psala tuto práci. V neposlední řadě děkuji všem ostatním, kteří jakkoli přispěli ke zdárnému dokončení mé diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. dubna 2009

Lenka Robovská

Obsah

1 Úvod	6
1.1 Střet dvou jazyků	6
1.2 Úloha cizích vlastních jmen v jazyce	7
1.3 Základní dělení problematiky	8
1.4 Výběr tématu	9
1.5 Cíle práce	9
1.6 Metody práce	10
1.6.1 Výzkum výslovnosti	10
1.6.2 Výzkum skloňování vybraných jmen	11
1.6.3 Excerpce jmen z odborné literatury	12
2. Systém portugalských jmen	13
2.1 Pohled Leita de Vasconcellose	13
2.1.1 Dělení jmen	13
2.1.2 Předložka <i>de</i> ve jménech	14
2.1.3 Spojka <i>e</i>	15
2.2 Portugalská jména dnes	15
2.3 Jména osob v Brazílii	16
2.3.1 Křestní jména	16
2.3.2 Příjmení	17
2.4. Obtíže pro české mluvčí	18
3. Literatura o cizích vlastních jménech v češtině	19
3.1 Literatura věnovaná problematice portugalských vlastních jmen	21
4. Výslovnost	24
4.1 Hlavní tendence počeštěné výslovnosti cizích osobních jmen	25
4.2 Počeštěná výslovnost portugalských jmen	26
4.2.1 Slovní přízvuk	26
4.2.2 Délka samohlásek	26
4.2.3 Redukce samohlásek v nepřízvučných slabikách	27
4.2.4 Nosové samohlásky	31
4.2.5 Dvojhláska versus hiát	33
4.2.6 Další hlásky a jejich výslovnost	33
4.3 Jména portugalských mořeplavců v češtině	33
4.3.1 jméno <i>Vasco da Gama</i>	34

4.3.2 jméno <i>Bartolomeu Dias</i> - - - - -	35
4.3.3 Jméno <i>Fernão Magalhães</i> - - - - -	36
4.3.4 Jméno <i>José Manuel Barroso</i> - - - - -	37
4.3.5 Jméno <i>Paulo Coelho</i> - - - - -	39
4.3.6 Rysy výslovnosti zaznamenané ve výzkumu - - - - -	40
4.3.7 Závěry výzkumu výslovnosti - - - - -	41
5. Skloňování - - - - -	43
5.1 Portugalská osobní jména z hlediska skloňování - - - - -	43
5.2. Mužská jména - - - - -	44
5.2.1 Jména zakončená na souhlásku - - - - -	44
5.2.2 Jména zakončená na samohlásku - - - - -	47
5.3 Ženská jména - - - - -	69
5.3.1 Křestní jména - - - - -	69
5.4. Celá jména - - - - -	70
5.4.1. Jednoduchá jména - - - - -	71
5.4.2 Složitější typy celých jmen - - - - -	75
5.4.3 Shrnutí problematiky celých jmen - - - - -	79
5.4.4 Přístup respondentů ke skloňování celých jmen - - - - -	79
6 Pravopisné změny - - - - -	81
7 Závěr - - - - -	82
Antropónimos portugueses em checo (resumo) - - - - -	85
Portugalská vlastní jména v češtině (resumé) - - - - -	88
Portuguese Proper Nouns in Czech (summary) - - - - -	89
Seznam obrázků a tabulek - - - - -	90
Bibliografie - - - - -	92

1 Úvod

Tématem této diplomové práce z oboru portugalština jsou portugalská vlastní jména z hlediska češtiny. V zájmu přesného a co nejpodrobnějšího uchopení tématu se budu zabývat pouze jednou kategorií vlastních jmen, a sice antroponymy, tedy vlastními jmény osob. Přejímaná vlastní jména se pohybují na rozhraní dvou různých jazyků a působí na ně původní i přejímající jazyk, případně i další jazyky.

1.1 Střet dvou jazyků

V případě této práce se bude jednat o jména vycházející z portugalštiny – jejich zvuková i grafická (v portugalštině jakožto izolačním jazyce neměnná) podoba je tedy daná pravidly tohoto románského jazyka. Ve chvíli, kdy chce tato jména použít uživatel češtiny, na ně začínají působit pravidla existující v češtině – jména se přizpůsobují po stránce fonetické i tvaroslovné – češtině jakožto flektivnímu jazyku je vlastní skloňování a přechylování ženských příjmení. Určité změny pozorujeme i po stránce pravopisné – vedle nutných změn, ke kterým dochází v rámci skloňování a přechylování, si můžeme všimnout i vypouštění diakritických znamének, která čeština nezná, i některých dalších změn.

Problémy v češtině může činit sama podoba portugalských jmen osob. Uživatel češtiny je konfrontován s faktem, že osoba, o které chce hovořit nebo psát, má oproti našim zvyklostem jmen jaksi více, a musí se s tímto faktem nějak vypořádat. Rozhodnutí, že některé části jména prostě vypustí anebo při skloňování ignoruje, je také možným přístupem – „však slušný Čech má jedno příjmení“, jak vtipně odůvodnila fakt, že druhé příjmení neskloňuje, jedna účastnice empirické části této práce. Komplikované je i nakládání s částicemi příjmení *de*, *da*, *dos*, *e*. Uživatelé češtiny sice z historie znají obdobná jména i v češtině (např. *Jiří z Poděbrad* či *Albrecht z Valdštejna*), nicméně si nejsou jisti, jak k nim přistupovat. Vždyť i samotné použití či vypuštění této částice kolísá¹. Tyto komplikace poněkud kompenzuje skutečnost, že oba jazyky, jež jsou tématem této práce, patří do indoevropské jazykové rodiny a používají stejnou abecedu.

¹ Srovnejme například francouzská jména *Charles de Gaulle* a *Honoré de Balzac* – pokud vypustíme křestní jméno, první z příjmení si předložku *de* ponechá, druhé nikoli. Takto ovšem tato jména fungují i ve francouzštině.

1.2 Úloha cizích vlastních jmen v jazyce

Jakou úlohu vlastně mají jména pocházející z jazyka X v libovolném jazyce Y? Co se týče četnosti jejich výskytu, velmi se liší v závislosti na různých proměnných a nelze ji jednoduše vyčíslit. Zjednodušeně můžeme konstatovat, že jména z jazyka X se v jazyce Y vyskytují častěji než jména z jazyka Z, což může být dáno geografickou blízkostí dvou zemí, jejich historickými kontakty, politickými a kulturními kontakty. Výskyt jednotlivých jmen poté závisí na tom, do jaké míry jsou pro přijímající kulturu důležití jejich nositelé. Četnost osobních jmen samozřejmě závisí i na komunikační situaci, včetně všech vnitřních i vnějších faktorů².

V konkrétním případě portugalských jmen v češtině, jež jsou předmětem této diplomové práce, můžeme konstatovat, že ve srovnání se jmény z jiných jazyků, například angličtiny či francouzštiny, nejsou příliš častá. Jiří Zeman³ portugalštinu ve svém rozdělení jazyků podle frekvence, s níž se vyskytují cizí vlastní jména osob v českých sdělovacích prostředcích, řadí až ke třetí ze čtyř kategorií, společně například s polštinou, maďarštinou a severskými jazyky. Jména z těchto jazyků se v českých masmédiích objevují několikrát do měsíce.

Tato frekvence pochopitelně kolísá v závislosti na aktuálním dění – například v době konání mistrovství světa v kopané lze předpokládat, že se jména cizích fotbalistů budou vyslovovat a skloňovat častěji než jindy, a to nejen v médiích. Z portugalských jmen, která se v současné době objevují poměrně často, je například jméno předsedy Evropské komise, v českých médiích nejčastěji zkrácené do podoby *José Manuel Barroso*, nebo jméno populárního brazilského autora *Paula Coelho*. Příkladem etapy častějšího používání portugalských osobních jmen, kterou prochází každé dítě, které v České republice absolvuje povinnou školní docházku, je výuka dějepisu zaměřená na období zámořských objevů.

Autoři *Slovníku anglických vlastních mien v slovenčině* nahlíží otázku úlohy cizích jmen v jazyce z hlediska centra a periferie v jazyce, respektive polarity příznakovosti a nepříznakovosti. Konstatují, že ve dvojicích **apelativum** – **proprium** a **domácí proprium** – **cizí proprium** jsou oba druhé členy dvojice příznakové a stojí na periférii – *propria* vzhledem k *apelativum*, a v rámci *proprii*, jež sama tvoří periférii slovní zásoby, jsou na jejím okraji cizí

² NORD, Ch. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi, 1991.

³ ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 2. Severská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000, s. 4.

propria. Pro cizí vlastní jména tedy používají termín **periferie periferie**, přičemž zdůrazňují, že tento termín „(...) je umělý konstrukt, který vymedzuje krajný pól jazykového systému.“⁴

Přes toto okrajové zařazení cizích vlastních jmen do jazykového systému se však v některých promluvách a textech jedná o významnou část slovní zásoby. Vlastní jména na rozdíl od jmen obecných nemají synonyma a označují vždy konkrétní osobu, je proto vhodné s nimi zacházet tak, aby pokud možno nedocházelo k nedorozuměním a záměnám. To není vždy snadné, a jak uvidíme později, pravidla upravující nakládání s vlastními jmény ne vždy směřují k jejich jednoznačnému použití.

1.3 Základní dělení problematiky

Problematika zacházení s cizími proprii se dělí na dvě klíčová témata. Prvním z nich je výslovnost – zde narážíme na problém fonetických rozdílů mezi jazykem, ze kterého jméno pochází, a jazykem, který jej přejímá. Čím více se fonetická stránka těchto dvou jazyků liší, tím složitější situace vznikají.

Druhým ze základních témat (u jazyků, které používají substantivní flexi) je zařazení daného jména do deklinačního systému přejímajícího jazyka. Skloňováním může cizí jméno získávat zcela nové podoby. Oblast flexe se netýká pouze skloňování, ale také odvozování přídavných jmen nebo v češtině tolik diskutovaného přechylování.

U jazyků, které používají různé abecedy, se navíc objevuje problematika transkripce, tedy převodu z jednoho grafického systému do druhého. Výhodou převedení jména do vlastního písma je fakt, že zároveň řeší otázku výslovnosti. Například v případě jména ruského spisovatele, které má v původním jazyce v 1. pádě grafickou podobu *Александр Сергеевич Пушкин*, poskytne přepis *Alexandr Sergejevič Puškin* uživatelům češtiny, či *Alexandre Sergueïevitch Pouchkine* uživatelům francouzštiny velmi přesnou informaci o tom, jak jméno číst.⁵

⁴ OLOŠTIAK, M. – BILÁ, M. – TIMKOVÁ, R. *Slovník anglických vlastních mien v slovenčině*. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha-spoločník, 2006, s. 14.

⁵ Ke změnám grafické podoby jmen může docházet i v případě kontaktu dvou jazyků používajících stejný grafický zápis. Příklady tohoto jevu můžeme najít například v srbské; tento jazyk dříve používal jen cyrilici, a vlastní jména transkriboval tak, aby se četla obdobně jako v původním jazyce. V současné době srbské používá i latinu, ovšem stále je tu silná tendence zapisovat jména způsobem „piš jak slyšíš“. Proto má například jméno známého hollywoodského herce v srbské grafickou podobu *Džoni Dep*. Další příklad změny grafického zápisu jména v rámci jedné abecedy nacházíme i v polštině, kde se *William Shakespeare* píše jako *William Szekspir*.

V případě přejímání jmen z portugalštiny do češtiny transkripci řešit nemusíme, jelikož oba jazyky používají stejnou abecedu – latinku. Přesto může při skloňování nebo odvozování některých jmen docházet k drobným grafickým změnám. Otázka pravopisu, často reflektující některé vztahy mezi výslovností a skloňováním či odvozováním, proto bude třetím dílčím tématem práce.

1.4 Výběr tématu

Prvním impulsem ke zvolení tohoto tématu pro mou diplomovou práci byla praktická potřeba užívat portugalská vlastní jména v češtině. Při vyhledávání konkrétních případů v jazykových příručkách jsem si uvědomila, že tato problematika není z hlediska běžného uživatele češtiny, který se ve svém písemném projevu snaží vyjadřovat spisovně, dostatečně propracována. Zjištění, že různé zdroje doporučují různé přístupy, a v konkrétních případech tedy i rozdílná řešení, mne spolu se zájmem o český jazyk přivedlo na myšlenku zabývat se touto problematikou hlouběji.

1.5 Cíle práce

Tato práce si klade za cíl pojednat o portugalských antroponymech v českém jazyce. Východiskem bude shrnutí informací k dané problematice z různých zdrojů, převážně jazykových příruček. Tato fakta budu dále konfrontovat s výstupy vlastního výzkumu zaměřeného na výslovnost a skloňování portugalských vlastních jmen osob. Na základě tohoto porovnání budu moci stanovit, které oblasti problematiky jsou obtížné a proč, a vyvodit doporučení pro zacházení s touto okrajovou, nicméně důležitou oblastí slovní zásoby. V průběhu celé práce se budu snažit zasazovat téma do širšího kontextu tematiky cizích vlastních jmen obecně.

1.6 Metody práce

Jedná se o teoreticko-empirickou práci, jež konfrontuje teoretická východiska s empiricky zjištěnými daty. Metoda výzkumu je synchronní, ovšem některé konzultované příručky jsou několik desetiletí staré, takže nelze vyloučit, že zaznamenávají určité zastaralé tendence. Provedený výzkum je popsán v následujícím oddílu.

1.6.1 Výzkum výslovnosti

Respondenti

V této části výzkumu byli respondenti rozděleni do tří, respektive čtyř kategorií⁶:

- kategorie B – dvacet studentů a čerstvých absolventů filologických a překladatelských oborů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kteří neumějí portugalsky;
- kategorie C – historici, a sice:
 - podkategorie Ca – deset učitelů dějepisu na základních a středních školách;
 - podkategorie Cb – deset studentů historie Filozofické fakulty UK;
- kategorie D – respondenti bez filologického vzdělání: osoby se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním jiného než jazykového zaměření.

Cíle výzkumu

Primárním cílem tohoto výzkumu je postihnout výslovnost portugalských jmen u pěti známých osobností. Jelikož jsem při sestavování seznamu těchto jmen narazila na to, že se v češtině pravopisně i výslovnostně více či méně odlišují od původní podoby jmen, rozhodla jsem se u některých jmen dotazovat vedle výslovnosti i na jejich písemnou podobu.

Realizace výzkumu

S respondenty jsem se setkávala osobně. Celkem se jednalo o šedesát setkání, proběhla v průběhu března a dubna 2009. Nejdříve jsem respondentům položila tyto otázky:

a) *Který portugalský mořeplavec objevil v roce 1498 námořní cestu do Indie?*

⁶ Kategorie A je tvořena studenty portugalštiny FF UK. Předpokládala jsem, že u nich bude převládat citátová výslovnost, proto se účastnili jen části výzkumu zaměřené na skloňování.

b) *Který mořeplavec v roce 1488 poprvé doplul až k mysu Dobré naděje?*

c) *Kdo v letech 1519 až 1521 podnikl první námořní cestu kolem světa?*

Studenti filologie a respondenti bez filologického vzdělání měli u každé otázky uvedené iniciály, učitelé dějepisu a studenti historie se museli obejít bez nápovědy. Všichni respondenti jméno napsali a poté vyslovili, já jsem zaznamenávala jejich výslovnost. Pokud si nemohli vzpomenout, přidávala jsem k iniciálám další písmena. Pokud si ani tak nevzpomněli, nechala jsem tyto otázky nezodpovězené.

Dále jsem respondentovi předložila jména *José Manuel Barroso* a *Paulo Coelho*, nechala jsem je přečíst a opět jsem zaznamenávala výslovnost.

1.6.2 Výzkum skloňování vybraných jmen

Respondenti

Současně s výzkumem výslovnosti vybraných jmen jsem se zaměřila i na jejich skloňování. Respondentů bylo tentokrát 100 a byli rozděleni do čtyř, respektive pěti kategorií.

- Kategorie A – čtyřicet studentů a čerstvých absolventů oboru portugalská filologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Ostatní kategorie jsou shodné s kategoriemi ve výzkumu výslovnosti a jedná se o stejné respondenty.

Cíle výzkumu

Cílem této části výzkumu bylo zjistit, jak se portugalská osobní jména chovají při skloňování v češtině, a zároveň stanovit, jaké jsou obecné tendence a největší úskalí skloňování. Výzkum umožňuje zjistit, do jaké míry jsou respondenti schopni správně přiřadit vybraná jména k jednotlivým deklinačním paradigmátům, ve sporných případech pak postihnout, jaká tendence převažuje. Dále výzkum umožňuje zmapovat, jakým způsobem probíhá skloňování vícečlenných jmen včetně těch obsahujících předložku *de* a její varianty. Vzhledem k tomu, že skloňování cizích jmen je značně rozkolísané, mne také zajímalo, do jaké míry respondenti v průběhu výzkumu dodržují jednotný přístup.

Realizace výzkumu

Respondenti dostali list papíru s autentickými, někdy mírně upravenými větami s vynechanými jmény stejných osobností, které figurovaly již v části zaměřené na výslovnost. Chybějící jméno bylo uvedeno za větou s pádem, ve kterém mělo být doplněno. Zaměřila

jsem se na pády, které se v excerpce ukázaly jako nejfrekventovanější, tedy 2., 3. a 7. Jedna věta byla také zaměřena na doplnění přídavného jména přivlastňovacího od jména *Vasco da Gama*. Celkem se jedná o 16 vět. Jména a pády následovaly v přeházeném pořadí tak, aby respondenti neměli tendenci porovnávat tvary různých pádu stejného jména. Všem jsem zdůraznila, že si nepřejí, aby postupovali takto systematicky, a požádala jsem je, aby se v případě, kdy si nebudou nějakým tvarem jisti, řídili hlavně svým jazykovým citem.

1.6.3 Excerpce jmen z odborné literatury

Cíle výzkumu

Cíle této části výzkumu jsou stejné jako u výzkumu prováděného s respondenty. Výsledky obou částí výzkumu budu porovnávat mezi sebou a rovněž s literaturou, která se věnuje výslovnosti a skloňování cizích osobních jmen. Vzhledem k tomu, že se zde jedná o mluvčí, kteří jazyk používají na profesionální úrovni, mohou mít výstupy z této části větší váhu při určování, jak by se mělo se jmény při skloňování zacházet. V situaci, kdy neexistuje publikace, která by poskytla uspokojivé otázky na všechny otázky spojené se skloňováním, a některé z existujících zdrojů si protirečí, mohou být na základě výsledků tohoto výzkumu vyvozena určitá doporučení.

Realizace excerpce

K excerpce jsem vybrala autory, kteří se dlouhodobě zabývají portugalsky psanými literaturami a historií Portugalska, Brazílie a bývalých portugalských kolonií. U dějin se jedná o původní texty, v případě literatury o překlady pořízené renomovanými překladateli. Jsem si samozřejmě vědoma, že na výslednou podobu textu včetně skloňovaných tvarů portugalských jmen mohou mít vliv i další osoby, především redaktor a jazykový korektor. V excerpce je zastoupeno 13 autorů / překladatelů a 11 publikací. Snažila jsem se, aby každý autor, případně kolektiv autorů, byl zastoupen přibližně stejným počtem vzorkem. Orientačním měřítkem mi byla strana textu. Pokud to bylo možné, použila jsem od každého autora / z každé publikace cca 100 až 130 stran textu. Celkem se jedná o zhruba tisícovku stran odborného textu.

2. Systém portugalských jmen

Dříve, než se začnu zabývat tím, jak portugalská jména vypadají a jak se s nimi zachází v češtině, je nutné si vymezit, jaká jména do této kategorie spadají a jaká ne. V této práci se budu zabývat převážně „typickými“ portugalskými jmény, tedy těmi, která mají původ v portugalském jazyce, nebo v něm v průběhu doby zdomácněla.

Při práci s excerpovanou literaturou ovšem pojímám portugalská jména ze širšího hlediska: považuji za ně všechna jména, jejichž nositelé se narodili v jednom ze států, kde je úředním jazykem portugalština. V excerpované literatuře se objevují jména Portugalců, Brazilců, Angolanů, Mosambičanů a obyvatel Guiney-Bissau. Všechna tato jména budu považovat za portugalská, včetně těch, která původně náležela jinému jazyku. U celých jmen mohou jednotlivé prvky vycházet z různých jazyků. Vzhledem k tomu, že jména obyvatel afrických lusofonních států se v excerpci objevují pouze okrajově, se v tomto úvodu budu zabývat pouze jmény Portugalců a Brazilců.

Celá portugalská jména osob vypadají pro českého rodilého mluvčího na první pohled složitě – skládají se obvykle z více jednotlivých jmen a mezi nimi často figurují další prvky: například *de, do, das, dos, e*. Podívejme se tedy nejprve na to, co jsou jednotlivé složky jména a jak jsou v celku poskládány.

2.1 Pohled Leita de Vasconcellose

2.1.1 Dělení jmen

Autor publikace *Antroponimia portuguesa*⁷ rozlišuje tři složky, z nichž se skládá celé jméno.

- První složkou jména přidělovanou dítěti při křtu je nome próprio (případně nome de batismo). Toto jméno je obvykle jednoduché, ale může být i složené: autor jako příklad uvádí portugalského básníka, který dostal křestní jméno *João de Deus*.
- Druhým jménem v pořadí je sobrenome. Může se jednat o část jména jednoho z rodičů, jiného člena rodiny, kmotra apod. Tato jména také mohou souviset

⁷ VASCONCELLOS, J. Leite de. *Antroponimia portuguesa. Tratado comparativo da origem, significação, classificação, e vida do conjunto dos nomes próprios, sobrenomes, e apelidos, usados por nós desde a Idade-Média até hoje*. Lisboa : Arquimedes Livros, 2005. Faksimile prvního vydání z roku 1928.

s církevním kalendářem a kultem svatých, odtud tvary *do Nascimento, da Luz, Estrela, dos Santos, da Conceição* a spousta dalších. Dříve tuto část jména často tvořilo patronymikum, tedy jméno vyjadřující příslušnost k rodině, přesněji řečeno k otci. V portugalštině už sice tento význam ztratilo, nicméně patronymika v současnosti fungují jako příjmení: například *Antunes* (původně Antóniův syn), *Henriques* (původně Henriquův syn) či *Gonçalves* (původně Gonçalův syn), apod. Také tato část jména může být složená, ovšem není to příliš obvyklé, např. *Manuel do Nascimento*.

- Poslední součást jména – apelido – určuje příslušnost k rodině, jedná se tedy o příjmení.

Všechny tři složky jména se navíc mohou skládat z více částí, mezi nimi se také objevují různé tvary předložky *de* a spojka *e*. U předložky *de* a jejích variant předkládá autor různé možnosti vzniku.

2.1.2 Předložka *de* ve jménech

Tento prvek se zaprvé objevuje u příjmení odvozených od místních jmen – určuje tedy původ nositele jména, ve jménech šlechticů vyjadřuje, že dané místo je v majetku rodiny.

V 15. století šlechtici běžně používali částici *de* s místním jménem, tento zvyk byl běžný i dříve.

- Afonso Furtado de Mendonça

(...)

De v jejich případě vyjadřovalo, jak již bylo řečeno, vlastnictví nebo panství. U ostatního obyvatelstva tato částice znamenala pouze původ či původní bydliště.⁸

Zadruhé se předložka *de* vyskytuje ve druhé části jména nazývané sobrenome: např. *dos Santos*. V této části jména se dříve pomocí předložky *de* stažené se členem také odkazovalo na jiného člena rodiny: k otci či matce, ale také k manželovi či manželce: např. *Maria do Bernardo* či *João da Inês*.

⁸ „Os nobres no século XV usavam frequentemente de, seguido de nome geográfico, já vindo de tempos anteriores: - Afonso Furtado de Mendonça (...) Ao de ligavam eles ideia de fidalguia, por poder significar, como vimos, posse ou «solar». Nos não-nobres designava simplesmente naturalidade ou residencia originaria.“ VASCONCELLOS, J. Leite de. Op. cit., s. 164-165.

2.1.3 Spojka e

Tato souřadící spojka se klade mezi dvě příjmení a původně znamenala spojení dvou rodin. L. de Vasconcellos se domnívá, že jeho současníci tuto částici používají bez zvláštního významu.

2.2 Portugalská jména dnes

Portál portugalské státní správy uvádí tato tři základní pravidla pro pojmenování dítěte:

- Celé jméno: skládá se maximálně ze šesti jednoduchých nebo složených jmen, z nichž dvě jsou rodná a čtyři příjmení.
- Rodná jména: musí se jednat o portugalská jména schválená portugalskou onomastikou (figurující v seznamu rodných jmen), případně o jména pravopisně a výslovnostně přizpůsobená portugalskému jazyku, u nichž je jednoznačné pohlaví.
(...)
- Příjmení: vybírají se z příjmení, která užívají oba rodiče nebo jeden z nich, případně z příjmení, na která má některý z nich právo (například příjmení dědečka, které otec dítěte nepoužívá).⁹

Zdá se, že v dnešní době se rozdíl mezi *nome próprio* a *sobrenome* stírá: pojem *sobrenome* se ve výše citovaných pravidlech vůbec neobjevuje. S omezením počtu křestních jmen na dvě také mizí možnost dát dítěti složené křestní jméno i *sobrenome*, o které se zmiňuje Vasconcellos. Tím se situace zjednodušuje: jména se dělí na pouhé dvě kategorie, které známe z češtiny: křestní (rodné) jméno a příjmení.

Při výběru rodných jmen se rodiče mohou řídit osmdesátistránkovým seznamem povolených a nepovolených jmen vypracovaným na základě dotazů pokládaných

⁹ „Nome completo: deve compor-se, no máximo, de seis vocábulos gramaticais, simples ou compostos, devendo dois corresponder a nomes próprios e quatro a apelidos. Nomes próprios: devem ser portugueses e admitidos pela onomástica portuguesa (catálogo de nomes próprios) ou adaptados gráfica e foneticamente à língua Portuguesa e não devem suscitar dúvidas acerca do sexo. (...) Apelidos: são escolhidos de entre os que pertençam a ambos, ou a só um dos pais, ou cujo uso qualquer um deles tenha direito (por ex. apelido do avô que não conste no nome do pai).“ Atribuição do Nome a um Recém-Nascido [online]. Instituto dos Registos e Notariado, Ministério da Justiça [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: http://www.portaldocidadao.pt/PORTAL/entidades/MJ/IRN/pt/SER_atribuicao+do+nome+a+um+recem+nascido.htm

pracovníkům matričního úřadu. V tomto seznamu je u některých jmen kromě kolonky *ano / ne* navíc upřesněno pohlaví, pro které je jméno určeno, případně další poznámka, např.:

Anjos – ano – jako druhé jméno s předcházející částicí „dos“¹⁰

Na tomto příkladu je vidět, že kategorie *sobrenome* zcela nezanikla: již v době Leita de Vasconcellose některá jména z této kategorie, například bývalá patronymika, fungovala jako příjmení, v současnosti tyto tvary pronikají mezi rodná jména. O částicích *de* a *e* se výše citovaná pravidla nezmiňují.

Co se týče složených příjmení, obecný úzus je takový, že dítě přejímá poslední příjmení své matky a poslední příjmení otce, v tomto pořadí. Ženy po svatbě často přijímají třetí příjmení po manželovi.

2.3 Jména osob v Brazílii

V Brazílii je terminologie osobních jmen odlišná. V občanském zákoníku¹¹ odpovídá křestnímu jménu pojmenování prenome, příjmení pak sobrenome. Ovšem u křestního jména se také můžeme setkat s výrazy nome de batismo, nome próprio či nome individual. Příjmení je někdy označováno jako partonímico, cognome nebo apelido de família.

2.3.1 Křestní jména

Pravidla pro pojmenování novorozenců jsou o dost volnější než v Portugalsku:

Křestní jméno tvořící první část osobního jména slouží k určení nositele a jeho odlišení od ostatních osob. Může být zvoleno libovolně za předpokladu, že nezavdává příčinu k zesměšňování.

¹⁰ „Anjos – sim – como segundo elemento do nome, precedido da partícula ”dos“.“ Lista de vocábulos admitidos e não admitidos como nomes próprios [online]. Instituto dos Registos e Notariado, Ministério da Justiça [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: http://www.irn.mj.pt/sections/irn/a_registral/registos-centrais/docs-da-nacionalidade/vocabulos-admitidos-e/downloadFile/file/NomesAdmit.pdf?nocache=1214922851.67

¹¹ Lei No 10.406 de 10 de Janeiro de 2002 [online]. Presidência da República, Casa Civil, Subchefia para Assuntos Jurídicos [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/LEIS/2002/L10406.htm

Může být jednoduché, tedy tvořené jedinou částí, například João, Henrique či Pedro, nebo dvojčlenné, například *Carlos Augusto* nebo *Paulo Henrique*. Pro případ trojčlenných a čtyřčlenných jmen neexistuje žádné zákonné omezení.¹²

V současných brazilských jménech se tedy mohou objevovat libovolné cizorodé prvky. Celkem častá jsou křestní jména inspirovaná hrdiny a hrdinkami knih a televizních seriálů, různých celebrit, fotbalistů apod. Velmi populární jsou v současné době i anglická, respektive spíše americká jména, často pravopisně přizpůsobená portugalštině: *Deivide (David)*, *Dienine (Jane)*, *Endriu (Andrew)*.¹³

2.3.2 Příjmení

V občanském zákoníku je uveden pouze fakt, že rodiče při ohlášení narození dítěte mezi jinými údaji vyplní jeho křestní jméno a příjmení.¹⁴ Praxe je stejná jako v Portugalsku: první příjmení po matce, druhé po otci, případě třetí po manželovi. O dalších částech jména – tedy tvarech předložky *de* a spojce *e* se mi nepodařilo najít žádné nové informace.

¹² „O prenome, também chamado de nome próprio, é a primeira parte do nome da pessoa, individualizando e diferenciando o seu portador, podendo ser livremente escolhido pelos interessados, desde que não haja exposição ao ridículo. Pode ser simples, quando formado por apenas um elemento, como exemplo, João, Henrique, Pedro, ou ainda, pode ser duplo, como Carlos Augusto e Paulo Henrique, sem impedimento legal quanto ao fato de ser triplo ou quádruplo.“ CARVALHO, A. R. Fonseca. Aspectos relevantes do nome civil. Jus Navigandi [online] roč. 12, č. 1914. 27. září 2008. [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: <http://jus2.uol.com.br/doutrina/texto.asp?id=11782>

¹³ STEFANI, A. Karina. A influência norte-americana na escolha dos nomes próprios. Rede de ensino Luiz Flávio Gomes [online] 26. února 2009 [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: <http://www.lfg.com.br>

¹⁴ Lei No 10.406 de 10 de Janeiro de 2002. Op. cit., čl. 54.

2.4. Obtíže pro české mluvčí

Jak již bylo řečeno, hlavními dvěma rozdíly v porovnání s českými jmény je délka portugalských jmen a tvary předložky *de*. Vzhledem k tomu, že jména z kategorie *sobrenome* mohou dnes fungovat jako křestní jméno či příjmení, nedokáže nezasvěcená osoba rozlišit, ke které části jména patří.¹⁵ Nejtěžší situace je patrně u prostředního jména v případě, že se uvádějí tři jména. Matoucí mohou být i příjmení v podobě křestních jmen – např. *Pedro*.

Jména následující po předložce *de*, případně některém jejím tvaru vzniklém stažením se členem, vyvolávají otázku, zda je skloňovat či nikoli. Tato problematika bude detailněji rozebrána v oddílu 5.4.2.

¹⁵ O tom, že některá jména nejsou v tomto smyslu průhledná ani pro Portugalce, svědčí příklad *João de Deus* uváděný Leittem de Vasconcellosem. Viz oddíl 2.1.1

3. Literatura o cizích vlastních jménech v češtině

Problematice cizích vlastních jmen v češtině se věnuje celá řada publikací; ovšem komplexní, závazné a zároveň aktuální pojednání o této složce zde chybí. Existující literaturu jsem pracovně rozdělila do několika skupin. Zprvce se jedná o příručky zabývající se osobními jmény obecně bez ohledu na jazyk. Z této kategorie je nejdůležitější *Mluvnice češtiny a Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*, obě zpracované Ústavem pro jazyk český Československé akademie věd (dnes Akademie věd České republiky). Obě publikace téma pojímají obecně – zabývají se tedy spíše cizími proprii než apelativy, u apelativ se pak jedná o jména z různých jazyků, převážně však z jazyků evropských, používajících latinku.

Z hlediska výslovnosti se *Mluvnice češtiny* tématu cizích vlastních jmen dotýká pouze velmi okrajově v prvním dílu, v kapitole nazvané „Spisovná výslovnost slov přejatých“. K cizím vlastním jménům se mohou vztahovat jen obecné poznámky o rysech počestěné výslovnosti. Skloňování cizích jmen se objevuje ve druhém dílu v částech „Skloňování jmen osobních“ a „Skloňování jmen zeměpisných“, přičemž v obou kapitolách hrají důležitější roli jména domácí. Druhý díl zaměřený na tvarosloví se detailně věnuje skloňování cizích osobních jmen podle jednotlivých zakončení. Příklady portugalských jmen se objevují velice sporadicky.

Druhou příručkou „posvěcenou“ Ústavem pro jazyk český je druhý díl *Výslovnosti spisovné češtiny*, nesoucí podnázev *Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Jedná se o vůbec první soustavný pokus kodifikovat výslovnost přejatých slov a zachytit tendence ve vývoji výslovnostní normy u této části české slovní zásoby. Autoři jsou si vědomi, že jejich názor nemusí být vždy (jediný) správný:

Tento prvý pokus o kodifikaci české výslovnostní normy přejatých slov předkládají autoři uživatelům spisovného jazyka jako normativní příručku k prověření a k diskuzi.¹⁶

Nejedná se tudíž o kodifikační příručku v pravém slova smyslu. Navíc je již stará třicet let – za tu dobu se mohla norma u výslovnosti cizích vlastních jmen, stojících na periferii slovní zásoby českého jazyka, poměrně výrazně změnit. Také tato publikace pojednává hlavně o obecných jménech, která jsou v češtině více či méně ustálená. Cizím vlastním jménům je

¹⁶ ROMPORTL, M., et al. *Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Praha: Academia, 1978, s. 9.

věnován poměrně malý prostor, a nejsou zahrnuta ani do výslovnostního slovníku, který tvoří důležitou součást publikace (zabírá dvě třetiny celkového rozsahu). Vzhledem k tomu, že do češtiny proudí stále nová cizí jména, podává příručka v kapitole „Zásady české výslovnosti cizích vlastních jmen“ přehled pravidel výslovnosti podle jednotlivých zdrojových jazyků. Na příkladech osobních a místních vlastních jmen jsou stanovena pravidla pro odvozování výslovnosti u této problematické kategorie slovní zásoby pro celkem dvacet dva jazyků.

O příjmeních v češtině podrobně pojednává publikace *Naše a cizí příjmení v současné češtině* Miloslavy Knappové. Najdeme zde velice podrobný návod, jak s cizími příjmeními v češtině zacházet z tvaroslovného hlediska. Z obecného pohledu se problematice vlastních jmen osob věnují i další publikace, např. *Čeština. Řeč a jazyk, Příruční mluvnice češtiny* či *Česká výslovnostní norma*. Tématu skloňování je věnována obsáhlá kapitola v příručce *O češtině pro Čechy* z pera Františka Váhaly.

Do druhé skupiny patří publikace zaměřené na jména pocházející z jednoho nebo několika málo jazyků, vznikající na akademické půdě. Obrovský kus práce v této oblasti odvedl Jiří Zeman se svou šestidílnou řadou *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině*. Autor „postihuje většinový úzus výslovnosti prestižních mluvčích, za něž jsou považováni rozhlasoví pracovníci, kteří se ve svých projevech s cizími osobními jmény setkávají pravidelně.“¹⁷ Tento úzus posléze porovnává s normou. V rámci románských jazyků existuje samostatná práce zaměřená na jména z jediného jazyka pouze pro francouzštinu – jedná se brožurku *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině* od autorské dvojice Sekvent – Šlosar. Autoři si kladou za cíl pomoci uživatelům jazyka vyjadřovat se spisovně a kultivovaně, mimo jiné vyplněním mezer v dosavadních kodifikačních pracích. O ty se opírají, zároveň ovšem v kultivovaném úzu připouštějí určitá dubleta.¹⁸

Mimo akademickou půdu dále vznikají zcela prakticky orientované příručky poskytující návod především k výslovnosti jmen pocházejících z různých jazyků. Do této kategorie literatury můžeme zařadit publikaci *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině. Podle původních jazykových pramenů a prací českých lingvistů*, kterou pro své kolegy, pracovníky rozhlasu, zpracoval Vlastimil Strahl. Dále sem patří knížka *Čtete je správně? Slovníček výslovnosti cizích jmen*, věnovaný podle autorů převážně mládeži, a také několik verzí příručky *Jak je číst?* Dílčím tématům se věnují články publikované v časopisech *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost*. Zmíněné prameny se tématu věnují z různých

¹⁷ ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 3. Románská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 3.

¹⁸ SEKVENT, K. – ŠLOSAR, D. *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině*. Praha: Academia, 2002, s. 10.

pohledů a v konkrétních řešeních se často liší. Dosud neexistuje žádná publikace normativní povahy, která by samostatně a souhrnně pojednávala o problematice cizích vlastních jmen v češtině jak z hlediska výslovnosti, tak z hlediska začleňování do deklinačního systému, a pracovala přitom s různými zdrojovými jazyky.

3.1 Literatura věnovaná problematice portugalských vlastních jmen

Výslovnost spisovné češtiny

Z kodifikačních příruček se portugalskými vlastními jmény zabývá pouze druhý díl *Výslovnosti spisovné češtiny* zaměřený na přejatá slova. Portugalštině jsou v tomto přehledu věnovány dvě strany. Na nich je představen seznam výslovnostních pravidel seřazený abecedně podle grafémů. U každého grafému či skupiny grafémů je uvedena výslovnost, případně poznámka, v jakém okolí se takto vyslovuje, a následuje příklad vlastního jména v grafické podobě i fonetickém zápisu. Uvedená pravidla vycházejí z evropské portugalštiny, na závěr je připojeno upozornění na několik základních odlišností ve výslovnosti brazilských jmen.

Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 3. Románská jména.

Vůbec největší pozornost portugalským jménům věnuje Jiří Zeman ve třetí příručce z řady *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině*. Zde je portugalským jménům věnován o trochu větší prostor než jménům rumunským a o trochu menší než španělským; jedná se zhruba o čtyřicet stran textu. Autor nejprve sumarizuje dosavadní poučení o výslovnosti portugalských jmen v češtině, jak ho předkládá *Výslovnost spisovné češtiny* a další prameny. Dále se podrobně věnuje otázce počestěné výslovnosti portugalských osobních jmen a skloňování. Následuje výslovnostní slovník vybraných osobností portugalské literatury: každé heslo se skládá ze jména a příjmení (případně několika jmen a příjmení) daného spisovatele s uvedením výslovnosti – jedná se o aplikaci tendencí zaznamenaných v médiích. Dále se dozvídáme grafickou i zvukovou podobu druhého pádu a přivlastňovacího přídavného jména. Publikace rovněž porovnává španělská a portugalská osobní jména, která mají stejnou, případně velmi podobnou grafickou podobu, ale různou výslovnost.

Tato práce je velmi cenná tím, že komplexně mapuje úzus jedné oblasti komunikace, a tak ukazuje, jak se s portugalskými vlastními jmény osob ve skutečnosti zachází. Publikace

nezaznamenává všechny existující grafické a zvukové podoby jednotlivých jmen, ale pouze úzus prestižních mluvčích, konkrétně nejfrekventovanější tvary používané hlavně pracovníky rozhlasu (u výslovnosti) a novinářů, překladatelů a vědeckých pracovníků (u skloňování), a snaží se tedy poukázat na určité obecnější tendence. Zaznamenané tvary navíc srovnává se situací popisovanou v kodifikačních příručkách.

Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině

Další z prakticky zaměřených příruček je *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině* od Vlastimila Strahla. Autor se této problematice věnoval pětatřicet let. Částečně vyšel z doporučení *Výslovnosti spisovné češtiny*, k výsledné podobě ovšem významnou měrou přispěli pracovníci Fonetického ústavu FF UK a odborníci na jednotlivé jazyky: za portugalskou Doc. Zdeněk Hampl. S nimi autor konzultoval původní pravidla výslovnosti a poté je přizpůsobil češtině.

Portugalské je zde věnováno celkem šest stran. Nejdříve se autor krátce zabývá nejproblematictějšími rysy výslovnosti portugalských jmen v češtině – jedná se o délku samohlásek a přízvuk, o redukci samohlásek a o nosovky. Následuje podrobný přehled výslovnosti různých grafémů a jejich skupiny s příklady v grafické i zvukové podobě. Na následující dvojstraně jsou cvičné příklady výslovnosti seskupené podle určitých výslovnostních prvků. Většinu cvičení tvoří portugalská jména osobní i místní, přičemž se výslovnost procvičuje na jednotlivých jménech, tj. jména a příjmení zde vystupují odděleně. Menší část příkladů slouží k procvičení brazilských jmen – zde jsou osobní jména uváděná převážně v celcích tvořených rodným jménem a příjmením známých osobností, víceslovná jména měst a států jsou pochopitelně rovněž vcelku.

Další zdroje

Okrajově se výslovností portugalských jmen zabývá i *Slovník spisovatelů Španělska a Portugalska* a *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*. Oba slovníky uvádějí výslovnost jen u některých příjmení, v závěru je pak připojen slovníček výslovnosti nejčastějších křestních jmen. Jednu stránku věnuje portugalským jménům Dušan Šlosar¹⁹ v knížce *Jazyčnick*. Upozorňuje na fakt, že portugalská jména bývají chybně vyslovována podle pravidel španělské výslovnosti a uvádí několik základních pravidel výslovnosti s příklady osobních a zeměpisných jmen. Na několik portugalských jmen narazíme i v příručkách *Čteme je*

¹⁹ ŠLOSAR, D. *Jazyčnick*. Praha: Dokořán, 2004, s. 91.

správně? a *Jak je číst?*. Zde nejsou uvedené grafické tvary a jejich doporučená výslovnost nijak komentované. Některými z uvedených návodů k výslovnosti se budu zabývat později. Výslovnost jednotlivých portugalských jmen uvádějí také encyklopedie a učebnice dějepisu.

4. Výslovnost

Cizí vlastní jména představují v češtině, stejně jako v kterémkoli jiném jazyce, cizorodé prvky. V některých případech si mluvčí cizí jména přizpůsobují svému jazyku po grafické i zvukové stránce – to se v češtině týká především názvů zemí a významných, nejčastěji hlavních měst, částečně i jmen osob.²⁰ Tímto způsobem se vyloučí problém s výslovností. Ve většině případů ovšem vlastní jména nepronikají do kategorie přejaté slovní zásoby a zůstávají za hranicí zdomácnění. Vyslovit cizí, nepočestěné jméno stejně jako v jazyce, ze kterého pochází, jsou schopni pouze mluvčí, kteří výchozí jazyk dobře ovládají. V takovém případě se jedná o tzv. citátovou výslovnost, při níž působí jev zvaný přepínání kódů – mluvčí v rozsahu jednoho nebo několika slov přepíná na jiný jazyk s jiným fonologickým systémem.²¹ Takováto výslovnost je však afektovaná a může vést až k nesrozumitelnosti.²² Jak ovšem upozorňují Kučera a Zeman, v praxi se s citátovou výslovností setkáváme i v publicistice a v rozhlasových hrách. Pokud je však součástí jména koncovka nebo přípona, vyskytuje se citátová výslovnost jen zřídka.²³ Toto konstatování není překvapivé – vzhledem k tomu, že skloňování pomocí pádových koncovek nebo přechylování příponou **-ová** značí, že jméno se tvaroslovně zařadilo do českého jazyka, lze očekávat, že jeho zvuková podoba bude rovněž počestěná.

Uživatelé češtiny, kteří dostatečně neovládají jazyk, ze kterého dané jméno pochází, a neadresují svůj projev odbornému publiku, by měli jméno určitým způsobem přizpůsobit češtině, potažmo možnostem svých mluvidel. Jak by tato přizpůsobená výslovnost měla vypadat, je poměrně složitá otázka a budu se jí podrobně zabývat dále. Zeman²⁴ rozlišuje dvě varianty zvukového přizpůsobení češtině. Počestěnou výslovnost definuje takto:

Rozumíme jí výslovnost formy osobního jména východiskového jazyka po náhradě původních hlásek českými, ovlivněnou českými zákonitostmi fonotaktiky (souhláskové skupiny, gemináty, samohláskové či souhláskové zakončení slabik, vliv asimilací atd.) a prozodie (přízvuk).

²⁰ Jako příklady českých toponym odvozených z portugalštiny poslouží sám název země Portugalsko a označení hlavního města – Lisabon. U osobních jmen se tato tendence týká hlavně historických osobností: například Jan I. či Jindřich Mořepřevce.

²¹ ZEMAN, J. Začleňování cizích osobních jmen do českého antroponymického systému. In: *Eurolitteraria & Eurolingua*. Liberec: Technická univerzita, 2005, s. 290- 296.

²² HŮRKOVÁ, J. *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia, 1995, s. 69.

²³ KUČERA, J. – ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, s. 6.

²⁴ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 3.

Česká výslovnost, nazývaná jinými autory písmenková, vzniká, pokud jméno přečteme podle pravidel mezi grafickou a zvukovou stránkou řeči platnými v češtině. Objevuje se hlavně ve dvou situacích. Zaprvé se jedná o křestní jména, která jsou graficky shodná s českými: např. *Robert*, ve druhém případě jsou to jména z málo známých jazyků – zde by měla být tato výslovnost akceptována.²⁵

4.1 Hlavní tendence počeštěné výslovnosti cizích osobních jmen

Základní snahou při počešťování výslovnosti je vyhnout se zvukovým jevům cizího jazyka, které čeština nemá, a mohly by tudíž českému rodilému mluvčímu činit potíže. Na řešení těchto jevů se shodují všechny publikace, ke kterým jsem přihlížela.²⁶

První ze změn, které při procesu počešťování výslovnosti probíhají, je náhrada hlásek původního jazyka, které v češtině neexistují, artikulačně nejbližšími českými protějšky. Pokud v cizím jazyce existuje několik samohlásek lišících se například pouze otevřeností / zavřeností, čeština obě nahrazuje samohláskou střední kvality. Pokud čeština nemá jedinou hlásku odpovídající hlásce původního jazyka, nahrazuje ji někdy spojením dvou hlásek – toto se týká například nosových samohlásek. V počeštěné výslovnosti se stejně jako ve výslovnosti českých slov zachovává pravidlo neznělé párové souhlásky na konci slova, projevuje se i asimilace typická pro češtinu.

Druhá zásadní změna se týká suprasegmentálních prvků – tyto jevy čeština přizpůsobuje svým pravidlům. Přízvuk se tedy přesouvá na první slabiku, to ovšem neplatí pro citátovou výslovnost – zde je možné reprodukovat původní přízvuk. Přesun přízvuku má vliv na výslovnost samohlásek u jazyků, které je v nepřízvučných slabikách redukují. Při posunutí přízvuku na první slabiku ztrácí redukce samohlásek podle některých zdrojů opodstatnění, proto se v počeštěné podobě vyslovují plně.

²⁵ STICH, A. Výslovnostní kodifikace přejaté slovní zásoby. *Naše řeč*. 1982, ročník 65, s. 86-101.

²⁶ Z obecně zaměřených příruček se jedná o *Výslovnost spisovné češtiny* (s. 27 – 30), o první díl *Mluvnice češtiny* (s. 101 – 106) a o *Českou výslovnostní normu*. Všechny tyto publikace se zabývají převážně apelativy, ovšem to v tuto chvíli nevádí, jelikož pravidla změn při přejímání jsou u apelativ i proprií stejná. Z publikací zaměřených výhradně na vlastní jména jsem čerpala z *Výslovnosti a skloňování spisovné češtiny. Anglická osobní jména* (s. 6) a z *Klíče k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině* (s. 7).

4.2 Počeštěná výslovnost portugalských jmen

V portugalštině najdeme z hlediska výslovnosti pro českého mluvčího několik problematických jevů. Jedná se především o přízvuk, vokalickou délku, redukci nepřízvučných samohlásek a výslovnost nosovek, dvojhlásek a trojhlásek. Podívejme se nejprve na otázku suprasegmentálních prvků.

Publikace, ze kterých budu vycházet, nepoužívají mezinárodní fonetickou abecedu, ale přepis vycházející ze vztahů mezi písmem a výslovností platnými v češtině. Tento přepis je pro českého mluvčího srozumitelný a pro účely této práce vyhovující, proto ho budu rovněž používat.

4.2.1 Slovní přízvuk

Portugalština patří k jazykům s pohyblivým přízvukem. Slovní přízvuk se může realizovat na první, druhé a třetí slabice od konce, ve tvarech spojených s nepřízvučným osobním zájmenem i na čtvrté.²⁷ Oproti tomu čeština má stálý přízvuk na první slabice. Jak již bylo řečeno, počeštěná výslovnost nerespektuje původní umístění přízvuku a přesouvá jej na první slabiku; v citátové výslovnosti je ovšem možné původní přízvuk reprodukovat. Otázka přízvuku jako takového je tedy celkem jednoduchá. O to složitější je však situace počeštěné výslovnosti u dvou jevů, které s přízvukem úzce souvisejí: jedná se o vokalickou kvantitu a kvalitu, konkrétně o problematiku délky samohlásek a o otázku zachování redukcí, typických pro původní výslovnost, či naopak plné realizace vokálů.

4.2.2 Délka samohlásek

V portugalštině se přízvuk v některých případech značí stejným grafickým znaménkem, jaké čeština používá pro označení vokalické délky. Ovšem v češtině po přesunutí přízvuku na první slabiku slova přestává být tento ostrý přízvuk (*acento agudo*) nositelem informace, která slabika v původní výslovnosti nese přízvuk. S tímto faktem by mohla souviset tendence vypouštět u přejatých jmen diakritická znaménka, jež v českých slovech neexistují, případně tolerance k tomuto jevu.

Pokud se původní diakritická znaménka označující přízvuk v českém grafickém zápisu zachovají, mohou českého mluvčího vést k vyslovení dlouhého vokálu – pak se pravděpodobně jedná o rys tzv. české výslovnosti. V portugalštině sice přízvučné vokály

²⁷ TLÁSKAL, J. *Fonetika a fonologie současné evropské portugalštiny*. Praha: Karolinum, 2006, s. 238-240.

bývají delší než jejich nepřízvučné protějšky, ovšem portugalština kritérium třídění vokálů podle kvantity nezná.

Ve *Výslovnosti spisovné češtiny* na problém délky u cizích jmen v teoretické části nenarazíme a všechna portugalská jména figurující ve fonetickém přepisu mají samohlásky krátké. Strahl v části věnované portugalštině upozorňuje, že čárky nad samohláskami neznamenaají délku, a takto označené vokály jsou naopak vyslovovány spíše krátce.²⁸ V souladu s touto informací je i doporučovaná výslovnost všech uvedených jmen, tj. u žádného z nich se vokalická délka neobjevuje. Zeman poukazuje na to, že v počestěné výslovnosti portugalských jmen délka samohlásek kolísá:

V počestěné výslovnosti se [délka] vyskytuje u grafému **ou** [ó] (**Sousa** [sóza]) a dále u některých OJ s dlouhým samohláskovým grafémem (**José** [žuzé], **Mário** [máriu], **André** [andré], **Tomé** [tomé] aj.) Ne každý samohláskový grafém se však vyslovuje dlouze (**Queirós** [kejroš]).²⁹

Ve *Slovníku spisovatelů Španělska a Portugalska* v komentáři o přepisu výslovnosti stojí, že délka se v přepisu výslovnosti neuvádí právě z důvodu, že v původním jazyce se nejedná o délku jako takovou, ovšem u některých jmen v textu i v rejstříku křestních jmen se toto grafické znaménko objevuje – např. *Queirós* [kejroš], *Júlio* [žúlju] či *Vergílio* [veržiliju]³⁰.

4.2.3 Redukce samohlásek v nepřízvučných slabikách

Jedním z typických rysů portugalské výslovnosti je redukování nepřízvučných samohlásek. Podívejme se na tento jev z hlediska počestěné výslovnosti. V zájmu přehlednosti se budu věnovat zvlášt' samohláskám v předpřízvučné a v popřízvučné pozici, přičemž citátovou výslovnost ponechám stranou.

Vokály v protonické pozici

Vlastní jména osob obvykle nejsou delší než tříslabičná, a protonická slabika je zde tedy nejčastěji představována slabikou první. Právě na první slabiku se v počestěné výslovnosti přesouvá slovní přízvuk, což může mít na redukcii vokálu vliv. Autoři *Výslovnosti spisovné*

²⁸ STRAHL, V. *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině. Podle původních jazykových pramenů a prací českých lingvistů*. Praha: Karolinum, 1999, s. 94.

²⁹ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 62.

³⁰ HODOUŠEK, E. et al. *Slovník spisovatelů Španělska a Portugalska. Baskická literatura, galicijská literatura, katalánská literatura, portugalská literatura, španělská literatura*. Praha: Libri, 1999.

češtiny na tento fakt poukazují v souvislosti s ruskými jmény: přesun přízvuku na první slabiku podle nich redukcí předpřízvučných vokálů ruší.³¹ Tomuto přístupu odpovídají příklady portugalských jmen figurující v této publikaci – s redukcí se v této pozici vůbec nesetkáváme. Stejného názoru je i autor *Klíče k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině*:

Redukce předpřízvučných vokálů však při přesunu přízvuku na 1. slabiku ztrácí své opodstatnění, svou příčinu. Proto se v předpřízv. slabikách připouští výslovnost plná, neredukovaná.³²

Zeman, mapující na rozdíl od obou předchozích příruček úzus, poukazuje na to, že český mluvčí může mít problém určit, které slabiky jsou v portugalštině nepřízvučné. Podle něj se proto vokalická redukce uskutečňuje jen u některých, spíše frekventovaných jmen.³³ Podívejme se zvláště na nepřízvučné samohlásky **o** a **e** v publikacích, které redukcí v 1. slabice připouštějí.

Vokál o

Výslovnost uvedená u jednotlivých rodných jmen ve *Výslovnosti a skloňování cizích osobních jmen* dokládá zmiňované kolísání.³⁴ U některých jmen se samohlásky **o** objevuje v redukované podobě, v jiných je naopak plná (tedy počeštěná) varianta. Srovnáme tato rodná jména:

Joaquim [ž <u>o</u> akim]	João [ž <u>o</u> au]
Tomás [t <u>o</u> máš]	José [ž <u>o</u> zé]
Tomé [t <u>o</u> mé]	

Vokál e

Co se týče vokálu **e** v první slabice, je třeba rozlišit dva případy. Zaprvé se jedná o slabiku, která začíná konsonantem, zadruhé o slabiku začínající tímto vokálem. V prvním případě k redukcí spíše nedochází. Domnívám se, že důvodem není ani tak přenesení přízvuku, jako spíše snaha o nalezení „cesty nejmenšího odporu“ – v češtině se redukovaná podoba této

³¹ ROMPORTL, M. et al. Op. cit., s. 29.

³² STRAHL, V. Op. cit., s. 94.

³³ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 60.

³⁴ Ibid., s. 99-100.

hlásky – vysoká střeozadní samohláska orální³⁵, běžně nevyskytuje, a navíc zvuková realizace [e] odpovídá tzv. písmenkové, tedy nejjednodušší formě výslovnosti. Ovšem i tato hláska se může redukovat, například u jména *Leão*. Takto výslovnost zaznamenávají různé zdroje: [lijau], [ljaun], [liáu].

Návod k výslovnosti jmen portugalsky píšících spisovatelů, uvedený ve starší verzi příručky *Jak je číst?*³⁶, nabízí pro nepřízvučný vokál **e** v protonické slabice začínající konsonantem u třech různých jmen hned tři možnosti – plnou výslovnost [e], redukovanou variantu [y] a úplné vypuštění nepřízvučné samohlásky:

Penedo [penedu]

Redol [rydol]

Ferreira [freira]

Výslovnost vokálu v předložce *de*

Na tomto místě je vhodné pojednat i o výslovnosti vokálu **e** v této složce jmen. Vzhledem k tomu, že toto jednoslabičné slovo stojí vždy před jménem, můžeme v něm obsažený vokál považovat za předpřízvučný. Strahl³⁷ zde respektuje rozdíl mezi portugalskou a brazilskou výslovností a reprodukuje i měkčení předchozího konsonantu v brazilské variantě výslovnosti:

z portugalských jmen:

de Cruz [de kruž]

z brazilských jmen:

José de Rego [žože d'i regu]

Zeman³⁸ i příručka *Čtete je správně?*³⁹ uvádí tvar [dy]. Novější verze brožurky *Jak je číst*⁴⁰ tento vokál úplně vypouští a v případě, že následující jméno začíná na vokál, dochází i ke splynutí:

José Maria Eça de Queiróz [žuzé marýja esa d kejros]

José de Alencar [žuzé d alenkar]

Joaquim Maria Machado de Assis [žoakýn marýja mašádo dasís]

³⁵ TLÁSKAL, J. Op.cit., s. 26.

³⁶ *Jak je číst. Transkripce jmen cizích spisovatelů a názvů jejich děl*. Praha: Kniha, 1958, s. 92.

³⁷ STRAHL, V. Op.cit., s. 99.

³⁸ ZEMAN, J. Op. cit., s. 66.

³⁹ HONZÁKOVÁ, M. – HONZÁK, F. – ROMPORTL, M. *Čtete je správně?. Slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha: Albatros, 2004, s. 69

⁴⁰ *Jak je číst. Transkripce jmen cizích spisovatelů a názvů jejich děl a jmen cizích výtvarných umělců*. Praha: SNKLU, 1963, s. 44-45.

Ke druhé možnosti, tedy jménům začínajícím vokálem **e-**, najdeme v citovaných publikacích velmi málo případů. Jako příklad poslouží ženské jméno *Helena*, které figuruje v seznamu rodných jmen u Zemana.⁴¹ Srovnajme ho s příklady ženských jmen, ve kterých nepřízvučná slabika obsahující samohlásku **-e-** začíná souhláskou, uvedených ve stejné publikaci:

Helena [ilena] Teresa [tereza]
Fernanda [fernanda]

Vokály v posttonické pozici

Posttonická slabika je u jmen osob většinou slabikou poslední, proto se nadále budu věnovat jen jí.

Vokál o

U vokálu **o** je situace téměř jednoznačná – redukovaná podoba se objevuje prakticky vždy, ať už v otevřené slabice končící tímto vokálem nebo ve slabice zavřené implozivní souhláskou **ɓ**. Následující příklady jmen i přepis jejich výslovnosti pocházejí z různých zdrojů:

Peixinho [pejšiňu] Alberto [albertu] Carlos [karluš] Bastos [bastuš]

Pouze v brožurce *Jak je čist?*⁴² narážíme na rozpory mezi portugalskými a brazilskými jmény. Zatímco v portugalských jménech jsou vokály **o** v poslední slabice redukovány, u brazilských jmen se redukce týká jediného jména, ostatní mají plný vokál:

<u>portugalská jména:</u>	<u>brazilské jméno</u>	<u>brazilská jména</u>
- Ferreira de Castro	<u>s redukcí:</u>	<u>bez redukce:</u>
[freira d ka <u>š</u> tru]	- Lins do Rego	- Jorge Amado
- Leao Penedo	[lins du regu]	[žorži amado]
[liáu penedu]		- Aluizio Azevedo
		[aluízijo azevedo]

Vokál e

U samohlásky **e** je situace opět o něco složitější, jelikož i v portugalstině se může vyslovovat různě. Opět je potřeba rozlišit jména, která končí tímto vokálem, od jmen majících po něm implozivní souhlásku **ɓ**.

U jmen zavřených implozivním **ɓ** se všechny zdroje drží redukce na [i], např.:

Lopes [lopiš] Chaves [šaviš] Pires [piriš]

⁴¹ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 100.

⁴² *Jak je čist.* (1963) Op. cit., s. 44-45.

V otevřené slabice končící grafémem **e** se objevuje kolísání mezi [i] i [e]. Ve *Výslovnosti spisovné češtiny*⁴³ převažuje varianta [e], přičemž v odstavci věnovaném brazilské variantě portugalského jazyka je upozornění, že na konci slova se **e** čte jako [i]. Jako příklad je uvedeno jméno *Recife* [recifi]. Není ovšem zcela jasné, proč je tato varianta i u jména Coruche, snad proto, že se také jedná o toponymum. Srovnejme:

Coruche [koruši]	Jaime [žajme]
Recife [resifi]	Salsete [salsete]
	Zêzere [zezere]

Tendenci rozdílného přístupu ke grafému **e** v zavřené a otevřené koncové slabice potvrzuje i Zeman⁴⁴. Grafická skupina **-es** se i v jím uváděných příkladech čte jako [iš], přitom koncové **e** se vyslovuje jako [e]. Srovnejme:

Gomes Eanes de Zuzara [gomiš janyš dy zurara]	Jaime [žajme]
	Matilde [matylde]

Stejný přístup uplatňuje i Strahl⁴⁵, přičemž se u rozdílné výslovnosti koncového grafému **e** v portugalských a brazilských jménech odvolává na *Výslovnost spisovné češtiny*. U předložky *de* se také kloní k variantě [di]. Tendenci vyslovovat koncové nepřízvučné **e** u portugalských jmen jako [e] a u jmen brazilských jako [i] potvrzují i oba slovníky spisovatelů.

	<u>Slov. spis. Španělska a Portugalska</u>	<u>Slov. spis. Latinské Ameriky</u>
Jorge	[žorže]	[žorži]
Henrique	[enrike]	[enriki]
Vicente	[visente]	[visenti]
ale:	Judite [žudite]	Clarice [klarise]

Úplné vypuštění koncového vokálu **e** se objevuje pouze v brožurce *Jak je čist?*⁴⁶ u jména *Gil Vicente* [žil vysent].

4.2.4 Nosové samohlásky

Dalším výslovnostním rysem typickým pro portugalštinu jsou nosovky, graficky označované buď souhláskou **n** či **m**, nebo tildou nad samohláskou. Nosové samohlásky čeština nezná. Jak se s jejich přítomností v portugalských jménech vypořádává? Ve jménech, kde souhláska nazalizuje předchozí vokál, se v češtině tento ponechává ústní, např. Andrade [andrade] či Antunes [antuneš].

⁴³ ROMPORTL, M. Op. cit., s. 91-93.

⁴⁴ ZEMAN, J. Op. cit., s. 98-100.

⁴⁵ STRAHL, V. Op. cit., s. 94-99.

⁴⁶ *Jak je čist.* (1963) Op. cit., s. 44-45.

Složitější jsou čistě vokalické nosovky na konci slov. Obvykle se jedná o nosové dvojhlásky, např. *Fernão*, či *João*. V případě francouzských nosových vokálů doporučují všechny zdroje vyslovit odpovídající ústní samohlásku a za ni přidat souhlásku **ɲ**.⁴⁷ Pokud bychom se chtěli držet tohoto obecného principu, narazíme u nosových dvojhlásek, případně i trojhlásek, kde nosovku nesou všechny její části, na otázku, kam tuto souhlásku umístit. Podívejme se, jak se s tímto problémem vyrovnávají jednotliví autoři u nazálních diftongů **õe** a **ão**.

	diftong õe	diftong ão
Strahl	Camões [kamojnš]	João [žoau]
Zeman	Camões [kamojnš]	João [žuau]
Výslovnost spisovné češtiny	Camões [kamonš] ([kamoinš]) ⁴⁸	Olhão [oljanu]
SSLA ⁴⁹	Simões [simojis]	João [žuau]
SSŠP ⁵⁰	Camões [kamojš]	João [žuau]
Jak je číst? (1958)	Camões [kamujinš]	Leão: [liáu]
Jak je číst? (1963)	Camões [kamójinš]	
Čteme je správě?	[kamojnš]	Cão: [kaun]

Tab. 1: Doporučená výslovnost nosových diftongů u různých autorů

Poměrně časté je připojování souhlásky **ɲ** za dvojhlásku, jak doporučuje např. Strahl⁵¹. Ve *Výslovnosti spisovné češtiny*⁵² u jména *Camões* se souhlásky **ɲ** připojuje za jediný vokál – dvojhlásku tedy mizí. Stejná publikace doporučuje u jména *Olhão* vložit **ɲ** mezi dva vokály, které by jinak český mluvčí bez problémů přečetl jako dvojhlásku, a tak se počeštěná výslovnost výrazně vzdaluje od původní podoby jména. Některé zdroje uvádějí variantu bez nosovky. Domnívám se, že vzhledem k tomu, že tato nosovka je celkem slabá, je toto řešení původní výslovnosti nejbližší.

⁴⁷ Cf. SEKVENT, K. – ŠLOSAR, D. Op. cit., s. 22.

⁴⁸ Tento tvar je podle Zemana uveden na opravném listě této publikace. V exemplářích, které jsem měla k dispozici já, tento list chyběl. Cf. ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 59.

⁴⁹ *Slovník spisovatelů Španělska a Portugalska*

⁵⁰ *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*

⁵¹ STRAHL, V. Op. cit., s. 94.

⁵² ROMPORTL, M. et al. Op. cit., s. 92.

4.2.5 Dvojhhláska versus hiát

Z literatury pojednávající o portugalštině se výslovnosti samohláskových skupin věnuje Zeman a Strahl – u jednotlivých skupin píší, jak se vyslovují (Zeman) nebo by se měly vyslovovat (Strahl) dané grafémy. Druhý z autorů ve všech případech upozorňuje, zda se jedná o hiát či dvojhhlásku, např.⁵³:

<u>psané</u>	<u>čti</u>	<u>poznámka</u>	<u>příklady</u>
au	au	jednoslabičně	Paulo [paulu]
aú	aU	dvouslabičně	Ataúlfo [ataUlfu] ⁵⁴

O tom, že pro českého mluvčího může být obtížné poznat, zda se v konkrétním případě skupina vokálů vyslovuje jednoslabičně nebo dvouslabičně, svědčí počeštěná výslovnost jména portugalského fotbalového brankáře *Victora Baíi*, které televizní komentátoři soustavně vyslovovali dvojslabičně jako [baja]⁵⁵, či výslovnost [fernao] zaznamenaná v výzkumu výslovnosti.

4.2.6 Další hlásky a jejich výslovnost

Další hlásky už pro českého mluvčího nejsou těžké v tom smyslu, že by je nebyl schopen vyslovit. Problémem je znalost pravidel regulujících vztah mezi grafémy a fonémy.

4.3 Jména portugalských mořeplavců v češtině

Dříve, než se začnu zabývat výslovností těchto jmen, bych chtěla rozvést to, co už jsem nastínila výše, a sice kolísání jejich podoby. V češtině se vedle původních podob jmen objevují i jiné tvary, ovlivněné patrně jinými jazyky. Proto jsem vyhledala tři zvolená jména, tedy *Vasco da Gama*, *Bartolomeu Dias* a *Fernão de Magalhães* v osmi encyklopediích, šesti učebnicích dějepisu pro základní školy a čtyřech dalších knihách – jednalo se o literaturu faktu a o populárně-naučnou literaturu – a porovnávala, v jaké grafické podobě se v těchto zdrojích vyskytují, a jaká je případná doporučovaná výslovnost. Grafické a výslovnostní podoby těchto jmen budu porovnávat s výsledky výzkumu.

⁵³ STRAHL, V. Op. cit., s. 95.

⁵⁴ Ibid., s. 95.

⁵⁵ Cf. ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 61.

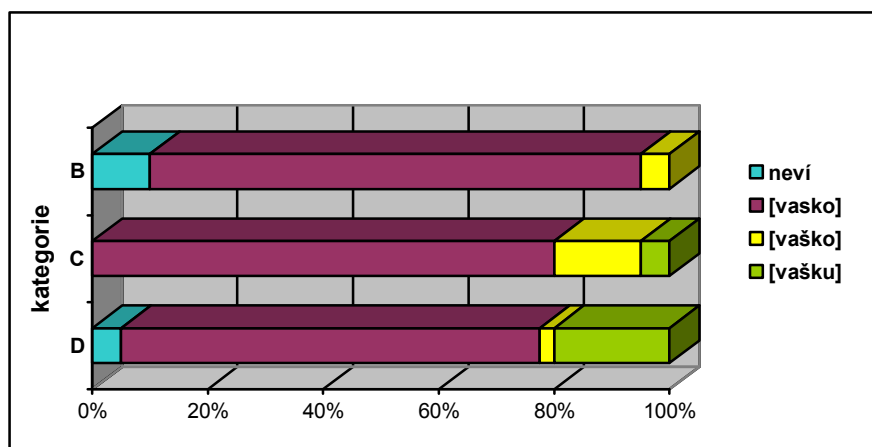
4.3.1 jméno *Vasco da Gama*

Ze tří vybraných mořeplavců je v češtině toto jméno nejstálejší. V osmi konzultovaných encyklopediích, šesti učebnicích a čtyřech dalších publikacích figuruje v jednotné podobě *Vasco da Gama*, pouze v jedné publikaci se objevuje jako *Vasco de Gama*.

S předložkou *de* jméno píší a vyslovují i někteří respondenti. Z 57 respondentů tohoto výzkumu, kteří si na jméno vzpomněli, to bylo 29 osob. A v této podobě zřejmě jméno znají i někteří studenti portugalského jazyka spadající do kategorie A, již byla zadána pouze část zaměřená na skloňování – šest z celkových čtyřiceti jméno i před zadaný tvar *Vasco da Gama* skloňuje ve všech třech pádech s předložkou *de*, u dalších pěti pak kolísá *de* a *da*. Bohužel se mi nepodařilo zjistit, odkud tento tvar pochází, takže se dá pouze spekulovat například o vlivu francouzštiny, v níž se toto jméno většinou vyskytuje v této podobě.

Co se týče výslovnosti tohoto jména, uvádí ji pět z konzultovaných zdrojů: dvakrát v podobě [vašku], třikrát jako [vasko]. Ve výzkumu výslovnosti převládá jednoznačně tvar [vasko] – představuje 83,3 % ze všech vyslovených tvarů. Někteří respondenti uváděli dvojí výslovnost: dva studenti historie [vasko] / [vašku] a jeden z kategorie D [vasko] / [vaško]. Poměr jednotlivých tvarů a kategorií je znázorněn obrázkem č. 1.

Druhá část jména, tedy *Gama*, problémy nepůsobí. Někteří respondenti váhali, zda se nepíše se dvěma **mm**, ale to není příliš podstatné. U předložky spojující obě jména je zajímavé, že tři respondenti ji píší jako *da*, ale vyslovují [de]. Další dva ji vyslovují [di] a přitom píší jeden *da* a druhý *de*.

Obr. 1: Výslovnost jména *Vasco*

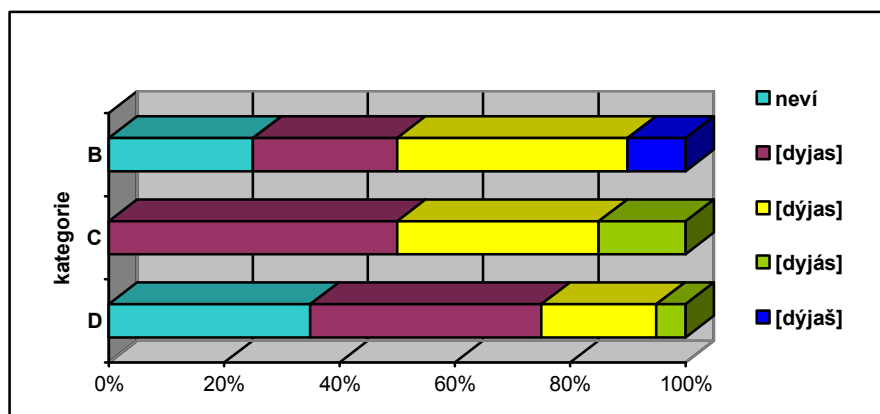
4.3.2 jméno *Bartolomeu Dias*

V případě druhého mořeplavce kolísá původní tvar jména *Bartolomeu Dias* a jeho zřejmě španělská verze *Bartolomeo Diaz*. Křestní jméno se dá navíc nahradit českou variantou jména *Bartoloměj*, objevují se i podoby *Bartholomeo* a *Bartholomé*. Začneme tentokrát od příjmení, s ohledem na řazení encyklopedického hesla. Pět z osmi encyklopedií má hesla pro tvary *Dias* i *Diaz*, přičemž ve třech případech je základním heslem *Dias* a forma *Diaz* na ni odkazuje; ve dvou je tomu naopak. Zbývající encyklopedie mají ve dvou případech heslo jen pro podobu *Dias*, ovšem varianta *Diaz* se v tomto heslu také objevuje. V jedné encyklopedii je uveden pouze tvar *Diaz*. Návod k výslovnosti se objevuje třikrát, jednou jako [dýjas], dvakrát jako [dyjaš], přitom jednou pro grafický tvar *Diaz*. V učebnicích je v převaze 6:2 uváděn španělský tvar *Diaz*. Ve zbývajících dvou případech se na konci druhého jména objevuje *-s*, ovšem první jméno zůstává ve španělské variantě *Bartolomeo*. Právě tyto dvě učebnice uvádějí i výslovnost jména: [dyjaš] a [dyjas]. V ostatních publikacích zaznamenáváme třikrát variantu *Diaz* a jedenkrát *Dias*.

U křestního jména převažuje v literatuře španělská podoba *Bartolomeo* – celkem 19x. Převládá v učebnicích, naopak v encyklopediích se vyskytuje spíše portugalská verze *Bartolomeu*. V ostatních zdrojích se objevují po jednom exempláři tyto tvary: *Bartolomeu*, *Bartolomeo*, *Bartoloměj* a *Bartholomeo*.

V provedeném výzkumu grafické podoby jména také kolísá portugalská a španělská varianta jména, přičemž převažuje ta druhá – celé jméno *Bartolomeo Dias* představuje 73 % ze všech kompletně vyplněných jmen. Varianta *Bartolomeu* se objevuje jen 7x, ve všech případech u kategorie D. U druhého jména je portugalská podoba o něco častější – zaznamenala jsem ji celkem 12x, z toho nejvíce u kategorie D: 7x. Sedm respondentů používá i smíšený tvar, tedy *Bartolomeo Dias*. Dva respondenti si vzpomněli pouze na jméno *Dias*, jeden uvedl jako první jméno *Bartolome* a další *Bartolomeus*. Ve výslovnosti prvního jména odpovídá výslovnost až na dva případy napsané podobě. Jeden respondent čte tvar *Bartolomeo* jako [bartolomeu], druhý stejnou grafickou podobu ve výslovnosti počestňuje na *Bartoloměj*.

U druhého jména se objevují čtyři varianty výslovnosti, z nich převažuje tvar [dyjas] se 48 % ze všech vyslovených tvarů. Všichni respondenti, kteří píšou na konci *-z*, tuto souhlásku neutralizují podle českých pravidel výslovnosti. Foném [š] na konci jména vyslovují jen dva respondenti ze všech – jedná se ovšem o ty, kteří v grafické podobě napsali na konci *-z*. Také kolísá délka na první a druhé slabice. Viz obrázek 2.

Obr. 2: Výslovnost jména *Dias*

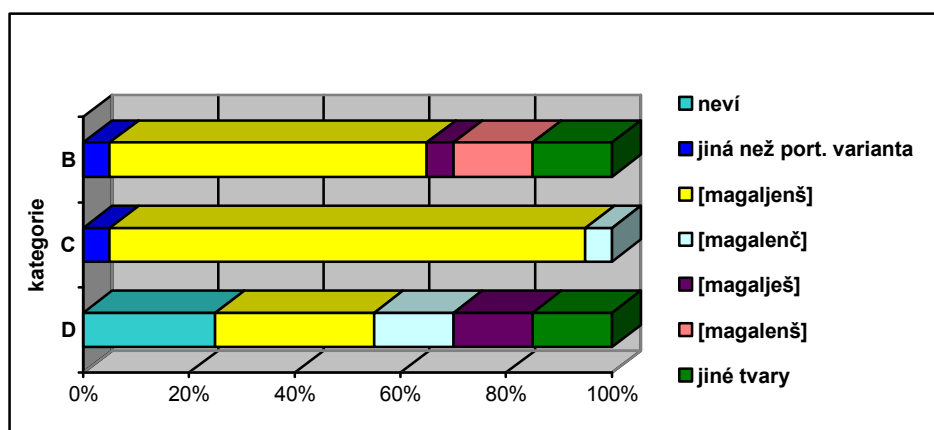
4.3.3 Jméno *Fernão Magalhães*

Také u tohoto mořeplavce se v češtině objevuje více variant jména vycházejících z různých jazyků. Sám *Magalhães* podnikl svou slavnou cestu ve službách španělského královského dvora a používal pošpanělštěnou variantu jména *Fernando Magallanes*. Vedle těchto dvou podob se vyskytuje ještě latinizovaná podoba *Ferdinand Magellan*. V konzultované literatuře převládá portugalský tvar jména – uvádí ho 11 zdrojů z 18, v jedné učebnici navíc figuruje bez předložky *de* a v další bez této předložky a bez tildy. V podobě *Magellan* jméno uvádí pouze jedna publikace z kategorie populárně-naučné literatury, jinak se objevuje v encyklopediích jako heslo odkazující k portugalské variantě jména. Španělská podoba příjmení je uvedena ve třech encyklopediích v hesle *Fernão Magalhães* jako druhá varianta jména.

Ze 60 respondentů uvedlo jméno *Fernão* pouze 11 osob, z nich 3 bez tildy. Převažuje španělská podoba *Fernando* s 66 % z vyplněných tvarů. Dále se po jednom nebo dvou exemplářích objevují tato jména: *Ferdinand*, *Ferdinando*, *Ferdinau* a *Francisco*. Všechny tyto tvary respondenti vyslovovali tak, jak se píše. Ve výslovnosti portugalského tvaru *Fernão* a jeho varianty bez tildy převažuje tvar [fernao] – u 8 respondentů z 11. Po jednom exempláři se objevují varianty [fernaun], [fernanu] a [fernau]. Ve všech konzultovaných učebnicích dějepisu a ostatních publikacích je výslovnost jména *Fernão* uvedena pouze pětkrát: dvakrát se vyskytují tvary [fernaun], po jednom exempláři pak výslovnost [fernáu], [fernau] a [fernao]. Žádná z encyklopedií výslovnost tohoto jména neuvádí.

U jména *Magalhães* se v konzultované literatuře doporučená výslovnost objevuje celkem 12x, z toho 4x v podobě zapsané jako [magaljenš]. Po dvou případech se vyskytuje výslovnost [magal'ajnš] a [magalješ]. Při výzkum výslovnosti uváděla většina respondentů toto jméno v původní, portugalské podobě, proto je zde vzorek výslovnosti větší než u jména

Fernão. Dá se říci, že v češtině je ustálena výslovnost [magaljens], převládající i v literatuře, případně [magali(j)ens], tedy s hiátem a slabikou navíc. Jedním z těchto dvou způsobů jméno vyslovilo 36 respondentů ze 60. Co se týče poměru mezi oběma variantami, nejsem si úplně jistá, zda se mi ve všech případech podařilo zachytit rozdíl mezi konsonantickým j a hiátem, ovšem první možnost je nesporně častější. Po třech výskytech mají dále tvary [magaljenč] a [magalens]. Další varianty výslovnosti vycházející z této podoby jména se vyskytují pouze jedenkrát či dvakrát. Tři respondenti vyslovili [magelan] – dva učitelé dějepisu, kteří jméno napsali i přečetli v portugalském tvaru, znali i tuto druhou variantu; třetím byl student historie, který ovšem jméno zapsal jako *Magalanche*. Jiný respondent z kategorie Cb naopak napsal *Magellan* a vyslovil [magaljens]. Výslovnost jména *Magalhães* je znázorněna na obrázku č. 3. Grafická podoba tohoto jména je pro respondenty těžká: z laických kategorií B a D se podařilo jméno napsat přesně i s tildou pouze pěti osobám.

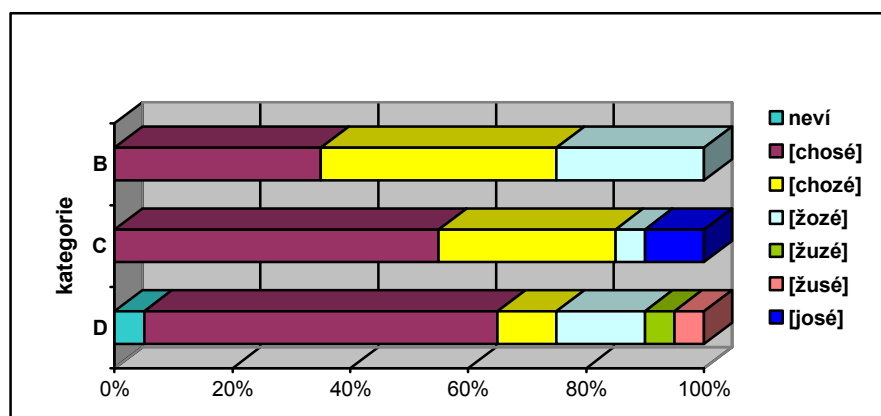
Obr. 3: Výslovnost jména *Magalhães*

4.3.4 Jméno *José Manuel Barroso*

U jména předsedy Evropské komise jsem vynechala první příjmení *Durão* – v českých médiích se nepoužívá a domnívala jsem se, že by mohlo některé respondenty zbytečně mást. Se jménem Manuel nebyl žádný problém – všichni ho vyslovili tak, jak se píše, což odpovídá i výslovnosti v portugalskéštině.

U prvního křestního jména jednoznačně převažuje výslovnost [chosé] – celkem tak toto jméno vyslovilo 30 respondentů, což je 51 % ze všech vyslovených tvarů. Evidentně se jedná o vliv španělštiny, jazyka, který alespoň někteří respondenti ovládají. Ovšem španělština nemusí nutně působit v tom smyslu, že respondent španělsky umí a zná pravidla

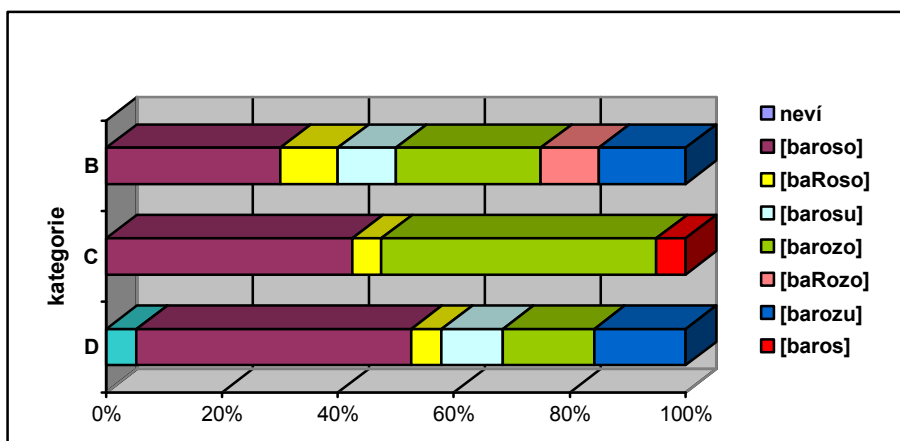
pro vztah mezi písmem a výslovností; vliv by mohlo mít například i to, že jméno s touto výslovností slyšel například v dabované latinskoamerické telenovele. 18,6 % respondentů vyslovilo toto jméno s hláskou [ž] na začátku – zde se domnívám, že spíše než o znalost portugalských pravidel výslovnosti se jedná o vliv televize a rádia; někteří respondenti mi tuto skutečnost přímo potvrdili. Výslovnost jména *José* znázorňuje obrázek č. 4.

Obr. 4: Výslovnost jména *José*

U příjmení *Barroso* výslovnost výrazně kolísá – nefrekventovanějším tvarem je [baroso] se 40 % z vyslovených tvarů. Toto jméno obsahuje hned tři výslovnostní pravidla odlišná od češtiny – podívejme se na jejich dodržování napříč jednotlivými tvary. První znak portugalské výslovnosti, tedy intervokalické *-s-* vyslovené jako [z] konstatujeme u 43 % respondentů. Redukce posttonického vokálu *-o* na [u] je dále zastoupena 17 %. 6 osob se navíc snaží reprodukovat portugalské (nebo možná španělské) vícekmitové r⁵⁶, což lze označit za znak citátové výslovnosti – v češtině tento zvuk neexistuje. Objevuje se i další zajímavá tendence, a sice délka na předposlední slabice. Domnívám se, že se může jednat o napodobení přízvuku z původní výslovnosti (nebo té, o které se respondent domnívá, že je původní). Tento rys se objevuje u více vyslovovaných podob a není znázorněn v grafu, jedná se o 11 respondentů, tedy 17 % vyslovených tvarů. Výslovnost jména *Barroso* znázorňuje obrázek č. 5.

⁵⁶ V grafu je tato hláska označena jako R.

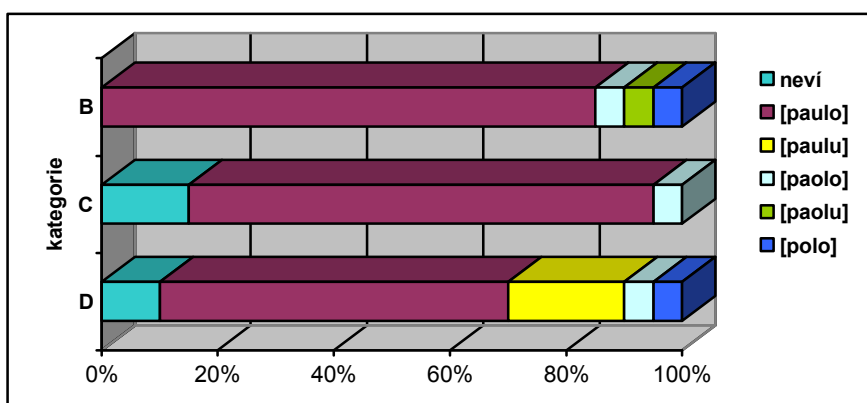

Obr. 5: Výslovnost jména *Barroso*

4.3.5 Jméno *Paulo Coelho*

Většina účastníků výzkumu tohoto spisovatele znala, mnozí říkali, že vůbec neví, jak by se jeho jméno mělo číst – problémy činilo hlavně příjmení. Pět respondentů se o výslovnost ani nepokusilo, ostatní si většinou výsledným tvarem nebyli vůbec jistí.

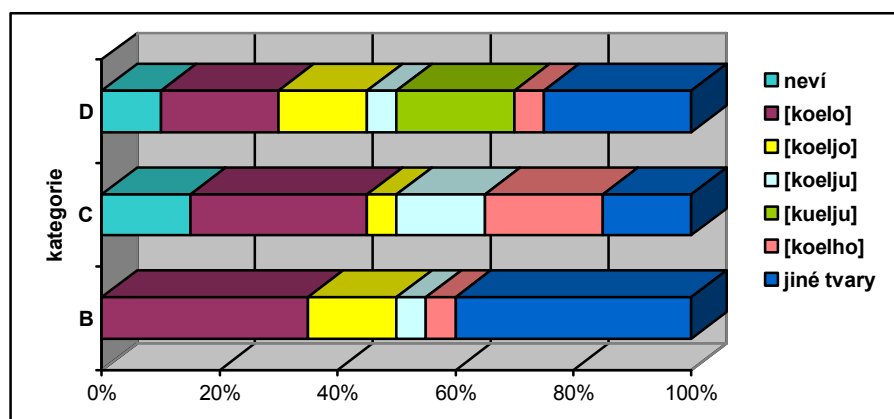
Křestní jméno Paulo většina respondentů vyslovila jako [paulo] – jedná se o 82 % vyslovených tvarů. Redukci koncového **-o** na [u] představuje pouze 9 % tvarů. Dají se zde vystopovat možné vlivy jiných jazyků – tvary [paolo] a [paolu] by mohly být ovlivněné italskou variantou jména, podoba [polo] pak francouzštinou nebo angličtinou. Viz obrázek 6.

Obr. 6: Výslovnost jména *Paulo*

Příjmení *Coelho* bylo pro respondenty asi nejtěžší ze všech jmen ve výzkumu – zaznamenala jsem celkem 18 různých tvarů. Původní výslovnosti se nejvíce přiblížili dva respondenti z kategorie D s tvarem [kuelju]. Redukce koncového popřízvučného **-o** na [u] se týká 25,5 %

tvareů zatímco redukce předpřízvučného **-o** pouze 7,3 %. Portugalské výslovnosti souhláskové skupiny **-lh-** jako [lj] se drží 11 respondentů, tedy 20 %. Také zde se možná projevuje vliv italské výslovnosti, a sice ve tvarech [čejo] a [čelo], majících po jednom výskytu, a také v podobě zdvojeného [ll] a [jj]: [koejjo] a [koello] – oba tvary se vyslovují rovněž 1x, poslední je v grafu zahrnut ve skupině [koelo].

Obr. 7: Výslovnost jména *Coelho*

4.3.6 Rysy výslovnosti zaznamenané ve výzkumu

Zajímavé srovnání nabízejí výslovnostní rysy, které se objevují u dvou a více jmen zařazených do výzkumu. Podívejme se na ně jednotlivě a porovnejme, nakolik se u jednotlivých jmen liší jejich výskyt. Za 100 % považuji u každého jména počet vyslovených tvarů, takže respondenti, kteří jméno nevyslovili vůbec, sem nejsou zahrnuti.

Prvním rysem typickým pro portugalštinu je redukce nepřízvučných samohlásek. Redukce samohlásky **e** na [i] se objevuje pouze u předložky *de* ve variantě jména *Vasco de Gama*, a to pouze u jednoho respondenta. Další potenciální redukce existuje ve jménu *Fernão*, ovšem nikdo ji nerealizuje. U samohlásky **o** máme ve jménech *Vasco*, *Paulo* a *Barroso* zastoupenou postpřízvučnou pozici, ve jménu *José* předpřízvučnou a ve jménu *Coelho* obě. Redukci v popřízvučné slabice ve jménu *Vasco* odpovídá 8,8 %, u jména *Paulo* se jedná o 9 % a u jména *Coelho* 25,5 %. Oproti tomu redukce v předpřízvučné slabice ve jménu *Coelho* je realizována v 7,3 %, u jména *José* se jedná o pouhých 3,4 %. Z těchto údajů je patrné, že přístup respondentů k výslovnosti jednotlivých jmen není konzistentní. Míra konzistence je přitom nízká – fakt, že se u třech samohlásek míra redukce pohybuje mezi 7 a 9 % neznamená, že tyto tvary byly zaznamenané u všech respondentů. Ve skutečnosti pouze

dvě osoby vyslovily redukovanou samohlásku ve všech šesti případech, další dvě ve čtyřech, ostatní jen 1x, 2x či 3x.

Dalším prvkem, který je možné pozorovat u více jmen, je výslovnost intervokalického konsonantu **-s-** jako [z]. Jedná se o jméno a příjmení předsedy Evropské komise – *José a Barroso*. V případě jmen tvořících jeden celkem je navíc zajímavé, do jaké míry se přístup k oběma jménům bude u jednotlivých respondentů shodovat či lišit. U jména *José* představuje výslovnost [z] 44,8 %, u příjmení *Barroso* 43 %, ovšem nejedná se o stejné respondenty – jen 31 % se této výslovnosti drží u obou tvarů.

Dále se můžeme zaměřit na palatalizaci implozivního **ɣ**. Ve jménu *Vasco* se takto vyskytuje v 16,6 % případů. Dále tato výslovnost potenciálně figuruje ve jménu *Dias*. Ovšem zde [ʃ] vyslovují pouze dva respondenti, navíc ti, co na konci jména napsali **-z**.

Čtvrtým bodem srovnání jsou nosové dvojhlásky **-ãõ** a **-ãe-**, konkrétně přítomnost souhlásky **ɲ** v počeštěné výslovnosti jmen *Fernão* a *Magalhães*. Zatímco u prvního jména se [n] vyskytuje pouze 2x, což odpovídá 18,2 % z portugalských tvarů jména, u jména *Magalhães* převažuje výslovnost se souhláskou **ɲ** s 90,6 % z portugalských tvarů.

Posledním bodem, který můžeme porovnat u dvou jmen, je výslovnost souhláskové skupiny **lh**. U jména *Coelho* byla její výslovnost pro respondenty obtížná: tvar [lj] představuje jen 20 %. Ostatní tuto skupinu vyslovují jako [l], [ll], [j], [lch], [lh]. U jména *Magalhães* představuje výslovnost [lj] 73,6 % z portugalských tvarů.

4.3.7 Závěry výzkumu výslovnosti

Z předchozích odstavců vyplývá, že vybrané výslovnostní rysy typické pro portugálštinu v jednotlivých jménech výrazně kolísají. Proto se domnívám, že pravidla, jak vyslovovat portugalská jména, nejsou českým mluvčím příliš známá – u jmen, která už někdy slyšeli, tyto rysy napodobují, ale již nejsou schopni stejná pravidla aplikovat na jiná jména. Zajímavé jsou vlivy výslovnosti, kterou respondenti znají z jiných jazyků – zaznamenala jsem rysy, které by se daly přisoudit španělštině, italštině, francouzštině a angličtině.

Se jmény tří neznámějších portugalských mořeplavců se každý, kdo prošel povinnou školní docházkou, setkal na základní škole. Domnívám se proto, že výslovnost těchto jmen u respondentů kategorie B a C ovlivnili jejich vyučující dějepisu. U kategorie C složené z dějepisářů a studentů historie je výslovnost těchto jmen lépe ustálena než u ostatních kategorií, což ilustruje např. obrázek č. 3. Ovšem ne vždy ustálená podoba jména reprodukuje rysy portugalské výslovnosti – viz například výslovnost [vasko]. Jak takovou výslovnost hodnotit na škále spisovně – nespisovně / správně – špatně?

Podkladem spisovné české výslovnosti přejatého slova je sice výslovnost v jazyce, z něhož bylo slovo přejato, ale rozhodující je, jak je slovo vyslovováno uživateli spisovného jazyka v mluvených spisovných projevech, a to za předpokladu, že je toto slovo součástí jejich aktivní slovní zásoby.⁵⁷

Z uvedené citace vyplývá, že takto zažitá podoba jmen je považovaná za správnou, podobně jako česká výslovnost jiných jmen mezinárodně známých osobností, např. *Mozart* [mozart] či *van Gogh* [van gok].

⁵⁷ ROMPORTL, M. Op. cit., str. 27.

5. Skloňování

Při přejímání cizích jmen do češtiny stojí na jedné straně systém flexe vlastní češtině, na straně druhé cizí tvary jmen. „A je zajímavé, že z tohoto zápasu českého tvarového systému s neobvyklou podobou slova vychází vítězně systém: jméno se podrobuje a přijímá české koncovky skloňovací.“⁵⁸ Cizí jména se tedy přiřazují k českým deklinačním vzorům, přičemž tento proces se řídí několika pravidly. Nejprve je potřeba určit mluvnický rod jména. U osobních jmen odpovídá mluvnický rod rodu přirozenému, a problém přiřazení k rodu zde oproti např. toponymům odpadá. Dále je možné vzít v úvahu původ jména. Konečné rozhodnutí, ke kterému vzoru bude jméno náležet, závisí na jeho zakončení v původním tvaru, který považujeme za nominativ. Ovšem ne všechna jména jsou schopna plně přilnout k některému z deklinačních vzorů pro česká jména. Pro tyto případy vznikla další, pomocná paradigmatata, např. **génus**, **virus**, **kuli**, **idea** nebo **Nikaragua**.

5.1 Portugalská osobní jména z hlediska skloňování

V případě portugalských jmen nenarážíme na tak veliké rozdíly mezi jejich psanou a vyslovovanou podobou jako například ve francouzštině, kde jména často v písmu končí na souhlásku a ve výslovnosti na samohlásku. Přiřazování portugalských jmen k jednotlivým vzorům by tedy nemělo působit větší problémy. V této části budu vycházet z výše uvedené literatury, která se zabývá skloňováním cizích jmen obecně, i konkrétněji přímo jmény portugalského původu. Vzhledem k tomu, že ve většině případů se jednotliví autoři shodují (ostatně pro přiřazování k deklinačním paradigmatům platí pro cizí jména obdobná pravidla jako pro jména česká), budu na zdroje odkazovat pouze ve sporných či jinak zajímavých případech. Takto zjištěná východiska budu konzultovat s tendencemi skloňování zaznamenanými ve výzkumu.

Nabízejí se dvě možnosti, jak jména třídit na jednotlivé kategorie, a sice podle jejich zakončení v grafické, nebo vyslovované podobě. Většina zdrojů uvádí, že při skloňování se vychází hlavně z vyslovené podoby jména:

⁵⁸ VÁHALA, F. Skloňování vlastních jmen osobních a místních. In *O češtině pro Čechy. Jazyková příručka*. Praha: Orbis, 1960 s. 158.

U vlastních jmen se vzhledem k obtížné začlenitelnosti některých cizích proprií do českého deklinačního systému (dané především disparátností jejich podoby vyslovované a psané) jeví výhodnějším vycházet při stanovení jejich tvaroslovného paradigmatu jednotně z jejich výslovnostního – souhláskového nebo samohláskového – zakončení Nsg (Gsg); teprve na druhém místě se přihlíží, kde je třeba, i k psanému obrazu slova.⁵⁹

Ovšem pro stanovení jednotlivých typů jmen pro účely této práce se mi jako vhodnější jeví třídění podle zakončení v písmu. Bude to přehlednější a vyhnu se tak komplikacím u jmen, která mohou mít více variant výslovnosti (např. jméno *Duarte* může v evropské portugálštině končit na souhlásku a na samohlásku s předcházející tvrdou souhláskou, v brazilské variantě výslovnosti pak i na samohlásku s předchozí měkkou souhláskou).

5.2. Mužská jména

Ze vzorů mužského rodu mne budou zajímat pouze vzory pro životná jména – tedy **pán**, **muž**, **předseda** a **soudce**. Pro co největší přehlednost přiřazení jmen k těmto dvěma vzorům si jména rozdělíme na dvě skupiny: zaprvé jména zakončená na souhlásku, zadruhé zakončená na samohlásku.

5.2.1 Jména zakončená na souhlásku

U jmen končících ve výslovnosti na souhlásku je jediným kritériem zařazení ke vzoru **pán** nebo **muž** skutečnost, zda je koncový konsonant tvrdý, měkký nebo obojetný, přičemž pravidla jsou velmi jednoznačná a shodují se na nich všechny zdroje. Jména zakončená na tvrdý konsonant se řadí k tvrdému vzoru **pán**, zatímco jména zakončená na konsonant měkký náleží k měkkému paradigmatu **muž**. Zakončení na obojetnou souhlásku s výjimkou **-s** se pak kloní ke vzoru **pán**, zakončení na **-s** ke vzoru **muž**.

Jména s tvrdým souhláskovým zakončením

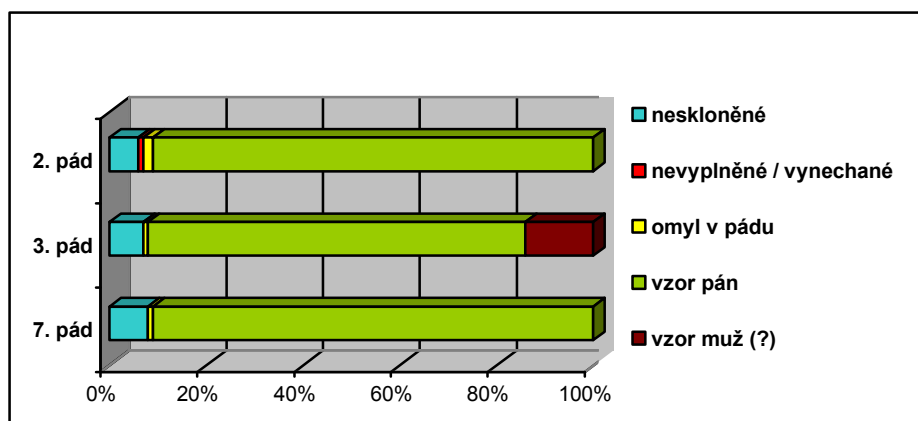
V excerpcei najdeme tyto tvrdé koncové konsonanty: -r (např. *Salazar*, *Alencar*), -l (např. *Cabral*, *Miguel*), -n (např. *Holstein*, *Holden*)⁶⁰, -m (např. *Joaquim*, *Bernardim*), -t (např.

⁵⁹ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s. 352.

⁶⁰ Jmen zakončených na **-n** je celkem 10 a všechna jsou zřejmě jiného než portugalského původu, ovšem jak bylo řečeno výše, pokud jsou jejich nositeli obyvatelé lusofonních zemí, považují je za portugalská jména.

Garret), po dvou jménech jsou zastoupena zakončení -d (*Oswald* a *Ronald*) a -c/-k [k] (*Bilac*, *Werneck*), jeden exemplář má zakončení na -p (*Bopp*). Na celkem 59 jménech a téměř 400 výskytech v různých pádech se ukazuje, že u tohoto typu je příslušnost ke vzoru **pán** velice stabilní – nevyskytuje se zde ani jedna odchylka.

V provedeném výzkumu se vyskytuje pouze jedno jméno s tvrdým, přesněji řečeno obojetným zakončením: *Manuel*. I zde se potvrzuje, že toto zakončení je velmi silně zakotveno v paradigmatu **pán**. Pouze ve 3. pádě se mu vymyká tvar *Manueli* – objevuje se u všech kategorií respondentů a představuje 15 % z celkových skloněných tvarů 3. pádu tohoto jména. Do kolonky „omyl v pádu“ řadím tvary, u kterých celé skloněné jméno odpovídá jinému pádu. Představují 1,4 % ze všech tvarů a pravděpodobně vznikla z nepozornosti při doplňování zadaných vět. Viz obrázek 8.

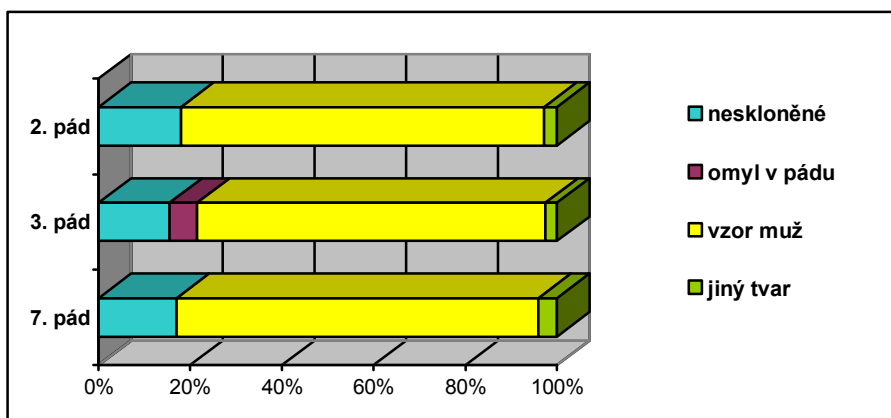

Obr. 8: Skloňování jména *Manuel*

Jména s měkkým souhláskovým zakončením

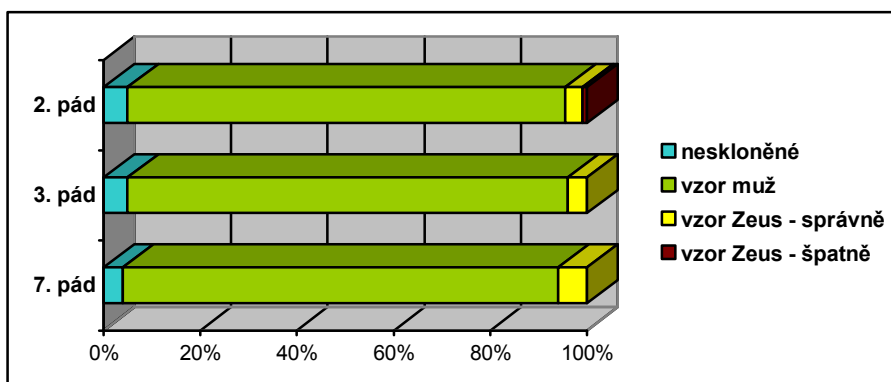
Jedná se o jména zakončená v písmu na -s a -z a ve výslovnosti na [š] nebo [s], například *Lopes*, *Luís* či *Cruz*. Také zde je skloňování velice pravidelné: z 550 výskytů 83 jmen se jen dva tvary kloní k jinému vzoru než **muž**. Obě zmíněné výjimky se vyskytují u jednoho autora a týkají se jména *Álvares* ve 3. a 6. pádě. Zatímco v paradigmatu muž se tvary těchto pádů tvoří přidáním koncovky **-ovi (-i)**, zde se vyskytují ve tvaru *Álvaresu*.

V výzkumu skloňování mají tato jména dva zástupce: *Magalhães* a *Dias*. Jsou o něco méně stabilní než předchozí kategorie – jiná zakončení než podle vzoru **muž**, když pomínu špatné zařazení k pádu (opět označené jako „omyl v pádu“), odpovídají necelým 4 % všech vyskloňovaných tvarů. Viz obrázek č. 9.

Obr. 9: Skloňování jmen s měkkým souhláskovým zakončením – *Dias* a *Magalhães*

Problémy činilo hlavně jméno *Dias*: některým respondentům zřejmě příliš asociovalo jméno řeckého boha *Dia*. Toto sklonění odpovídá 5,3 % ze všech skloňovaných tvarů: 14x je skloněno „správně“ podle vzoru *Zeus*, 1x špatně: 2. pád – *Dije*. Viz obr. 10.

Obr. 10: Skloňování jména *Dias*

I u jména *Magalhães* ovšem najdeme ojedinělé odchylky v podobě tvarů *Magalhãea* (2. pád), *Magalhaesemu* (3. pád) a *Magalhãem* (7. pád).

Jak vyplývá z literatury, excerpce i výzkumu, u jmen zakončených v písmu i ve výslovnosti na souhlásku je skloňování velmi dobře ustálené a můžeme ho demonstrovat tabulkou č. 2.

	vzor pán tvrdé zakončení	vzor pán obojetný konsonant	vzor muž měkké zakončení	vzor muž obojetný konsonant
1. p.	Salazar	Gil	Gomes	Vaz
2. p.	Salazar-a	Gil-a	Gomes-e	Vaz-e
3. p.	Salazar-u Salazar-ovi	Gil-u Gil-ovi	Gomes-i Gomes-ovi	Vaz-i Vaz-ovi
4. p.	Salazar-a	Gil-a	Gomes-e	Vaz-e
5. p.	Salazar-e	Gil-e	Gomes-i	Vaz-i
6. p.	Salazar-u Salazar-ovi	Gil-u Gil-ovi	Gomes-i Gomes-ovi	Vaz-i Vaz-ovi
7. p.	Salazar-em	Gil-em	Gomes-em	Vaz-em

Tab. 2: Skloňování mužských jmen zakončených na souhlásku

5.2.2 Jména zakončená na samohlásku

U jmen končících na vokál vstupují do hry další paradigmata, a sice **předseda**, **soudce** a pomocný vzor **kuli**. Pro větší přehlednost si skloňování rozdělíme podle jednotlivých samohláskových zakončení v písemné podobě.

Zakončení -a

Tato jména se skloňují podle vzoru **předseda**. Pro jména, jež mají před koncovým **-a** měkký konsonant, existuje podtyp skloňování **paňáca**. Jeho jedinou odlišností je zakončení **-i** v genitivu. V souvislosti s cizími jmény je tato nepravidelnost nahlížena z různých hledisek:

Je-li před koncovým **-a** vyslovována souhláska měkká, píše se v Gsg **-i**, např. Váša – Váši, Krleža – Krleži, Goya – Goyi, **Moravia – Moravii** (...).⁶¹

Osobní jména, jejichž kmen končí ve zvukové podobě na [j] (Baía [baja]), mají ve 2. pádě grafické formy koncovku **-i** (Baíi [bajii]).⁶²

Jména, která mají před koncovkou písmeno i, mají v 2. pádě místo **-y** koncovku **-i**: Picabia, Picabii [pikabja, pikabji]⁶³

⁶¹ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al.. Op. cit., s. 357, zvýraznění LR.

⁶² ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 63, zvýraznění LR. Tento příklad ilustruje, že pro Čechy je obtížné rozeznat, kdy se sousední samohlásky vyslovují dvojslabičně jako hiát a kdy jednoslabičně jako samohláska se skluzem j.

⁶³ SEKVENT, K. – ŠLOSAR, D. Op. cit., s. 27, zvýraznění LR.

Pohled Mluvnice češtiny je nejobecnější – pravidlo se týká jakékoli měkké souhlásky. Pokud bychom měli respektovat tuto definici, znamenalo by to, že by se tato nepravidelnost projevila i u jmen jako **Cunha** (kmen končí na vyslovené [ň]) nebo **Rocha** (kmen končí na vyslovené [š]). Zde ovšem dochází ke střetu měkkého konsonantu ve výslovnosti, který by podle obecného přístupu měl vyžadovat zakončení na měkké **-i**, a konsonantu tvrdého v písemné podobě, vyžadujícího v češtině zakončení na **-y**. Ve výslovnosti se rozdíl **-i** x **-y** neprojeví, řešíme ho tudíž pouze v písmu. Podle Zemana se tato jména kloní ke tvrdému skloňování a k podvzoru paňáca patří pouze jména končící na **-ia**.⁶⁴ Pro větší přehlednost ve výsledcích výzkumu si jména končící na **-a** můžeme rozdělit do čtyř kategorií:

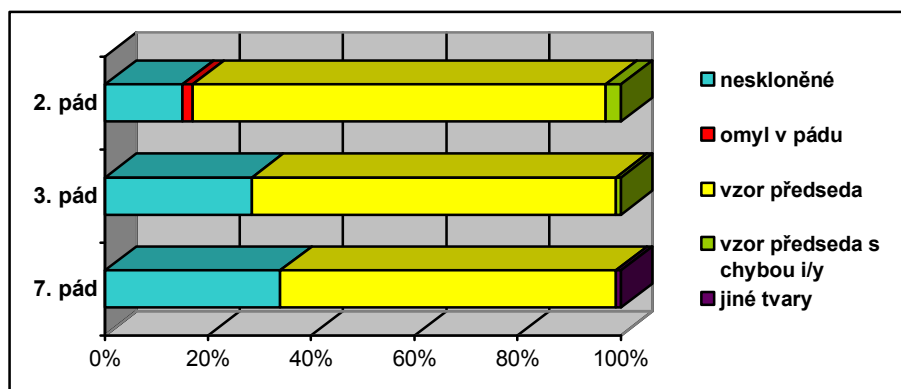
- typ Silva – koncovému **-a** předchází tvrdá nebo obojetná souhláska s výjimkou [s], [z];
- typ Pessoa – koncovému **-a** předchází jiná samohláska;
- typ Maria – jména graficky zakončená na **-ia**;
- typ Cunha – koncovému **-a** předchází ve výslovnosti měkká nebo obojetná souhláska.

Typ Silva

V excerpce se všechna jména mající před koncovým **-a** tvrdou nebo obojetnou souhlásku (konkrétně **-v-**, **-l-**, **-m-**, a také **-g-**, např. *Silva*, *Spínola*, *Gama*, či *Nóbrega*) bez výjimky skloňují podle vzoru **předseda**. Jedná se celkem o 64 jmen s více než 300 tvary v různých pádech.

Ve výzkumu skloňování je jediným zástupcem této kategorie jméno *Gama*. Jak je vidět na obrázku č. 11, respondenti ho většinou zařadili správně, ovšem některým z nich činilo potíže zakončení na tvrdé **-y** ve druhém pádě a měkké **-i** (**-ovi**) ve 3. pádě – jedná se o 4 tvary. Do skupiny „jiné tvary“ spadá jediný výskyt tvaru, který se vymyká z paradigmatu **předseda**: *Gamem* v 7. pádě.

⁶⁴ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 63.

Obr. 11: Skloňování jména *Gama*

Typ Pessoa

Tento typ je v excerpci zastoupen pouze šesti jmény v osmi různých tvarech, z toho 6x ve 2. pádě. V jednom případě ze šesti je tvar 2. pádu zakončen na měkké **-i**: *Corrêa*: *Corrêi*. Ostatní tvary odpovídají vzoru **předseda**. Ve druhé části výzkumu se tento typ nevyskytuje.

Typ Maria

Typ Maria se v excerpci vyskytuje 6x a ve 2. pádě potvrzuje příslušnost k měkkému podvzoru **pañáca**: tuto podobu má všech 29 výskytů 2. pádu. Všechny zaznamenané tvary v ostatních pádech odpovídají vzoru **předseda**. Ve výzkumu se tento typ nevyskytuje.

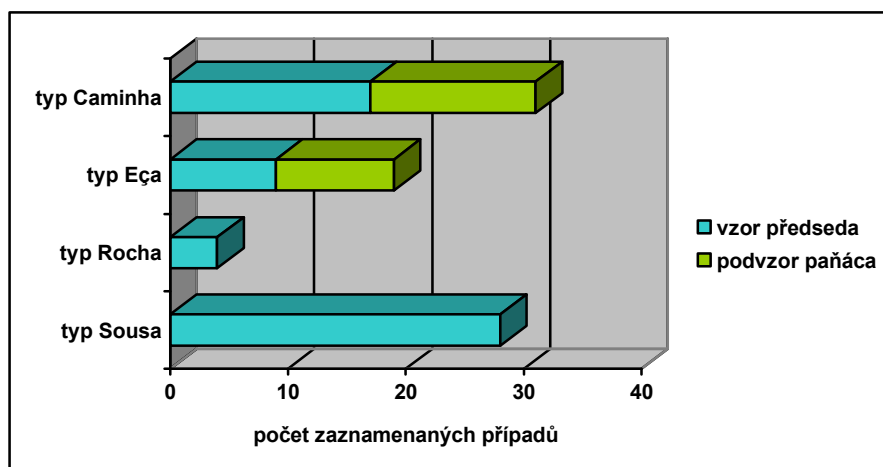
Typ Cunha

V excerpci se ukazuje, že jména mající před koncovým **-a** vyslovenou měkkou souhlásku bude nutné rozdělit na více kategorií:

- jména typu Caminha: zakončení **-nha** [ňha]
- jména typu Eça: zakončení **-ça** [sa]
- jména typu Rocha: zakončení **-cha** [ša]
- jména typu Sousa: zakončení **-sa** [za]

Typy **Rocha** a **Sousa** jsou v excerpci zastoupeny jedním a třemi exempláři a ve všech výskytech 2. pádu se řídí vzorem **předseda**. U ostatních dvou typů se střídají obě možnosti. U typu **Caminha** představuje měkké sklonění 45 % případů, přičemž ho používají tři autoři, jeden z nich ovšem u téže kategorie používá i tvrdé sklonění. U typu **Eça** je měkké sklonění zastoupeno 53 %. V této kategorii se přitom ve 2. pádě vyskytují pouze dvě jména: **Eça** a **Graça**. První z nich je použito 9x s tvrdým **-y** šesti různými autory, druhé se vyskytuje 10x

s měkkým **-i**, ovšem pouze v jediné publikaci. Ani tyto typy se v excerpce nevyskytují. Tato data ilustruje obrázek 12.

Obr. 12: Druhý pád mužských jmen, u kterých koncovému **-a** předchází ve výslovnosti měkká nebo obojetná souhláska

Vzhledem ke skutečnosti, že případy skloňování podle podtypu **paňáca** se vyskytují u tak malého počtu autorů, a toto použití je zřetelné pouze z písemného tvaru jména, kde za souhláskou, která je v češtině považována za tvrdou, působí měkké **-i** nezvykle, se domnívám, že bude vhodnější se i u tohoto typu jmen držet vzoru **předseda**.

	vzor předseda zakončení -a	podtyp paňáca před koncovým -a vyslovené [j]	vzor předseda souhlásky nh vysloveny jako [ň]	vzor předseda souhláska ch vyslovena jako [š]
1. p.	Almeid-a	Mari-a	Caminh-a	Rocha
2. p.	Almeid-y	Mari-i	Caminh-y	Roch-y
3. p.	Almeid-ovi	Mari-ovi	Caminh-ovi	Roch-ovi
4. p.	Almeid-u	Mari-u	Caminh-u	Roch-u
5. p.	Almeid-o	Mari-o	Caminh-o	Roch-o
6. p.	Almeid-ovi	Mari-ovi	Caminh-ovi	Roch-ovi
7. p.	Almeid-ou	Mari-ou	Caminh-ou	Roch-ou

Tab. 3: Skloňování mužských jmen zakončených na **-a**

Další možnou nepravidelností, která vyvstává u jmen končících na vokál **-a**, je zakončení kmene na písmeno **c**, vyslovované jako [k]. Podle Mluvnice češtiny se u takovýchto jmen častěji písmeno **c** mění na **k**, tvary s původním písmenem **c** se vyskytují řidčeji. Není ovšem jasné, zda se tato grafická změna týká celého paradigmatu, nebo pouze druhého pádu.⁶⁵ Vzhledem k tomu, že pouze u druhého pádu dochází k připojení koncovky, která by v portugalštině měla potenciál změnit výslovnost, bylo by logičtější, aby se tato změna vztahovala jen na tento pád. Podle Zemana – tedy v mediálním úzu – ovšem převažují tvary s **c**.⁶⁶

V excerpici se objevují pouze 3 jména zakončená na **-ca**. Všechny tvary 2. pádu prošly změnou na **-k-**, ostatní ne. Jedná se pouze o nepatrný vzorek, ovšem pro vyvození závěru mohu přihlédnout ke kategorii jmen zakončených na **-co**.⁶⁷ Jelikož se v obou kategoriích jedná o stejný princip, budu k nim přistupovat stejně. V souladu s doporučeními uvedenými dále se u 2. pádu přikláním k oběma možnostem: ponechání písmene **-c-** i jeho nahrazení písmenem **-k-**. V ostatních pádech je podle mého názoru tato grafická změna zbytečná a zavádějící. Viz tabulka 4.

Zakončení -á

Další kategorii tvoří jména zakončená v grafické i vyslovované podobě na dlouhé á [a:]. Tato jména se přiklánějí k paradigmatu **pán** a deklinační morfémy se připojují k základnímu tvaru jména. Podle Zemana tato jména často zůstávají nesklonná. V excerpici se v této kategorii objevuje pouze jedno jméno – *Sá*. Všechny tvary (celkem šest) odpovídají vzoru **pán**. Ve druhé části výzkumu se tento typ nevyskytuje. Viz tabulka 4.

⁶⁵ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. Op. cit., s. 357.

⁶⁶ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 63.

⁶⁷ Viz oddíl 5.2.2

	vzor předseda zakončení -ca	vzor pán zakončení -á
1. p.	Fonsec-a	Sá
2. p.	Fonsec-y / Fonse-k-y	Sá-a
3. p.	Fonsec-ovi	Sá-u / Sá-ovi
4. p.	Fonsec-u	Sá-a
5. p.	Fonsec-o	Sá ⁶⁸
6. p.	Fonsec-ovi	Sá-u / Sá-ovi
7. p.	Fonsec-ou	Sá-em

Tab. 4: Skloňování mužských jmen zakončených na **-ca** a **-á**

Zakončení -o

Jak již bylo řečeno výše, portugalština redukuje nepřízvučné vokály, proto se koncové **-o**, pokud nenesé přízvuk graficky označený diakritickým znaménkem, vyslovuje jako [u]. Při skloňování se tato jména chovají naprosto stejně, jako kdyby se vyslovovala s [o], skloňují se tedy podle vzoru **pán**.

U portugalských jmen jako Castelo, Ribeiro, Amado se koncová samohláska při skloňování odsouvá (ať už se v Nsg dodržuje původní výslovnost **-o** jako [u], nebo nikoli), např. *Castelo* [kaštelu] – Gsg Castela [la].⁶⁹

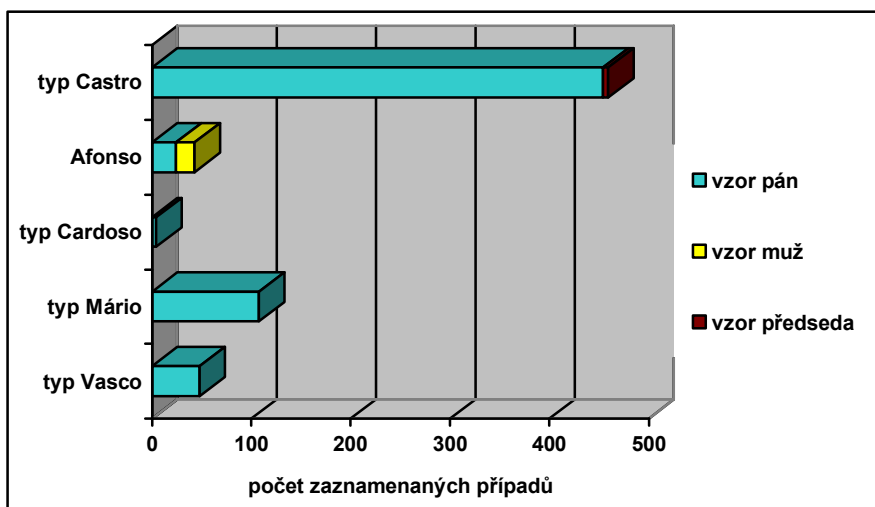
Stejně jako u zakončení na [a], i u jmen končících na vokál [u] narážíme na případ, kdy koncovému grafému **-o** v základním tvaru předchází grafém **-i-**. Při skloňování se tento typ chová stejně jako ostatní jména končící na **-o** [u]. Jména této kategorie jsem rozdělila do pěti typů:

- typ Castro – základní kategorie jmen,
- jméno Afonso – pouze toto jméno, oproti následujícímu typu *Cardoso* se vymezuje tíhnutím ke vzoru muž,
- typ Cardoso – jména zakončená na **-so**,
- typ Mário – jména zakončená na **-io**,
- typ Vasco – jména zakončená na **-co**.

⁶⁸ Cizí jména se v 5. pádě vyskytují zřídka, zde se navíc jedná o obtížné zakončení. Proto se příkladním k variantě nechat tento typ v 5. pádě nesklonný.

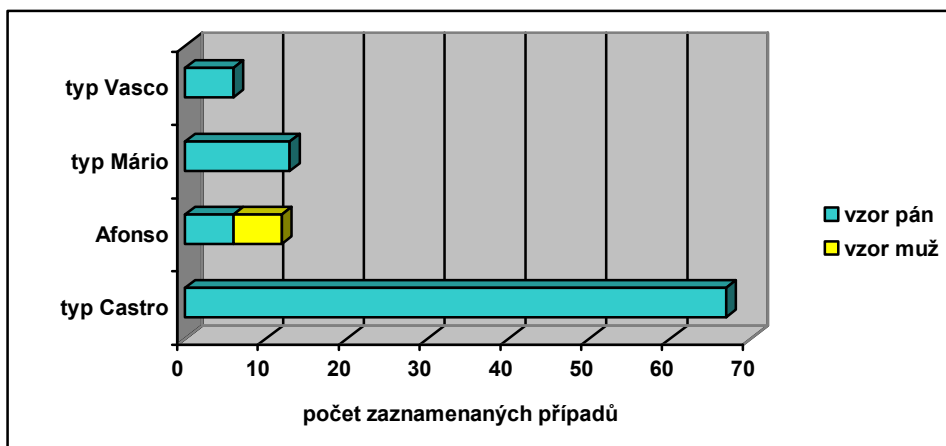
⁶⁹ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. Op. cit., s. 361.

Na obrázku č. 13 je vidět převaha skloňování podle vzoru **pán** ve 2. pádě. Pouhých 5 výskytů má zakončení **-y**, které by se zřejmě dalo zařadit ke vzoru **předseda**. Pouze u jména *Afonso* se objevují tvary skloněné podle paradigmatu **muž**. Vzhledem k tomu, že u srovnávací kategorie *Cardoso* obsahující 4 jména se stejným zakončením, tedy **-so**, se takovéto skloňování neobjevuje, usuzují, že skloňování podle vzoru **muž** je u jména *Afonso* podmíněno analogií s českým jménem *Alfons*. Stále však i u tohoto jména převládá sklonění podle vzoru **pán**: 56 %.

Obr. 13: Skloňování jmen zakončených na **-o** ve 2. pádě

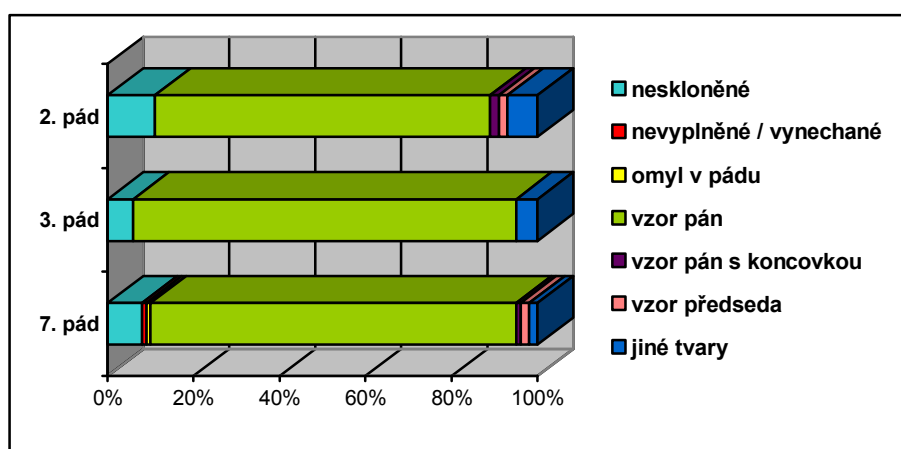
Ve čtvrtém pádě se sklonění podle vzoru muž týká pouze jména *Afonso*: 6x je použito s koncovkou **-a**, 6x s koncovkou **-e**. Ostatní jména zakončená na **-so** (typ *Cardoso*) v tomto grafu nefigurují, jelikož jsem je v tomto pádě nezaznamenala. Viz obrázek 14.

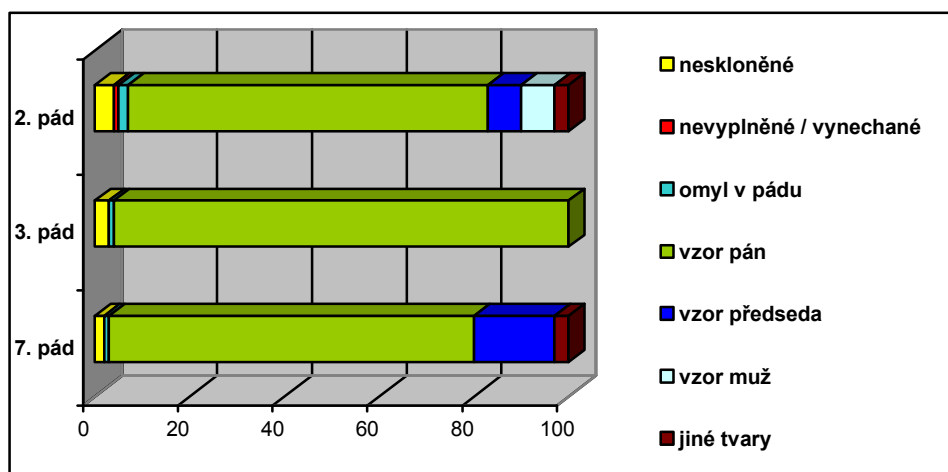
Obr. 14: Skloňování jmen zakončených na **-o** ve 4. pádě

Ve druhé části výzkumu jsou zastoupena čtyři jména zakončená na **-o**: *Paulo*, *Coelho*, *Barroso* a *Vasco*. Vzhledem k tomu, že se u nich výsledky dost liší, se podíváme na každé z těchto jmen zvlášť. První jméno – *Paulo* – nedělá respondentům žádné problémy. Až na několik omylů v pádu se bez dalších výjimek řadí k paradigmatu **pán**.

Jména *Coelho* a *Barroso* byla obtížnější. Zatímco u jména *Coelho* se objevují spíše zkomolené tvary, které není možné ani při nejlepší vůli zařadit k žádnému vzoru, např. *Coelhuo*, *Coelhio* (2. pád), *Coelhim*, *Coelhym* (7. pád), jméno *Barroso* částečně tíhne k paradigmatům **předseda**: 2. pád *Barrosy*, 7. pád *Barrosou* (tento tvar se objevuje dokonce 17x) a **muž**: 2. pád *Barrose*. Viz obrázek 15 a 16.

Obr. 15: Skloňování jména *Coelho*

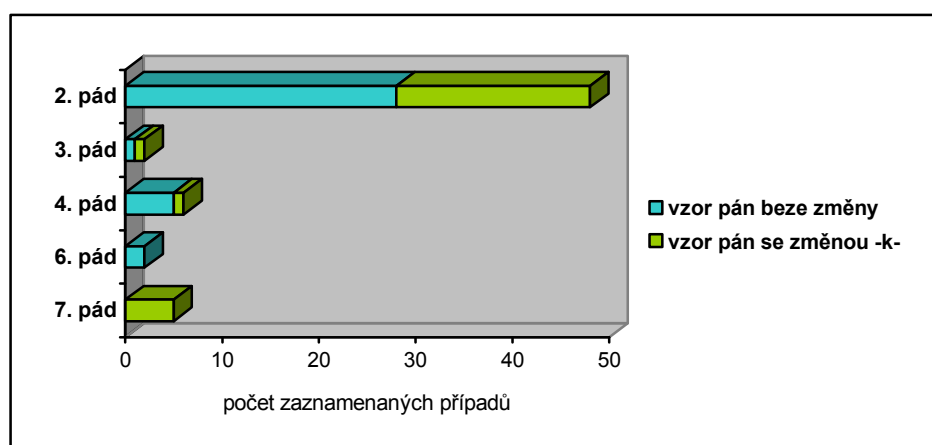

Obr. 16: Skloňování jména *Barroso*

Dalším podtypem jmen, jež si zaslouží pozornost, je typ *Vasco*, kdy před koncovým **-o** předchází grafém **c** vyslovený jako [k]. Jedná se o obdobnou situaci jako u jmen končících

graficky na **-ca**. V dostupné literatuře se vyskytuje jak možnost ponechat u skloňování původní grafém **c**, tak jeho náhrada grafémem **k**. *Mluvnice češtiny* se v této souvislosti zabývá rumunskými jmény: „(...) jména zakončená na **-escu** [esku], jako *Antonescu*, *Ceaușescu*, *Popescu*, mají (s výjimkou Nsg) psanou podobu dvojí, např. Gsg *Antoneska/Antonesca*.“⁷⁰ *Příruční mluvnice češtiny* uvádí u jmen *Iliescu* a *Marco* jen druhý pád, konkrétně s grafémem **k**, není tedy zřejmé, k jaké variantě by se klonila ve zbytku paradigmatu. Výhradně náhrady písmenem **k** se drží Váhala: „U románských jmen na **-o** [ko], jako *Franco*, *Enrico*, *Marco* apod., píšeme v ostatních pádech podle výslovnosti **-k-**: *Franka*, *Frankovi*, *Frankem*.“⁷¹ Oproti tomu Zeman jako jediný autor, který se v této souvislosti podrobněji zabývá portugalskými jmény, a navíc striktně popisuje úzus, tvrdí, že skloňování s **c** převažuje nad tvary s **k** – to zaznamenal jen u jmen *Francisco* a *Vasco*. Tomu odpovídá i tvrzení ze stejné knihy z části o španělských jménech: „U některých méně frekventovaných příjmení jsou užívány téměř výhradně jen tvary s **c** (...)“⁷² Přípustné jsou tedy obě varianty, přitom jediný tvar, ve kterém je grafická změna **c** na **k** motivována pravidly výslovnosti platnými v portugalštině, je sedmý pád.

A právě 7. pád je v excerpci výhradně zastoupen tvary s **-k-**, ovšem i zde je vzorek příliš malý na vyvozování závěrů (pouhých 5 výskytů). Ve druhém pádě převládají tvary s **-c-** 28 : 20. V ostatních pádech jsem zaznamenala jen po několika případech od obou variant.

Obr. 17: Skloňování jmen zakončených na **-co**

Ve druhé části výzkumu má jméno *Vasco* celkem 300 výskytů – je použito ve 3 pádech 100 respondenty. I zde jsou tvary s grafickou změnou **-k-** v menšině: představují 9 % ze všech skloněných tvarů. Největší podíl těchto tvarů je v 7. pádě, kde je tato změna opodstatněná

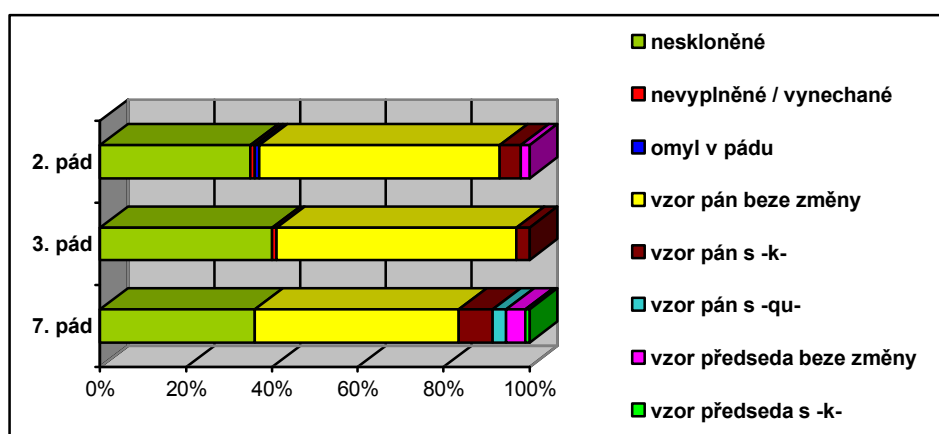
⁷⁰ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. Op. cit., s. 361, kurziva a zvýraznění LR.

⁷¹ VÁHALA, F. Op. cit., s. 167.

⁷² ZEMAN, J. (2002) Op. cit., 3 s, zvýraznění LR.

z hlediska výslovnosti následující samohláskou *-e*: jedná se o 14 % tvarů ze všech skloněných tvarů 7. pádu.

Velice zajímavé je nahrazování grafému *-c-* skupinou *-qu-*. Český pravopis tuto změnu nezná – jedná se o pravopisné pravidlo portugalského jazyka, které se používá u slovesných tvarů z důvodu zachování výslovnosti při změně samohlásky *a* na *e*. Tato změna se objevuje pouze u studentů portugalštiny a to jen v 7. pádě, kde se koncové *-o* podle paradigmatu *pán* mění na *-e*. Tvar *Vasquem* připsali dva studenti jako variantu ke tvaru *Vascem*⁷³, další dva jej použili samostatně. Někteří respondenti dále řadí jméno *Vasco* ke vzoru *předseda*, někdy i s grafickou změnou *-k-*: 2. pád *Vasky*, 7. pád *Vascou* / *Vaskou*.

Obr. 18: Skloňování jména *Vasco*

Na základě odborné literatury včetně zpracovaného mediálního úzu v Zemanově publikaci na jedné straně a vlastních výstupů z excerpcí a výzkumu skloňování na straně druhé bych na tomto místě měla vyvodit závěr, jak s tímto typem jmen zacházet. V této problematice proti sobě stojí česká a portugalská pravidla výslovnosti jednotlivých grafémů. Argumentem, proč provést grafickou změnu, je fakt, že by tvar 7. pádu, např. *Vascem*, mohl podle portugalských pravidel svádět k výslovnosti [c]. Na druhé straně můžeme argumentovat tím, že použití grafému *-k-* cizí jméno komolí a zbytečně znesnadňuje určení původní podoby jména. Oba tyto argumenty jsou platné a závěr tedy nebude jednoznačný. Můžeme stanovit tři dvojice protikladných situací, přičemž v prvním případě z každé dvojice je tendence psát *-k-* silnější:

jméno v 7. pádě	x	jméno v ostatních pádech,
známé jméno	x	neznámé jméno,
odborný text	x	publicistický styl a běžná komunikace.

⁷³ U dubletních tvarů počítám každý z nich jako polovinu výskytu.

Jsem toho názoru, že v 7. pádě je grafická změna na **-k-** opodstatněná, ovšem ne zcela nutná. V ostatních pádech bych ji spíše nedoporučila vzhledem k tomu, že v základním tvaru odpovídajícímu českému prvnímu pádu ji také neprovádíme. Viz tabulka

pád	vzor pán	vzor pán zakončení -io	vzor pán zakončení -co
1. p.	Pedr-o	Mári-o	Vasc-o
2. p.	Pedr-a	Mári-a	Vasc-a
3. p.	Pedr-u Pedr-ovi	Mári-u Mári-ovi	Vasc-u Vasc-ovi
4. p.	Pedr-a	Mári-a	Vasc-a
5. p.	Pedr-o	Mári-o	Vasc-o ⁷⁴
6. p.	Pedr-u Pedr-ovi	Mári-u Mári-ovi	Vasc-u Vasc-ovi
7. p.	Pedr-em	Mári-em	Vasc-em / Vask-em

Tab. 5: Skloňování mužských jmen zakončených na **-o**

Zakončení **-e**

Pravděpodobně nejkomplicovanější skupinou jsou jména zakončená v písmu na **-e**. Důvodem je jednak známý fakt, že portugalština nepřízvučné vokály redukuje, jednak skutečnost, že koncové grafické **-e** může ovlivňovat výslovnost předchozí souhlásky. Jelikož se problematické skloňování jmen zakončených na **-e** vyskytuje i u jiných jazyků, a je mu v literatuře věnována větší pozornost například v souvislosti s francouzštinou a angličtinou než s portugalštinou, zaměřím se na tento typ jmen ze širšího pohledu. Při skloňování jmen zakončených na **-e** hrají roli dva základní faktory: výslovnost či vypuštění koncového vokálu a typ konsonantu (tj. tvrdý vs. měkký), na který je zakončen kmen jména. Obojetnými souhláskami se zabývá Mluvnice češtiny⁷⁵: s výjimkou **-s-** a **-z-** se řadí ke tvrdým. Jména zakončená na **-e** si tedy můžeme rozdělit na čtyři kategorie podle zakončení:

- vyslovené **e** s předcházející tvrdou či obojetnou souhláskou (mimo **-s-** a **-z-**)
- nevyslovené **e** s předcházející tvrdou či obojetnou souhláskou (mimo **-s-** a **-z-**)
- vyslovené **e** s předcházející měkkou souhláskou (případně **-s-** nebo **-z-**)
- nevyslovené **e** s předcházející měkkou souhláskou (případně **-s-** nebo **-z-**)

⁷⁴ Tvar 5. pádu bude u tohoto typu jmen pravděpodobně odpovídat základnímu tvaru.

⁷⁵ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. Op. cit., s. 359.

V konzultované literatuře jsou uváděná jména zakončená na **-e** převážně anglická, francouzská a německá. Na jedné straně stojí německá jména s plnou výslovností koncového **-e** (např. *Goethe, Rilke*), na straně druhé jména anglická, kde se koncové **-e** nevyslovuje (např. *Shakespeare, White*). U francouzských jmen (např. *Bonaparte, Verne*) je koncová neutrální samohláska, tzv. *němé e*, považována za nevyslovenou, tudíž se kloní na stranu jmen anglických.

Otázkou zůstává, kam zařadit portugalská jména končící na redukované **-e**. Tento vokál má v posttonické finální slabice v brazilské variantě výslovnosti podobu [i], v evropské portugalštině bývá realizován jako středozaďní vokál nejvyšší zavřenosti, ovšem nemusí se realizovat vůbec.⁷⁶ Z pochopitelných důvodů není možné měnit skloňování podle toho, jak konkrétní mluvčí či skupina mluvčích vyslovují konkrétní jméno. Musíme se tedy smířit s tím, že jména zakončená graficky na **-e** mohou ve výslovnosti končit na vokál i konsonant. Proto kritérium zakončení na vokál vs. konsonant vypustím a výše uvedené čtyři kategorie zúžím na dvě podle předchozího konsonantu. Ovšem jména zakončená na **-te** a **-de** mají dvě podoby výslovnosti: v evropské výslovnosti s tvrdým konsonantem, v brazilské variantě s měkkým. Proto zvlášť vydělím pouze zakončení **-ge**, u něhož se souhláska **g** čte v obou případech stejně.

⁷⁶ TLÁSKAL, J. Op. cit., s. 155-156.

Zakončení -e s předcházející tvrdou (obojetnou) souhláskou, včetně psaného t a d

Do této kategorie spadá velké množství jmen, např. *Duarte*, *Filipe* či *Henrique*. Pokud budeme koncové **-e** považovat za vyslovené, existují podle konzultované literatury dvě možnosti skloňování. První možností je skloňování podle vzoru **pán**, přičemž se odsouvá koncové **-e** a koncovky vzoru se přidávají ke kmeni. Druhou možností je skloňování pomocí adjektivních koncovek, které splývá se substantivním podtypem **kuli**, toto sklonění také odpovídá jménům zakončeným na **-i** [i], se kterými mohou v brazilské portugalštině výslovnostně splývat. V brazilské výslovnosti se navíc **t** a **d** před samohláskou **-e** změkčuje, proto je v tomto případě nevhodné skloňování podle vzoru **pán**. Pokud budeme koncové **-e** následující po tvrdé souhlásce považovat za nevyslovené, je situace jednoznačná: jedná se o jméno ve výslovnosti končící na souhlásku, tudíž se skloňuje podle typu **pán**.

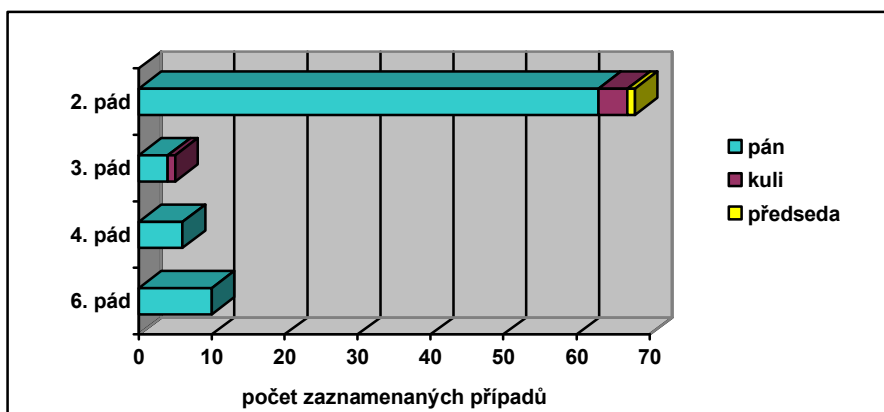
Co se týče konkurence obou vzorů u jmen končících na vyslovený vokál, autoři *Mluvnice češtiny*⁷⁷ a Váhala⁷⁸ se shodují na tom, že skloňování podle typu **pán** podléhá spíše jména známá, zatímco u nově přejímaných jmen převládá tendence přidávat k celému jménu adjektivní koncovky. Skloňování podle typu **kuli** je výhodnější v tom smyslu, že je možné bez problémů rekonstruovat původní podobu jména. Považuji za vhodné rozdělit si jména zaznamenaná v excerpce na tři typy:

- typ Jaime – 5 jmen majících před koncovým **-e** obojetnou souhlásku **m** nebo **p**.
- typ Duarte – 7 jmen majících před koncovým **-e** tvrdou souhlásku **t** nebo **d**, v brazilské výslovnosti vyslovovanou měkce
- typ Henrique – 6 jmen zakončených **-que**

U typu *Jaime* odpovídají všechny excerpované tvary vzoru **pán**. Jak je zřejmé z obrázku č. 19, tento vzor převažuje i u typu *Duarte*. Celkem 5 tvarů spadajících pod vzor **kuli** používá jediný autor pouze u jména *Duarte*, v jiné publikaci se navíc u stejného jména kloní ke vzoru **pán**. U autorů zabývajících se brazilskou literaturou se skloňování podle vzoru **kuli** nevyskytuje. Pokud jsou tato jména jen napsaná, nepůsobí to problémy. Otázkou ovšem zůstává, jak by zněla výslovnost např. tvaru 2. pádu od jména *Andrade: Andrada*. Domnívám se, že v tomto případě je vhodné připustit skloňování podle obou vzorů – viz tabulka č. 6.

⁷⁷ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. Op. cit., s. 359.

⁷⁸ VÁHALA, F., Op. cit., s. 164.

Obr. 19: Skloňová ní jmen typu *Duarte*

Jména typu *Henrique* se skloňují pouze podle vzoru **pán**, ovšem se dvěma odchylkami týkajícími se samotného jména *Henrique*. Jeden tvar 2. pádu je utvořen od celého jména bez vypuštění koncovky **-e**: *Henriquea*, v dalších třech tvarech 2. pádu proběhla grafická změna **-qu-** na **-k-** přibližující pravopis výslovnosti: *Henrika*. Autor, který používá tento tvar, však skloňuje jiná jména bez této změny, můžeme ho tedy považovat za odchylku.

Jaký přístup tedy u těchto tří typů doporučit? U typu *Jaime* a *Henrique* by byl vhodnější vzor **pán**, u jmen typu *Duarte* se objevuje vzor **pán** i **kuli** a záleží zde na výslovnosti. Nezdá se mi ovšem vhodné doporučovat u každého podtypu jednoho zakončení jiný přístup, domnívám se tedy, že vhodné jsou oba přístupy. V konkrétní situaci může mluvčí přihlídnout k níže znázorněným kritériím; u druhého členu každé dvojice je tendence ke skloňování podle podvzoru **kuli** silnější.

- známé jméno	x	neznámé jméno
- typy <i>Jaime</i> a <i>Henrique</i>	x	typ <i>Duarte</i>
- portugalská národnost	x	brazilská národnost
- odborný text	x	běžná a mediální komunikace
- psaný text	x	mluvený projev

p á d	typ <i>Filipe</i> vzor pán	typ <i>Filipe</i> vzor kuli	typ <i>Duarte</i> vzor pán	typ <i>Duarte</i> vzor kuli	typ <i>Henrique</i> vzor pán	typ <i>Henrique</i> vzor kuli
1.	Jaim-e	Jaime	Duart-e	Duarte	Henriqu-e	Henrique
2.	Jaim-a	Jaime-ho	Duart-a	Duarte-ho	Henriqu-a	Henrique-ho
3.	(Jaim-u) Jaim-ovi	Jaime-mu	Duart-u Duart-ovi	Duarte-mu	Henriqu-ovi	Henrique-mu
4.	Jaim-a	Jaime-ho	Duart-a	Duarte-ho	Henriqu-a	Henrique-ho
5.	Jaim-e	Jaime	Duart-e	Duarte	Henriqu-u ⁷⁹	Henrique
6.	(Jaim-u) Jaim-ovi	Jaime-m	Duart-u Duart-ovi	Duarte-m	Henriqu-ovi	Henrique-m
7.	Jaim-em	Jaime-m	Duart-em	Duarte-m	Henriqu-em	Henrique-m

Tab. 6: Skloňování mužských jmen majících před koncovým **-e** tvrdý nebo obojetný konsonant

Zakončení **-e** s předcházející souhláskou **g**

Jedná se o jména *Jorge* a *Bocage*, další se v excerpce nevyskytují, ani se mi je nepodařilo najít v seznamu povolených křestních jmen v Portugalsku⁸⁰ Co se týče pravidel pro skloňování podle zakončení, jména s vysloveným koncovým **-e** se podřizují vzoru **soudce**, jména s „němým“ koncovým **-e** se řadí ke vzoru **muž**. Jediný rozdíl mezi těmito dvěma vzory, kromě 1. pádu, kde se liší v zakončení na samohlásku a souhlásku, je v 5. pádě: *soudce* x *muž-i /otč-e*.

U jmen zakončených na **-ge** má navíc koncový vokál vliv na výslovnost předchozího **g**. Proto se nechává i před koncovkou **-ovi** 3. a 6. pádu, ve kterých by podle vzoru měl odpadnout. Tvary 1. a 2. pádu jsou graficky shodné, ovšem ve výslovnosti se liší: v 1. pádě se koncové **-e** buď nečte vůbec, nebo redukovane. Ve 2. pádě se vyslovuje česká koncovka, tedy plně [e]. Tvar 5. pádu odpovídá vzoru **muž**: *muž-i* – *Jorge: Jorg-i*. I do tohoto typu jmen ovšem podle literatury proniká skloňování pomocí adjektivních koncovek.

Jak jsem již poznamenala, v excerpce se vyskytují pouze dvě výše uvedená jména této kategorie. Jsou použita jen ve 2. pádě, a to celkem 9x, vždy v grafickém tvaru shodném s 1. pádem (ve výslovnosti předpokládám rozdíl). Ve jménech nejznámějších Portugalců (a

⁷⁹ Tento tvar je vytvořen podle deklinačního podtypu **hoch**: *hochu*. Na souhlásku [k] z českých jmen končí například *Patrik: Patriku*.

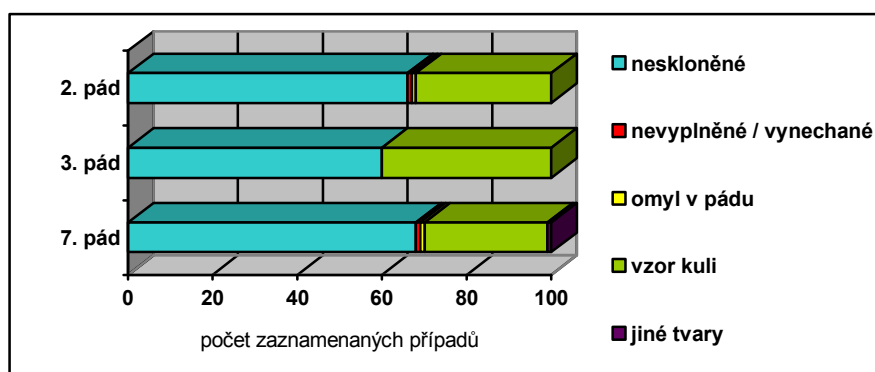
⁸⁰ Lista de vocábulos admitidos e não admitidos como nomes próprios. Op. cit.

Brazilců) zařazených do průzkumu toto zakončení nefiguruje. I přes omezený vzorek se přikloním ke skloňování podle vzoru **muž**, viz tabulka č. 7.

Zakončení -é

U tohoto typu jmen je situace poněkud odlišná než u předchozí kategorie. Koncové **-é** je zde vždy vysloveno, v portugalštině s přízvukem, v češtině pravděpodobně s délkou. Tato jména se nejčastěji skloňují podle vzoru **kuli**. *Mluvnice češtiny*⁸¹ v této souvislosti používá jako příklad brazilské jméno *Pelé*. Upozorňuje na to, že u některých francouzských jmen tohoto typu přetrvává starší skloňování podle vzoru **pán**. Ve spojení s jiným jménem často zůstávají jména zakončená na **-e** nesklonná. Viz tabulka č. 7.

V excerpci je tento typ zastoupen 5 jmény v 72 případech. Bez výjimky se jedná o vzor **kuli**. Ve druhé části výzkumu se objevuje jméno *José*. Ve více než 60 % případů je nesklonné. Když se nepočítá s chybnými přiřazeními k pádu, liší se od vzoru **kuli** jediný tvar – *Joséem*.

Obr. 20: Skloňování jména *José*

Zakončení -i / -y

Do této kategorie spadají nepříliš obvyklá jména typu *Fabri* či *Darcy*. Všechny zdroje se u této kategorie shodují na skloňování podle vzoru **kuli**. V excerpci najdeme 8 takovýchto jmen s 9 výskyty – opět všechny zapadají do paradigmatu **kuli**. Ve druhé části výzkumu není tento typ jmen zastoupen. Viz tabulka č. 7.

⁸¹ PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et. al. Op. cit., s. 359.

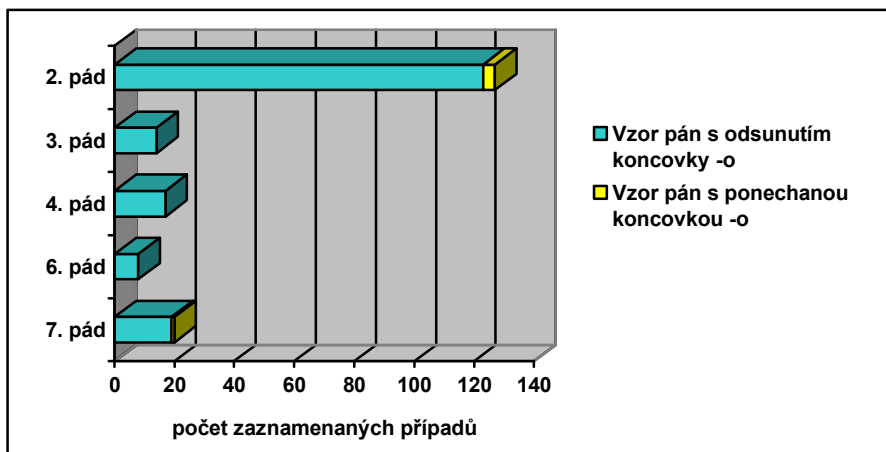
Zakončení -ão

O skloňování tohoto portugalského typu jmen se mi nepodařilo najít žádnou samostatnou zmínku. Pokud ovšem vyjdeme z výslovnostního zakončení, mohla by tato skupina proprií patřit ke jménům zakončeným ve výslovnosti na [-u]. Tato jména se podle obecných pokynů skloňují podle vzoru pán a koncové **-u** (napsané i vyslovené) má ve většině jazyků (s výjimkou rumunštiny) tendenci zůstat. Skloňováním jmen končících na [-u] se podrobně zabývá samostatný článek N. Svozilové⁸². Přestože ani v něm nenajdeme zmínku o portugalských jménech a zabývá se především příjmeními, nabízí zajímavé názory, jak s takovými jmény zacházet.

Autorka potvrzuje zařazení těchto jmen ke skloňovacímu typu **pán**, pokud ovšem ve vícečlenných jménech nezůstávají neskloňná, i obě možnosti: 1) ponechání koncovky **-u** (tzv. aglutinační flexe) i 2) její odtržení. K první možnosti se řadí jména orientální, albánská, novořecká a francouzská, mohou sem patřit i jména končící na dvojhlásku **-au**, což by mohl být případ zkoumané kategorie portugalských jmen. Ke druhé možnosti se kloní jména „evropská“ mající před koncovým **-u** samohlásku **-i-** nebo **-e-**. U nich by aglutinační flexe působila nepřírozně.

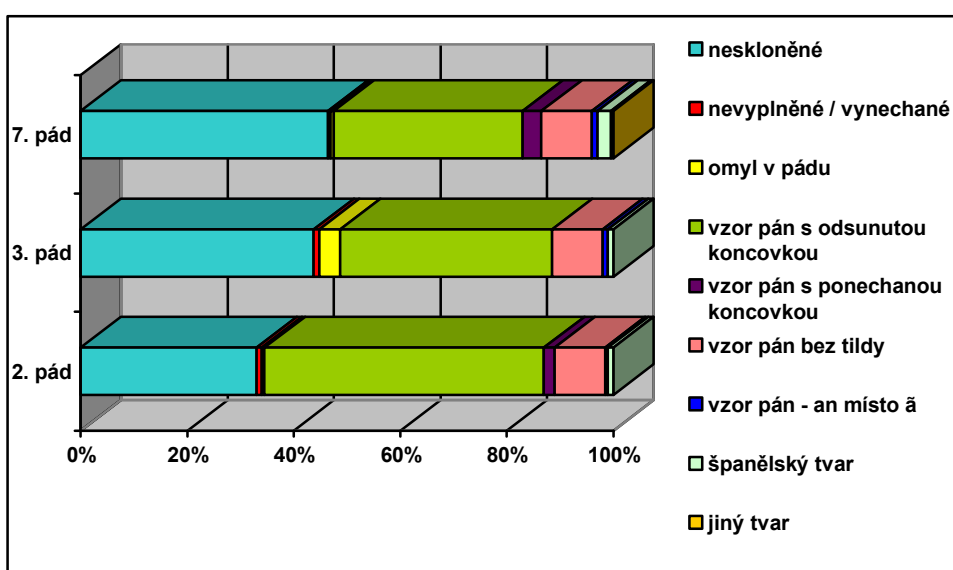
O tom, ke které z možností se zařadí daná skupina portugalských jmen, bude zřejmě muset rozhodnout úzus. Přestože se o těchto jménech Zeman ve svém pojednání o skloňování portugalských jmen nezmiňuje, v jeho rejstříku spisovatelů najdeme zhruba dvě desítky takto zakončených jmen s uvedeným druhým pádem zakončeným na **-ãa**. V osmi excerpovaných publikacích najdeme celkem 21 jmen tohoto typu, z toho 180x jsou použita s odsunutou koncovkou **-o** oproti pouhým 5 tvarům vyskloňovaným aglutinačně (pocházejících od jediného autora).

⁸² SVOZILOVÁ, N. Ke skloňování cizích vlastních jmen osobních zakončených na -u, -ú. *Naše řeč*. 1978, ročník 61, s. 133-140, zvýraznění LR.

Obr. 21: Skloňování jmen zakončených na -ão

Ve výzkumu výslovnosti je tato kategorie zastoupena dvěma jmény – *Fernão* a *Durão*. Jednoznačně u nich převažuje skloňování s odsunutou koncovkou **-o**: ze všech tvarů vyskloňovaných v pádu odpovídajícímu dané větě představuje tento způsob 75,5 %. Oproti tomu tvary podle vzoru **pán** s ponechanou koncovkou odpovídají pouze 3,2 %. Výrazný je podíl tvarů skloněných podle vzoru pán bez koncovky **-o** a navíc bez tildy: 16,8 %. Do jisté míry zde možná hraje roli pohodlnost respondentů, nepozornost nebo neznalost, jak s tímto znaménkem zacházet. Jeden respondent systematicky rozepisuje pro češtinu neobvyklý znak **-ã-** jako **-an-**: 2. pád *Durana*, *Fernana*, atd. Do kolonky „španělský tvar“ spadá v češtině frekventovanější podoba jména *Fernão*: *Fernando*. Při skloňování těchto jmen se přikláním k variantě **pán** s vypuštěním koncovky, viz tabulka č. 7.

Obr. 22: Skloňování jmen *Fernão* a *Durão*

pád	zakončení -ge vzor muž	zakončení -é vzor kuli	zakončení -i vzor kuli	zakončení -y vzor kuli	zakončení ão , vzor pán bez koncovky
1.	Jorg-e	José	Farbi	Darcy	Joã-o
2.	Jorg-e	José-ho	Fabri-ho	Darcy-ho	Joã-a
3.	Jorg-i Jorg-e-ovi	José-mu	Fabri-mu	Darcy-mu	Joã-u Joã-ovi
4.	Jorg-e	José-ho	Fabri-ho	Darcy-ho	Joã-a
5.	Jorg-i	José	Fabri	Darcy	Joã-e
6.	Jorg-i Jorg-e-ovi	José-m	Fabri-m	Darcy-m	Joã-u Joã-ovi
7.	Jorg-em	José-m	Fabri-m	Darcy-m	Joã-em

Tab. 7: Skloňování mužských jmen zakončených na **-ge**, **-é**, **-i**, **-y**, **ão**

Jiná zakončení

Do poslední kategorie zařadíme jména, která se vyskytují po několika málo exemplářích a končí dvojháskou. Můžeme je rozdělit na tři, respektive pět kategorií:

- typ Bartolomeu, respektive Nicolau – zakončení na **-eu** / **-au**,
- typ Rui,
- typ Verney, respektive Taunay – zakončení na **-ey** / **-ay**.

typ Bartolomeu a Nicolau

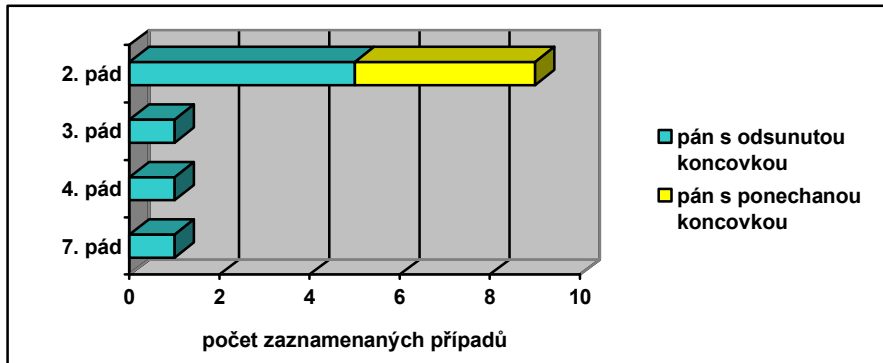
Zeman ve svém pojednání o skloňování řadí jméno *Romeu* ke jménům typu Afonso, koncové **u** zde tedy odpadá. U jmen zakončených na **-au** ovšem zaznamenal druhou variantu: „Osobní jména zakončená v obou formách na **-au** [au] (*Nicolau* [nykolau]) se skloňují podle vzoru **pán** (2. pád *Nicolaua* [nykolaua]).“⁸³

Jména zakončená na diftong **-eu** se v excerpce objevují tři, u zakončení **-au** se jedná o jediný exemplář. Ve výslovnosti jsou oba typy zakončeny na samohlásku [u], měla by se tedy skloňovat podle vzoru **pán**. Jak jsme již viděli u jmen zakončených na nosový diftong **-ão**, u jmen s tímto zakončením je možné koncový vokál odsunout nebo naopak ponechat. U jmen typu *João* jsem se vzhledem k úzu rozhodla přiklonit k první variantě. Jak vypadá situace u těchto jmen?

⁸³ ZEMAN, J (2002) Op. cit., 3 s. 64, zvýraznění a kurziva LR.

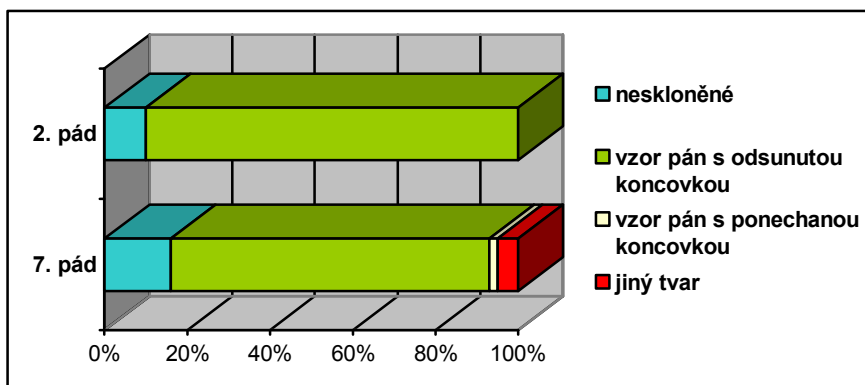
typ Bartolomeu

Z obrázku č. 23 je patrné, že vzorek excerpce je velmi malý: 2. pád je zastoupen 9 případy, ostatní pády jen jedním. U druhého pádu se objevují obě možnosti.

Obr. 23: Skloňování jmen zakončených na **-au**

Lepší vzorek, tedy 300 tvarů jména *Bartolomeu*, nabízí výzkum výslovnosti. Jak je vidět na obrázku č. 24, převažuje sklonění s odsunutím koncovky, tedy 2. pád *Bartolomea* a 7. pád *Bartolomeem*. Tzv. aglutinační flexe se týká pouhého 1 % tvarů. V případě 3. pádě není možné určit, zda je převládající tvar *Bartolomeu* (82 %) neskloněný, nebo skloněný s odsunutím koncovky. Ve výslovnosti by se tyto tvary rozlišily použitím rázu ve druhém případě. Aglutinační flexe v tomto pádě vůbec nefiguruje. Okrajově se objevuje několik dalších tvarů: *Bartolomei*, *Bartoloměj* (3. pád), *Bartolomem* či *Bartolomeou*.

Obr. 24: Skloňování jména *Bartolomeu*

Typ Nicolau

Kromě tohoto jména zastoupeného v excerpce můžeme v seznamu přijatelných křestních jmen⁸⁴ najít jména jako *Esau* či *Estanislau*. Jméno *Nicolau* se v excerpce objevuje pouze ve třech skloněných tvarech – pokaždé s aglutinační deklinací. Tyto tvary zaznamenal i Zeman jak u portugalských, tak i u španělských jmen.⁸⁵

Ideální by jistě bylo, kdyby se tyto dva podobné typy jmen skloňovaly stejně, ovšem úzus je jiný. Způsob používaný u jména *Nicolau* sice z mého subjektivního pohledu vypadá poněkud neohrabaně, ovšem na rozdíl od první možnosti, tedy skloňování s odtržením koncového **-u**, má výhodu snazší identifikace původní podoby jména. U tvaru 2. pádu *Bartolomea* nejsme schopni určit, zda je původní jméno *Bartolomeu* nebo *Bartolomeo*. Vzhledem k neexistenci dalších podkladů nezbývá, než se držet zaznamenaného úzu. Oba typy jmen jsou vyskloňovány v tabulce č. 8.

typ Rui

Jedná se o jediné jméno zakončené tímto diftongem, které jsem v excerpce zaznamenala. Pokud se při jeho skloňování budeme řídit zakončením ve výslovnosti, zařadíme ho k paradigmatu **muž**. Sem ho řadí ve svém pojednání o portugalských jménech i Zeman. Tomu odpovídají i excerpované tvary – celkem 8 výskytů jména *Rui* v jiném než 1. pádě. Viz tabulka č. 8.

typ Verney a Taunay

V excerpované literatuře jsem narazila na tři jména tohoto typu: *Verney*, *Lindley*, *Taunay*. Původ mají pravděpodobně v anglickém, případně francouzském jazyce. Výslovnost těchto jmen tedy může kolísat – v angličtině by zřejmě končila na [i], ve francouzštině u jména *Taunay* na [e]. Portugalští rodilí mluvčí, které jsem konzultovala, jména vyslovovali takto: *Verney* [vernej], *Lindley* [lindlej], *Taunay* [taunej] / [tonej] . Mohli bychom je tedy zařadit ke jménům zakončeným na měkký konsonant – tento typ skloňujeme podle vzoru **muž**. Tomu odpovídají i tvary zaznamenané v excerpce: 6 výskytů ve 2. pádě. I tvary přivlastňovacích přídavných jmen odpovídají paradigmatu **muž**.

⁸⁴ Lista de vocábulos admitidos e não admitidos como nomes próprios. Op. cit.

⁸⁵ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 12 a 64.

O anglických jménech zakončených na **-ey** pojednává samostatný článek A. Chmelové.⁸⁶ Vzhledem k tomu, že v angličtině tato jména končí ve výslovnosti na [-i], je autorka článku doporučuje skloňovat jako zájmena, tedy podle podvzoru **kuli**, a skloňování podle vzoru **muž** považuje za zastaralé. Stejný přístup doporučuje i *Příruční mluvnice češtiny*⁸⁷. U francouzských jmen s těmito zakončeními se vedle vzoru **muž** a **kuli** dokonce objevuje i vzor **pán**.⁸⁸

Zde tedy narážíme na dvě protichůdné teorie: na jedné straně by se vlastní jména měla skloňovat především podle zakončení ve výslovnosti, na straně druhé by český mluvčí neměl potřebovat umět příslušný jazyk k tomu, aby byl schopen cizí jméno z daného jazyka správně vyskloňovat. Obě tyto poučky jsou poněkud vyhraněné a je potřeba hledat mezi nimi kompromis. Vzhledem k tomu, jak tento typ jmen vyslovují Portugalci a v jakých tvarech se objevují v excerptu (třebaže ve velmi omezeném množství), bych se přidržela sklonění podle typu **muž**, ovšem nezavrhuji ani skloňování podle vzoru **kuli**.

pád	vzor pán s odtrženým -u	vzor pán s ponechaným -u	vzor muž	vzor muž	vzor muž
1.	Bartolomeu	Nicolau	Rui	Verney	Taunay
2.	Bartolome-a	Nicolau-a	Rui-e	Verney-e	Taunay-e
3.	Bartolome-u Bartolome-ovi	Nicolau-u Nicolau-ovi	Rui-i Rui-ovi	Verney-i Verney-ovi	Taunay-i Taunay-ovi
4.	Bartolome-a	Nicolau-a	Rui-e	Verney-e	Taunay-e
5.	Bartolomeu	Nicolau	Rui-i	Verney-i	Taunay-i
6.	Bartolome-u Bartolome-ovi	Nicolau-u Nicolau-ovi	Rui-i Rui-ovi	Verney-i Verney-ovi	Taunay-i Taunay-ovi
7.	Bartolome-em	Nicolau-em	Rui-em	Verney-em	Taunay-em

Tab. 8: Skloňování mužských jmen zakončených na **-eu**, **-au**, **-ui**, **-ey**, **-ay**

⁸⁶ CHMELOVÁ, A. Sněhurka a sedm trpaslíků od Disneye či Disneyho?. *Naše řeč*. 1971, ročník 54, s. 127-128.

⁸⁷ KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 272.

⁸⁸ SEKVENT, K. – ŠLOSAR, D. Op. cit., s. 32-33.

5.3 Ženská jména

U cizích ženských jmen se na rozdíl od jmen mužských přistupuje rozdílně ke křestním jménům a příjmením, proto se jimi budu zabývat odděleně. Zjištěné tendence mohu porovnávat pouze s výsledky excerpce – do výzkumu skloňování jsem ženská jména nezahrnula, jelikož se mi nepodařilo najít jméno žádné Portugalky ani Brazilky, která by byla v České republice obecně známá. V excerpce se ženská jména z pochopitelných důvodů vyskytují mnohem méně než jména mužská, proto je zde vzorek menší.

5.3.1 Křestní jména

U skloňování cizích ženských jmen je nejproduktivnější vzor **žena** – má tendenci přitahovat i jména, která nejsou zakončená na samohlásku **-a**. Poměrně častá jsou i neskloňovaná jména, taková se vyskytují i v češtině, např. *Ester* či *Dagmar*. Dále se budu zabývat pouze zakončeními, která se vyskytují v excerpce z odborné literatury.

Zakončení -a

U tohoto zakončení se všechny teoretické zdroje shodují na skloňování podle vzoru **žena**. Údaje z excerpce tuto skutečnost potvrzují – 21 jmen s tímto zakončením (např. *Agustina*, *Bárbara* či *Helena*) je vyskloňováno celkem 34x, neobjevuje se zde žádná odchylka. Za pozornost stojí jméno *Francisca*. Objevuje se pouze 2x ve 2. pádě s tvarem *Francisky*. Vzorek je to sice nepatrný, nicméně potvrzuje tendenci měnit grafém **-c-** na **-k-** v těch pádech, ve kterých by koncovka mohla vést k výslovnosti odlišné od základního tvaru jména.⁸⁹

Česká jména, která mají před koncovým **-a** měkký konsonant, končí ve 2. pádě na měkké **-i**, např. *Nad'a* – *Nadi*. V excerpce je v této souvislosti zajímavé jméno *Joaninha*, jehož kmen končí graficky na tvrdý a výslovnostně na měkký konsonant. Od tohoto jména máme k dispozici pouze jeden skloněný tvar, a sice 2. pád *Joaninhy*. Toto řešení odpovídá přístupu, který jsem navrhla u mužských jmen s obdobným zakončením.⁹⁰

Zakončení -ia

Tato jména řadím zvlášť, protože se neskloňují podle vzoru **žena**, nýbrž **růže** – stejně jako česká jména zakončená na **-ie**, např. *Marie*. V excerpce se jich vyskytuje 6 v 51 tvarech. Skloňování až na 3 případy odpovídá vzoru **růže**: jedná se o jména *Pia* a *Dorotéia*, v nichž

⁸⁹ Viz mužská jména typu *Fonseca* (oddíl 5.2.2.1) a *Vasco* (oddíl 5.2.2.3).

⁹⁰ Viz mužská jména typu *Cunha* (oddíl 5.2.2.1).

předchází zakončení **-ia** další samohláska. Jméno *Dorotéia* ve 4. pádě odpovídá vzoru žena (*Dorotéiu*), jméno *Pia* dvakrát ve 2. pádě podvzoru **skica** (*Pii*).

Zakončení na souhlásku

Tento typ jmen buď zůstává nesklonný, nebo se řadí ke vzoru **žena**. V excerpce se vyskytují tři jména s tímto zakončením: *Inês*, *Beatriz* a *Leonor* ve 30 tvarech. První z nich je ve všech výskytech nesklonné, u ostatních dvou se objevuje kolísání. Jméno *Leonor* je ve 2. pádě skloněno, ve 4. neskloněno a v 7. se objevují obě varianty: *Leonor* i *Leonorou*, přičemž kolísání se projevuje i ve tvarech od stejného autora: ve 2. pádě jméno skloňuje a ve 4. a 7. pádě je nechává nesklonné. Jméno *Beatriz* se ve 4. pádě vyskytuje nesklonné, v 7. pádě skloněné a ve 2. pádě v obou podobách. Skloněné tvary jsou počestěné a odpovídají vzoru **růže**: 2.p. *Beatrice*, 7. p. *Beatricí*. Tyto tvary používají dva autoři, v neskloněné podobě jméno používá jen jeden autor.

Na vyvozování závěrů je vzorek příliš malý, v tomto případě se snad nicméně můžeme spokojit s konstatováním, že tato jména je možné ponechat nesklonná, nebo skloňovat podle vzoru **žena**, vždyť i s českými jmény této kategorie se zachází oběma způsoby: např. *Dagmar*, 2. pád *Dagmar* / *Dagmary*. Viz tabulka č. 9

pád	vzor žena zakončení -a	vzor růže zakončení -ia	zakončení na souhlásku vzor žena / nesklonné
1.	Agustin-a	Mari-a	Leonor
2.	Agustin-y	Mari-e	Leonor-y / Leonor
3.	Agustin-ě	Mari-i	Leonoř-e / Leonor
4.	Agustin-u	Mari-i	Leonoru / Leonor
5.	Agustin-o	Mari-e	Leonor-o / Leonor
6.	Agustin-ě	Mari-i	Leonoř-e / Leonor
7.	Agustin-ou	Mari-í	Leonor-ou / Leonor

Tab. 9: Skloňování ženských křestních jmen podle zakončení

5.4. Celá jména

Zatím jsem se zabývala jednotlivými jmény z hlediska jejich přiřazení k českým deklinačním paradigmátům. Pro tyto účely jsem jména, která se vyskytovala v celcích, rozdělila na jednotlivé složky. Nyní se podívejme, jak se chovají celá jména osob. Tato jména se mohou

skládat stejně jako česká jména z jednoho rodného jména a jednoho příjmení, ale často mívají složek mnohem více, někdy navíc pospojované předložkou *de* a jejími variantami vzniklými stažením se členem a spojkou *e*.

5.4.1. Jednoduchá jména

Těmito jmény rozumím ta, jež nenesou žádnou z výše uvedených částic, skládají se pouze ze jmen stojících vedle sebe.

Jednoduchá mužská jména

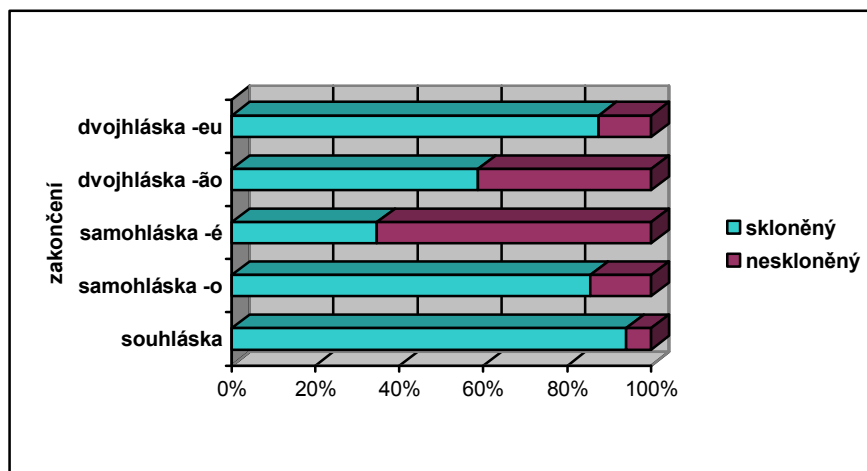
Jedná se o několik jmen stojících za sebou. Jelikož u celků složených z více než dvou částí není u prostřední části někdy jednoduché rozlišit křestní jméno a příjmení, nebudu je takto třídit – při skloňování by se měla chovat stejně. S cizími jmény osob by se mělo zacházet stejně jako s českými, měly by se tedy skloňovat všechny jejich části. V jazykové praxi se ovšem setkáváme s tím, že se některé části jmen neskloňují. Může se jednat o projev jazykové ekonomie, kdy mluvčí považuje jméno za celek a skloňuje jen jednu jeho část. Dá se předpokládat, že nesklonná budou zůstávat ta jména, která se těžko zařazují k českým skloňovacím vzorům. Tuto hypotézu mohou potvrdit, nebo naopak vyvrátit výsledky výzkumu.

V první části výzkumu tvořené excerpceí je 726 výskytů celých jmen. Ve 39 z nich je jedna z částí neskloněna, častěji křestní jméno, 19 případů přitom pochází od jednoho autora. V 11 případech se jedná o jména zakončená na **-é**. Tento typ je pro češtinu cizí a skloňuje se podle podvzoru **kuli**. I Zeman zaznamenává, že tato jména mají tendenci zůstávat nesklonná.⁹¹ 10 neskloněných výskytů mají také jména končící na **-e**. U nich jinak skloňování kolísá mezi několika vzory a může být závislé na výslovnosti, jedná se tedy také o problematickou skupinu. 4 nesklonné tvary mají zakončení **-ão** a **-o**.

Pokud vynecháme jména *Magalhães* a *Gama* následující po předložce, je ve druhé části výzkumu skloňování zastoupeno pět typů zakončení. Nejpočetnější je zakončení **-o** se čtyřmi jmény, nejméně početná pak **-é** a **-eu** zastoupená jedním jménem. U jména *Bartolomeu* může 3. pád s koncovkou **-u** v písmu splývat s neskloněným tvarem, proto není do následujícího srovnání zahrnut, u srovnání v procentech to ovšem nevádí. Z obrázku č. 25 patrné, že nejvíce nesklonných tvarů (65,3 %) má zakončení **-é** představované jménem *José*. Na druhém místě je s údajem 41,3 % zakončení **-ão**, tedy jména *Fernão* a *Durão*. Nejvíce

⁹¹ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 63.

skloněných tvarů je u jmen zakončených na souhlásku – zřejmě to souvisí s tím, že toto zakončení je velmi dobře zakotvené v deklinačním paradigmatu.⁹² Hypotéza, že skloňování nejvíce odolávají jména s obtížným zakončením, se potvrzuje.

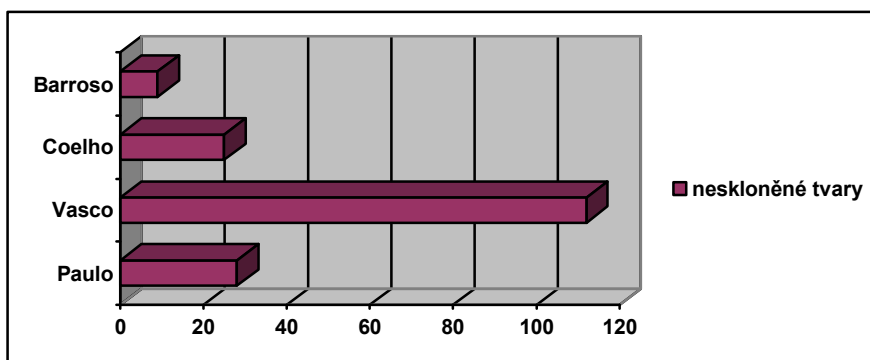

Obr. 25: Skloňování vs. nesklonnost mužských jmen podle zakončení

Je možné, že na to, zda se jméno bude skloňovat, nebo zůstane nesklonné, může mít vliv i jeho postavení v rámci celku. Ze srovnání dvou dvoučlenných jmen, tedy *Bartolomeu Dias* a *Paulo Coelho* vyplývá malá převaha nesklonných tvarů u křestních jmen – ta jsou nesklonná v 25 a 28 případech ze 300, příjmení v 15 a 25 případech. Podívejme se dále na čtyřčlenné jméno *José Manuel Durão Barroso*. Na první a druhé pozici se nacházejí jména *José* a *Manuel*, kterým podle zakončení náleží největší a nejmenší podíl nesklonných tvarů. Nemůžeme je ovšem porovnat s jinými jmény stejného zakončení v jiné pozici. První příjmení *Durão* můžeme srovnat se jménem *Fernão*. Příjmení *Durão* má nesklonných tvarů 191 ze 300, křestní jméno *Fernão* pak jen 57. Toto jméno ale stojí před předložkou *de*, za níž by podle některých názorů mělo stát nesklonné jméno, toto srovnání tedy není optimální.

Příjmení *Barroso* můžeme porovnat s křestními jmény *Vasco* a *Paulo* a příjmením *Coelho*. Zde převahu skloněných tvarů pravděpodobně můžeme přisoudit tomu, že se jedná o příjmení – viz obrázek č. 26.

⁹² Viz oddíl 5.2.1.

Obr. 26: Počet neskloněných tvarů u jmen zakončených na -o

Přechylování ženských příjmení

Cizí ženská příjmení se až na několik slavných jmen, např. *Greta Garbo* či *Marilyn Monroe*, přechylují, stejně jako většina českých, přidáním koncovky **-ová** k základnímu tvaru jména, u jmen končících na samohlásku po jejím odtržení: např. *Blecha* – *Blechová* / *Pereira* – *Pereirová*. Jak poznamenává Miloslava Knappová⁹³, ve sdělovacích prostředcích se objevují i přechýlené tvary získané přidáním koncovky k základnímu tvaru příjmení s ponechanou samohláskou. U jmen končících na vokál mající vliv na výslovnost předchozího konsonantu Zeman potvrzuje tuto tendenci: např. *Jorgeová*⁹⁴. U těchto tvarů se snadněji identifikuje původní podoba. Ovšem ani v češtině není vždy snadné určit z ženského příjmení mužskou podobu jména: například manžel paní *Blechové* z výše uvedeného příkladu by se teoreticky mohl jmenovat i *Blech* či *Blecho*. Pro snazší identifikaci se za určitých okolností ženská příjmení uvádějí v původním tvaru – jedná se například o citace ve vědeckých pracích či slovníková hesla – například oba citované slovníky spisovatelů uvádějí příponu **-ová** v závorce za původním tvarem jména: např. *Prado(ová) Adélia*⁹⁵.

Problematika přechylování je v současné době velmi diskutovaná – svědčí o tom například polemika o zacházení se jmény sportovkyň, která proběhla českými médii na přelomu února a března roku 2009 při příležitosti konání Mistrovství světa v klasickém lyžování v Liberci. Pro přechylování mluví tyto argumenty:⁹⁶

1) Přechylování v češtině umožňuje bezpečně určit pohlaví osoby. V jazycích, které tuto gramatickou kategorii nemají, může její neexistence působit nedorozumění, pro češtinu je tedy výhodou.

⁹³ KNAPPOVÁ, M. Přechylování příjmení jako problém kodifikační a legislativní. Návrh doplňkové kodifikační úpravy). *Naše řeč*. 1992, ročník 75, str. 18.

⁹⁴ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 65.

⁹⁵ HODOUŠEK, E. et al. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*. Praha: Libri, 1996, s. 435.

⁹⁶ KNAPPOVÁ, M. Op. cit., s. 12-21.

2) Přechylování nám umožňuje ženská příjmení skloňovat podle českého adjektivního vzoru **mladá**. Vždyť mužská příjmení se také skloňují a tyto tvary nikoho nepohoršují.

3) Nejedná se o projev neúcty či komolení jmen, ale o způsob, jakým se jazyk vyrovnává s cizorodými prvky. Vždyť jiné jazyky si česká jména také přizpůsobují po stránce výslovnostní i pravopisné.

Pokud bych chtěla být objektivní, měla bych na tomto místě odkázat i na argumenty proti přechylování. Ty se ovšem v žádné seriózní literatuře o českém jazyce neobjevují. Různé názory novinářů a čtenářů se objevují v českých tištěných médiích z přelomu února a března 2009.

Podívejme se, jak se s ženskými příjmeními zachází v excerpované literatuře. Nejprve se zaměřím na jednoduchá jednočlenná příjmení. Vzorek obsahuje 8 takovýchto jmen se 12 výskyty. Křestní jména se skloňují (kromě nesklonného *Inês*) a příjmení přechylují a skloňují podle vzoru **mladá**. Zajímavé je jméno *Leonor Teles* – v excerpce se vyskytuje 2x, v obou případech v 7. pádě ve tvaru *Leonorou Teles*. Zde není jednoznačné, zda druhu část jména považovat za křestní jméno či příjmení, jedná se totiž o patronymikum odvozené od mužského jména *Telo*.⁹⁷ O tom, že u ženských jmen není vždy jednoduché určit, zda danou část považovat za křestní jméno či příjmení, svědčí další případ z excerpce. Jedná se o tvar *Francisky Júliové*, opatřený v závěru knihy poznámkou s celým jménem *Francisca Júlia da Silva Monster* – část *Júlia* by tedy mělo být křestní jméno, přesto je přechýleno a skloněno podle vzoru **mladá**.

Ženská jména se dvěma jednoduchými příjmeními se v excerpce objevují pouze dvakrát. V jednom případě jsou vyskloňována obě: *Olívia Guedes Penteado*, 2. pád *Olívie Guedesové Penteadové*; ve druhém případě se skloňuje pouze druhé příjmení: *Maria Adelaide Vale Cintra*, 2. pád *Marie Adelaide Vale Cintrové*. Obě podoby jsou přitom správné:

Při tvoření přechýlené podoby rovněž vycházíme z faktu, že dvouslovné příjmení pojmenovává jednu osobu. Je možné přechýlit obě části samostatně, nebo přechýlit jen druhou z nich.⁹⁸

⁹⁷ Otec této portugalské královny se jmenoval *Martim Afonso Telo de Menezes*.

⁹⁸ KNAPPOVÁ, M. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort, 2002, s. 95.

5.4.2 Složitější typy celých jmen

Mužská jména s předložkou *de*

Zaměřme se nejprve na nejpočetnější kategorii, tedy jména obsahující předložku *de* nebo její varianty *da*, *dos*, *das*. Obdobné prvky figurují i před jmény z jiných evropských jazyků, např. v holandštině *van*, v němčině *von*, v italštině *di*. U těchto jmen není situace jednoznačná. Vzdělání uživatelé češtiny se někdy brání jejich skloňování argumentem, že se jedná o (bývalá) šlechtická jména značící místní původ, a mělo by se s nimi tedy zacházet stejně jako s českými šlechtickými přídomky, např. *Jiří z Poděbrad* či *Albrecht z Valdštejna*. Jsou zde však dvě problematické skutečnosti, které tomuto přístupu odporují: zaprvé se ne vždy jedná o šlechtické jméno, zadruhé se tato jména používají různě.

V portugalštině předložka *de* často značí místo, odkud rodina pocházela, případně šlechtický původ. Portugalsko je ale již celé století republikou a šlechtická jména zde oficiálně neexistují, takže význam této předložky se vyprázdnil a funguje spolu s dalším prvkem jména jako obyčejné příjmení. Předložka *de* a její varianty se často vyskytovaly i u prostředního jména, tzv. *sobrenome*, a dodnes figurují v dvojčlenných křestních jménech, např. *Ana do Rosário*. Stav, kdy pro správné rozhodnutí, jak s určitým jménem zacházet, potřebujeme vědět, čím je předložka *de* nebo její varianta motivována, je dosti nepraktický. I *Leite de Vasconcellos* na několika příkladech ukazuje, že toto někdy neodhalí ani portugalský rodilý mluvčí.⁹⁹ Od běžného uživatele češtiny nemůžeme očekávat, že bude dohledávat celé jméno osoby, o které mluví či píše, nebo dokonce jména jejích rodičů či dalších předků. Odborník na historii či literaturu dané oblasti, případně svědomitý novinář toto možná podstoupí, otázka ale je, jestli toto pátrání bude mít jiný přínos než jeho pocit z dobře odvedené práce.

Druhým problémem je fakt, že se jmény tohoto typu se zachází různě. Váhala¹⁰⁰ tuto nejednotnost ilustruje na příkladech umělců *Rembrandt van Rijn* a *Leonardo da Vinci* na jedné straně a *Anthonis van Dyck* a *Josef von Sternberg* na druhé straně. První dva umělci jsou spíše známi pod prvním jménem a druhé se často vypouští, proto se skloňuje jen první část: *Rembrandta van Rijn*, *Leonarda da Vinci* (zřídka *da Vinciho*). Druží dva bývají označováni spíše příjmením, proto se většinou skloňují obě části jména: *Anthonise van Dycka* a *Josefa von Sternberga*. Upozorňuje ovšem na to, že u německých jmen je časté nechávat přídomek nesklonný. Jméno portugalského mořeplavce *Vasco da Gama* se většinou používá v celku,

⁹⁹ Viz podkapitola 2.4.

¹⁰⁰ VÁHALA, F. Op. cit., s. 168.

proto se skloňují obě jeho části. Podle Zemana se v poslední době v médiích ustálilo sklonění všech částí těchto jmen.¹⁰¹

Dalším problematickým aspektem je předpoklad, že by český mluvčí neměl potřebovat umět daný jazyk k tomu, aby byl schopen cizí jméno vyskloňovat, měl by tedy mít možnost zacházet se všemi jmény podobného typu stejně. K již vyjmenovaným předložkám stojícím před jménem řadí Knappová¹⁰² i další podobné prvky: anglické *O'* a *Mc*, původně stojící před jménem otce v irských a skotských příjmeních (jedná se tedy o část patronymik) a francouzský určitý člen *Le*. U všech těchto jmen dává přednost skloňování všech částí. Vedle tohoto typu, kde přeložka spojuje křestní jméno a příjmení, ovšem Knappová rozlišuje typ Gómez de Avellaneda:

U tohoto typu příjmení je základové příjmení (Gómez) rozvíjeno, blíže určováno dalším příjmením v předložkovém 2. pádě, naznačujícím místní původ rodiny.¹⁰³

Autorka u tohoto typu doporučuje skloňovat a přechylovat pouze první příjmení. Portugalská jména mívají také dvě a více příjmení a předložka *de* se někdy pojí se druhou částí. Domnívám se však, že tento přístup se pro portugalská jména nehodí: zaprvé proto, že se v nich narozdíl od španělských klade příjmení po otci na konec, zadruhé proto, že *de* nemusí vždy značit místní původ, jak již bylo několikrát řečeno, a zatřetí by tento dvojitý přístup vnesl do problematiky ještě větší zmatek.

V excerpci se vyskytuje 234 celých mužských jmen tohoto typu. Převažují jména dvojčlenná a trojčlenná, delší se vyskytují jen výjimečně. Tato jména jsou použita celkem 393x, z toho 251x jsou skloněny všechny části a 134x je ponechané neskloněné příjmení po předložce. Neskloněné tvary nechává jeden autor systematicky, u dalších dvou přístup kolísá, ostatní používají neskloněné tvary výjimečně nebo vůbec. U autorů, kteří jména spíše skloňují, je patrné, že nesklonné zůstávají hlavně tvary odvozené z církevního kalendáře vzniklé z kategorie *sobrenome*, např. *de Santa Teresa*, *de Assis*, *de São Luís*, a dále jména evidentně značící místní původ, např. *do Salvador*, *de Castelo Branco*, *de Morávia*, *de Holanda*. Případů, kdy je neskloněná část jména před předložkou, je pouze 8. K této možnosti se uchylují pouze tři autoři a všechny tyto tvary se vyskytují u jmen se zakončením, která jsou pro české skloňování obtížná: *Sá*, *Fernão*, *José* a *Nobre*.

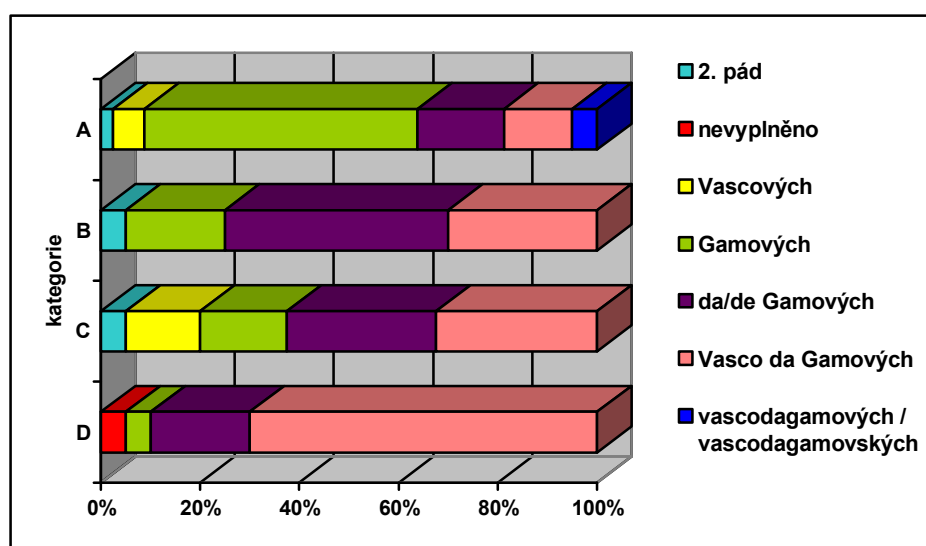
¹⁰¹ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 65.

¹⁰² KNAPPOVÁ, M. (2002) Op. cit., s. 83-91.

¹⁰³ Ibid, s. 86.

Ve druhé části výzkumu skloňování jsou obsažena dvě jména s předložkou: *Vasco da Gama* a *Fernão de Magalhães*. U prvního z nich má více neskloněných tvarů jméno *Vasco* – 112 z 300, *Gama* je neskloněno 78x. U druhého celého jména je poměr neskloněných tvarů 57:87. Neplatí zde tedy, že jména po předložce *de* zůstávají nesklonná spíše než křestní jména. U obou celých jmen by mohla hrát roli obtížnost zakončení prvních částí jmen na **-co** a **-ão**, případně to, že je mluvčí považují za celek.

O tom, že respondenti jméno *Vasco da Gama* považují za celek, svědčí i tvary posesivního adjektiva, který jsem je u tohoto jména kromě tvarů 2., 3. a 7. pádů nechala tvořit.¹⁰⁴ Zajímalo mne, ze které části jména budou přivlastňovací jméno respondenti tvořit – *Vasco*, *da Gama*, nebo *da Gama*. Jak je vidět na obrázku č. 27, největší počet respondentů použil k vytvoření přídavného jména celé jméno. Je ovšem možné, že tento požadavek byl mezi ostatními větami, u kterých se měly tvořit pády, poněkud zavádějící.

Obr. 27: Tvary posesivního adjektiva odvozených od jména *Vasco da Gama*

Ženská jména s předložkou *de*

Ženských jmen ve tvaru 1. jméno – předložka – 2. jméno se v excerpce vyskytuje 8 ve 41 skloněných tvarech, přitom jsou všechna druhá jména nesklonná – velký vliv má zřejmě to, že se jedná o historická jména vyjadřující ve většině případů místní nebo šlechtický původ, případně jsou odvozena od církevního kalendáře: např. *Josefa de Obidós*, *Inês de Castro* či *Maria da Glória*. Literatura se o tomto typu jmen nezmiňuje.

¹⁰⁴ Jednalo se o tuto větu a pokyn: *Velitel jedné z _____ lodí si vysloužil roční důchod 4000 realů. (přivlastňovací přídavné jméno od Vasco da Gama – možno zkrátit)*

Dále jsou v excerpce zastoupena tři celá jména obsahující dvě křestní jména a jedno příjmení. Zde se skloňují obě křestní jména i příjmení (v přechýleném tvaru). Nesklonná zůstává pouze druhá část křestního jména *de Lurdes*, což odpovídá tendenci naznačené v předchozím odstavci.

V případě typu křestní jméno – 1. příjmení – předložka – 2. příjmení se podle Knappové jedná o typ Gómez de Avellaneda, jež jsem u mužských jmen zavrhlá. Autorka navrhuje skloňovat pouze první část jména. V excerpce se objevují dvě jména s touto strukturou: *Carolina Michaëlis de Vasconcelos* a *Helena Vieira da Silva*. Zatímco první z celků ve třech výskytech potvrzuje životaschopnost typu Gómez de Avellaneda, druhý je ve 2. pádě uveden v tomto tvaru: *Heleny Vieiry da Silva*. Jedná se zřejmě o záměnu příjmení za křestní jméno.

Příjmení se spojkou e

Dalším prvkem komplikujícím skloňování vícečlenných příjmení je spojka *e*. Z literatury se těmto typům jmen věnuje pouze Knappová¹⁰⁵. K mužským i ženským příjmením přistupuje stejně a možné jsou podle ní tři přístupy: skloňovat jen první část příjmení, jen druhou část příjmení, nebo obě příjmení. V excerpce se vyskytují pouze 3 mužská jména tohoto typu, ve všech sedmi případech jsou skloněny obě části příjmení. Ženská jména tohoto typu nejsou v excerpce zastoupena.

Dvě příjmení se spojovníkem

Dalším typem vícečlenných příjmení jsou příjmení s vloženým spojovníkem. Podle Knappové¹⁰⁶ je běžnější skloňovat pouze druhou část, ovšem připouští i možnost skloňovat obě složky. O tom, že se jedná o nedělitelný celek, svědčí to, že tato jména se v encyklopediích a slovnících řadí podle první složky na rozdíl od obvyklého řazení podle posledního příjmení. V excerpce mám z mužských jmen tohoto typu k dispozici pouze dva exempláře: *Santa-Helena Magno* a *Monte-Alverne*. U prvního z nich se dokonce jedná o tři příjmení, přičemž dvojice spojená spojovníkem pravděpodobně tvoří nedělitelný celek. Tomu odpovídá i tvar 2. pádu *Santa-Heleny Magna*. I tvar druhého jména potvrzuje skloňování druhé části. Ze ženských jmen obsahuje excerpce pouze jméno *Maria Dorotéia Gonzaga-Dirceu* s jedním výskytem ve 3. pádě – zde je celé příjmení nesklonné.

¹⁰⁵ KNAPPOVÁ, M. (2002) Op. cit., s. 87.

¹⁰⁶ Ibid., s. 90.

5.4.3 Shrnutí problematiky celých jmen

Jak vyplývá z předchozích oddílů, problematika zacházení s celými portugalskými jmény je obtížná z několika různých důvodů. Podoba celých portugalských jmen se liší od českého úzu, pro českého mluvčího je obtížné správně identifikovat jednotlivé části jména, a navíc je zde požadavek zacházet se jmény ze všech jazyků pokud možno stejně.

U jednoduchých jmen, tedy těch, která neobsahují žádné předložky, spojky a spojovníky, je situace nejjednodušší: obvykle se skloňují všechny části jména včetně ženských příjmení v přechýlené podobě. Nelze ovšem vyloučit ani možnost nechat některé části neskloněné, obzvláště v případě, že se jedná o delší než dvojčlenné jméno a tyto části mají zakončení, které se obtížně skloňuje. Tuto možnost ovšem uživatelům češtiny, kteří se chtějí vyjadřovat spisovně, nedoporučuji.

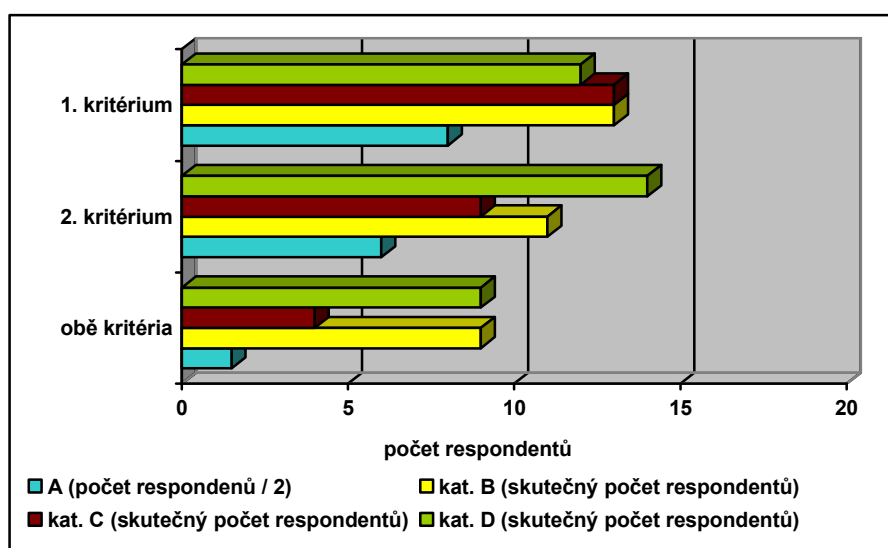
Složitější situace nastává u jmen spojených předložkou. Zde je možné rozdělit si jména na více kategorií, jak navrhuje Knappová; jak ovšem vyplývá z výše řečeného, mluvčí často není schopen konkrétní jména k těmto typům správně přiřadit. S ohledem na uživatele češtiny by bylo vhodné, kdyby mohli se všemi jmény obsahujícími předložku *de* a její varianty zacházet stejně bez ohledu na to, jakou funkci v portugalštině plní, stejně tak i se jmény obdobných typů z jiných jazyků. Z tohoto hlediska se mi jeví jako nejschůdnější varianta části následující po předložce paušálně skloňovat, i když jsem si vědoma toho, že toto řešení není ideální. Mluvčí, pro které je struktura portugalských jmen průhledná, pak mohou tyto části po zvážení nechat neskloněné – jedná se hlavně o jednoznačný šlechtický či místní původ u historických osobností a tvary pocházející z křesťanského kalendáře.

U ženských jmen zastoupených v excerpce se projevuje silná tendence tvary po předložce neskloňovat. K důkladnému posouzení problematiky a vyvození závěrů by ovšem bylo nutné provést rozsáhlejší excerpce zaměřenou jen na ženská jména.

5.4.4 Přístup respondentů ke skloňování celých jmen

Vzhledem k tomu, že skloňování celých jmen je dosti rozkolísané, je zajímavé sledovat, do jaké míry jsou jednotliví respondenti schopni držet se u všech vět výzkumu jednotného přístupu. Pro tyto účely jsem vymezila dvě kritéria. Zaprvé jsem sledovala, zda respondent skloňuje, či naopak neskloňuje části jména následující po předložce – v celkem šesti větách obsahujících jméno *Vasco da Gama* a *Fernão de Magalhães*. Druhým kritériem je jednotný přístup ke čtyřslovnému jménu *José Manuel Durão Barroso*, tzn., zda respondent s každou částí jména zachází ve všech třech pádech stejně – buď ji skloňuje, nebo nechává neskloněnou. K nesprávnému přiřazení ke skloňovacímu vzoru a dalším odchylkám zde

nepřihlížím, zajímá mne pouze celkový přístup. Za splnění každého z kritérií považuji situaci, kdy respondenet ve všech větách (tedy šesti u 1. kritéria a tří u 2. kritéria) zachází se jmény stejně. První kritérium splňuje 54 respondentů ze 100, druhé 46, obě dohromady pouze 25 osob. Zajímavé je, že jednotný přístup nejméně dodržují respondenti kategorie B, kteří jména nejlépe znají – viz obrázek 16 (jelikož je tato kategorie 2x početnější než ostatní, v grafu je počet respondentů vydělen dvěma). Úspěch kategorie D ve 2. kritériu je dán tím, že mnoho respondentů neskloňuje příjmení *Durão* a zároveň jedno z křestních jmen. Závěrem tohoto srovnání můžeme konstatovat, že jednotný přístup ke skloňování dodržuje pouze čtvrtina respondentů. Viz obrázek č. 28.

Obr. 28: Počet respondentů dodržujících jednotný přístup ke skloňování celých jmen

6 Pravopisné změny

Pravopis je tématem spojujícím problematiku výslovnosti a skloňování cizích vlastních jmen, proto je vhodné o něm pojednat na závěr. Vzhledem k tomu, že portugálština a čeština používají stejnou abecedu, ponechávají si portugalská jména osob v češtině z velké části svou původní grafickou podobu. Ovšem při skloňování a přechylování jmen se tato podoba částečně mění a mnohdy znesnadňuje identifikaci základního tvaru jména. Je to nutná daň za to, že jména začleníme do české gramatiky tak, že posluchač či čtenář rozumí, v jakém pádě o osobě mluvíme a zda se jedná o muže, nebo ženu. S cizím jménem se ovšem obvykle dá v promluvě či textu pracovat tak, aby byla zajištěna jednoznačná identifikace jeho nositele – obvykle se alespoň jedenkrát postaví věta tak, aby mohlo jméno zůstat v 1. pádě.

Ve výzkumu provedeném v rámci této práce jsem se vedle grafických změn motivovaných tvaroslovím setkala i s dalšími, drobnějšími změnami. Zaprvé se jedná o diakritická znaménka: v excerpce u některých jmen odpadá ostrý přízvuk odpovídající české čárce, u ženského jména *Inês* je znaménko „circunflexo“ několikrát nahrazeno právě čárkou. Podle Zemana¹⁰⁷ bývá toto znaménko, stejně jako tilda, v textech zveřejňovaných v médiích vypouštěno. Zde zřejmě záleží na stylu – v odborné komunikaci jsem se s vynecháváním „circunflexo“ setkala pouze u jednoho jména, s vypouštěním tildy vůbec, oproti tomu ve druhé části výzkumu skloňování prováděném na různých kategoriích respondentů se vypouštění tildy hojně objevuje u kategorie D.

Další grafické změny se v excerpce objevují u souhlásek – u některých politických osobností 20. století kolísá jedna samohláska a její zdvojená varianta: *Marcelo / Marcello Caetano* a *Maria de Lourdes Pintasilgo / Pintassilgo*.

¹⁰⁷ ZEMAN, J. (2002) Op. cit., s. 60.

7 Závěr

V této práci jsem pojednala o portugalských antroponech v českém jazyce. Zabývala jsem se jejich výslovností z hlediska českého mluvčího, zařazováním jednotlivých jmen ke skloňovacím vzorům a skloňováním celých jmen, i pravopisnými změnami, které se objevují při jejich užívání v češtině. Vzhledem k tomu, že problematika zacházení s cizími osobními jmény je velmi komplexní, snažila jsem se v průběhu celé práce věnovat přiměřený prostor i osobním jménům z jiných jazyků a okrajově jsem se dotkla i problematiky přejímání toponym. U výslovnosti osobních cizích jmen je většina pravidel a tendencí shodná s cizími apelativy, proto se práce částečně týká i této kategorie slovní zásoby. Snažila jsem se tedy téma portugalských vlastních jmen zařadit do širšího rámce přejímání jakožto způsobu obohacování slovní zásoby.

Východiskem pojednání o portugalských vlastních jménech osob byly odborné publikace o českém jazyce zabývající se jednak cizími vlastními jmény obecně, jednak konkrétně portugalskými jmény. Přihlížela jsem i k encyklopediím, učebnicím dějepisu pro základní školy a dalším zdrojům. Tendence popsané v těchto zdrojích se v některých případech liší, což ukazuje, že zacházení s touto částí slovní zásoby není v češtině úplně ustálené.

Kodifikační literatura se navíc nezabývá všemi aspekty této problematiky – to zřejmě ani nemůže, jelikož každý jazyk má svá specifika, která by bylo nutné zohlednit. Proto je u osobních vlastních jmen v některých případech sporné, co je správné či spisovné a co nesprávné, a tedy nespisovné. V takovýchto situacích je možné řídit se normou – spisovné by měly být ty tvary, které používají vzdělaní uživatelé jazyka ve spisovných projevech a textech. Na tomto předpokladu jsem postavila část výzkumu spočívající v excerpci portugalských jmen osob z odborné literatury pojednávající o portugalské a brazilské historii a literatuře těchto dvou zemí. Jsou zde zastoupena jména použitá třinácti autory a překladateli na zhruba tisíce stranách odborného textu. Celkem se jedná o cca 500 jednotlivých jmen, u nichž jsem zaznamenala přes 2000 použití v jiném než 1. pádě. Celých jmen se v excerpci vyskytuje přes 600 s více než 1200 skloněnými tvary. Tento korpus slouží ke sledování dominantních tendencí ve skloňování v oblasti odborné literatury.

Vedle tohoto vzorku tvořeného profesionálními uživateli češtiny jsem provedla výzkum zaměřený na skloňování i výslovnost u několika kategorií respondentů – kategorie A, B a C byly úzce profilované a složeny z osob, které by se s cizími jmény osob měly setkávat

pravidelně; do kategorie D spadaly osoby různého vzdělání a profesí. Této části výzkumu se zúčastnilo celkem 100 osob. V případě výslovnosti jsem tedy měla u každého jména k dispozici 100 vyslovených tvarů, některé sledované rysy výslovnosti se ovšem opakovaly u několika jmen a mohla jsem je tedy porovnávat. V případě skloňování se až na jednu výjimku každé jméno vyskytovalo ve třech různých pádech, počet skloněných tvarů od jednoho jména je tedy 300.

Co se týče srovnání výsledků excerptu a druhé části výzkumu, autoři odborné literatury zacházejí se jmény jednoznačněji. Je to zcela logické, jelikož na rozdíl od respondentů postavených do uměle vytvořené situace, kdy bylo potřeba odpovědět hned, tvořili vlastní text, měli prostor pro rozmyšlení a konzultování jazykových příruček, jejich texty navíc prošly finální jazykovou korekturou. Jednotlivé kategorie respondentů se od sebe výrazně neliší. Studenti portugalského jazyka, kteří všechna jména na rozdíl od některých respondentů dobře znají, mají překvapivě nejmenší procento zachování jednotného přístupu u skloňování. Co se týče zařazení jmen ke správným vzorům, dopadla nejhůře laická kategorie D.

V případě skloňování jednoduchých mužských jmen jsem nerozlišovala křestní jména a příjmení – obě kategorie by se měly chovat stejně. Z hlediska zařazování k českým skloňovacím vzorům jsou problematická samohlásková zakončení. U některých z nich, konkrétně u zakončení **-e**, **-ão** a **-eu** je teoreticky možné skloňování více způsoby, ve výzkumu však vždy výrazně převládá jedna možnost. K té se přikláním jako k nevhodnější a vzorové jméno daného zakončení rozepisují ve všech pádech v příslušné tabulce. Kolísání se dále objevuje u jmen se zakončením **-ca** a **-co**, jejichž grafická podoba je v češtině částečně ovlivněna výslovností.

Vzorek ženských jmen má mnohem menší objem než u jmen mužských – o ženách se v historii a v literatuře tolik nemluví a neznám ani žádnou světově proslulou ženu portugalské či brazilské národnosti. Ženská portugalská jména mají méně druhů zakončení než jména mužská a situace je zde proto jednodušší – kolísání se objevuje pouze u jmen zakončených na souhlásku: buď se skloňují podle vzoru žena, nebo zůstávají nesklonná.

Problematické je hlavně skloňování celých jmen, obzvláště, pokud obsahují předložku. Skloňování tohoto typu jmen kolísá hlavně u respondentů ve druhé části výzkumu, v odborné literatuře je celkem ustálené. Nesklonná zůstávají hlavně jména obtížně zařaditelná do deklinačního paradigmatu z důvodu zakončení. Na základě konzultovaných zdrojů a vlastního výzkumu jsem se přiklonila k možnosti skloňovat i jména následující po předložce.

Hlavním závěrem výzkumu výslovnosti je fakt, že pravidla pro výslovnost portugalských jmen nejsou pro respondenty příliš známá. Objevují se vlivy jiných jazyků,

hlavně španělštiny. Často se uplatňuje tzv. česká nebo písmenková výslovnost, tedy výslovnost podle vztahů mezi písmem a výslovností platných v češtině. Výslovnost jmen portugalských mořeplavců je v češtině celkem ustálená, v některých případech ovšem vychází z tvarů jména převzatých z jiných jazyků než z portugalštiny. U některých z nich se počestěná výslovnost blíží výslovnosti původní, u jiných se jedná o českou výslovnost. Konstatovala jsem, že stejné skupiny hlásek v různých jménech čte většina respondentů jinak – znamená to tedy, že napodobují výslovnost, kterou pravděpodobně někdy slyšeli.

Věřím, že tato práce splnila svůj cíl, a sice zmapovala situaci portugalských jmen osob v češtině. Na základě obsáhlého výzkumu jsem vyvodila doporučení, jak by se s jednotlivými typy jmen mělo zacházet – jedná se však o můj osobní názor a tato doporučení pochopitelně nejsou žádným způsobem závazná. Jsem si vědoma toho, že některým tématům by bylo potřeba věnovat větší pozornost a prostor – mám na mysli především ženská jména, nedostatečně zastoupená ve výzkumu, méně častá zakončení mužských jmen a celá jména obsahující předložku: zde by bylo zajímavé zaměřit se na jména obdobných typů z různých výchozích jazyků.

Antropónimos portugueses em checo (resumo)

A presente tese de mestrado trata dos nomes portugueses de pessoas, no âmbito da língua checa. Os antropónimos formam uma parte especial do vocabulário de cada língua; desde que designem indivíduos particulares, é difícil substituí-los por sinónimos. Numa língua arbitrária, os nomes provenientes de outra língua estão situados na periferia do vocabulário, representando, porém, uma categoria importante: sem eles, não poderíamos falar de história, de política nem de cultura internacional, já para não falar do desporto.

O checo, enquanto língua flexional, trata os nomes estrangeiros à sua maneira: procede a declinações, ou seja, cambia a forma original do nome, tanto na pronúncia como na grafia. Para poder declinar um sobrenome feminino, o checo precisa de alterar a sua forma acrescentando a desinência **-ová** que originalmente significava a posse da mulher pelo marido. Actualmente, muitos checos acham que os apelidos das mulheres não se deveriam adulterar desta maneira e tentam evitar esta alteração. No entanto, é a única maneira natural de declinar estes nomes – e uma língua flexional não pode evitar declinações.

O tema dos nomes portugueses em checo pode ser dividido em três áreas: pronúncia, alterações morfológicas – quer dizer, declinações – e ortografia. O princípio das declinações já foi explicado; vejamos as duas categorias restantes. Como o português e o checo usam o mesmo alfabeto, as mudanças na ortografia não são muito importantes. Mas os falantes do checo têm que conviver com grupos de grafemas cuja pronúncia é difícil ou desconhecida por eles.

Os nomes portugueses aparecem no checo com menos frequência do que os nomes provenientes, por exemplo, do inglês, alemão ou francês. Os nomes portugueses mais conhecidos pelos checos pertencem aos navegadores portugueses da época dos descobrimentos, mas, muitas vezes, adquirem em checo formas provenientes de outras línguas europeias, por exemplo *Bartolomeo Diaz* ou *Ferdinand Magellan*. Além disso, nem todos os checos se lembram da nacionalidade destes ilustres senhores. Actualmente, podemos destacar dois nomes portugueses bastante conhecidos: trata-se do Presidente da Comissão Europeia *José Manuel Durão Barroso* e do escritor brasileiro *Paulo Coelho*. Os nomes portugueses em checo podem conhecer épocas de frequência mais importante – por exemplo durante uma taça europeia ou mundial de futebol.

A dificuldade dos nomes portugueses para os falantes checos resulta também das suas formas: os checos costumam ter um único nome próprio e um único apelido – normalmente

proveniente do pai, nas mulheres substituído pelo apelido do marido no momento de casamento. Os apelidos compostos são ainda raros em checo; no entanto, aparecem cada vez com mais frequência. Os nomes checos não conhecem preposições nem sobrenomes influenciados pelo culto católico.

O objectivo da presente tese é resumir quais são as principais diferenças entre os nomes pessoais checos e portugueses e as maiores dificuldades que esses últimos constituem para o falante nativo checo. Além disso, o texto trata detalhadamente da pronúncia dos elementos mais difíceis, das declinações de todos os tipos de nomes individuais e do uso dos nomes complexos.

O ponto de partida da tese é a literatura sobre a pronúncia e morfologia da língua checa. Podem-se encontrar muitos textos que tratam dos nomes estrangeiros de pessoas; no entanto, não existe nenhum prontuário que trate este assunto de forma mais sistemática e que estabeleça regras a seguir em todas as situações.

Por esta razão, realizei uma vasta pesquisa composta por três partes: a primeira parte consistiu em procurar, extrair e classificar nomes portugueses declinados em textos especializados sobre a história dos países lusófonos e literaturas de língua portuguesa. Os textos em questão foram escritos e traduzidos por autores especializados na área, cuja língua materna é o checo, mas que dominam também o português. A pesquisa realizada contém 500 nomes próprios, que são usados mais de 2000 vezes em formas declinadas, e 600 nomes complexos, usados 1200 vezes. Estas formas são usadas por 13 autores sobre 1000 páginas de texto. A linguagem deste tipo de comunicação pode servir de critério de correção na avaliação de fenómenos que não se encontram suficientemente definidos nos trabalhos que codificam o uso da língua checa.

A segunda parte da pesquisa está orientada para a declinação de cinco nomes de pessoas, conhecidos pelos checos: *Vasco da Gama*, *Bartolomeu Dias*, *Fernão de Magalhães*, *José Manuel Durão Barroso* e *Paulo Coelho*. Esta parte foi realizada graças a cem voluntários divididos em cinco categorias: alunos do curso de português da Universidade Karolina em Praga, alunos de cursos filológicos orientados para outras línguas e alunos de história da mesma universidade, professores de história, e outros. Estas duas partes da pesquisa, cujos resultados foram comparados com as informações contidas na literatura sobre o assunto, permitiram estabelecer certas regras que definem o uso dos nomes portugueses na escrita.

A terceira parte versa sobre a pronúncia dos nomes acima mencionados pelas mesmas pessoas, excepto os alunos do curso do português. Graças a certas características, que aparecem em vários nomes que fazem parte da pesquisa, é possível analisar até que ponto os

falantes checos respeitam ou não respeitam as regras que definem a pronúncia dos antropónimos portugueses. Constatei que a pronúncia de certos nomes reproduz bem a pronúncia portuguesa e permanece bastante estável, mas os checos não são capazes de reproduzir estes traços em outros nomes. A conclusão principal da parte da tese orientada para a pronúncia é a seguinte: a pronúncia dos nomes portugueses é pouco conhecida em checo. Também observamos uma importante influência da pronúncia espanhola.

Nem a declinação dos nomes portugueses é fácil para os checos: declinam-se com dificuldades sobretudo os nomes que terminam em vogal ou ditongo, nomeadamente **-e**, **-ão** e **-eu**. A declinação dos nomes complexos também não é estável: os nomes que levam uma preposição ou conjunção são os mais difíceis.

Portugalská vlastní jména v češtině (resumé)

Tématem této teoreticko-empirické diplomové práce jsou portugalská vlastní jména, konkrétně jména osob, v češtině. Práce si klade za cíl zmapovat zacházení s touto okrajovou částí slovní zásoby v češtině, stanovit, jaké obtíže tato jména působí, a konečně doporučit ucelený přístup, jak s nimi zacházet. Zároveň zasazuje portugalská jména do širšího rámce tvořeného cizími antroponymy obecně. Práce pojednává o třech dílčích tématech: zaprvé se jedná o počestěnou výslovnost, zadruhé o zařazování jednotlivých jmen do skloňovacích paradigmat a skloňování celých jmen, zatřetí o pravopisné změny, ke kterým v češtině dochází. Východiskem práce je literatura zabývající se cizími vlastními jmény v češtině. Tato literatura obsahuje kodifikační příručky a další seriózní práce o českém jazyce, několik publikací zabývajících se jmény z jednotlivých jazyků a dále různé slovníky, encyklopedie, učebnice dějepisu a další publikace, které se tématu dotýkají pouze okrajově.

Takto získaná východiska jsou konfrontována s rozsáhlým výzkumem. První část výzkumu tvoří excerpty z odborných textů napsaných a přeložených třinácti odborníky na historii lusofonních zemí a portugalské a brazilské literatury. Druhá část výzkumu analyzuje skloňování portugalských jmen u pěti známých portugalských a brazilských osobností z historie a současnosti u sta respondentů. Výstupy z obou částí výzkumu jsou porovnány s teoretickými poznatky z prostudované literatury a na jejich základě jsou vyvozena doporučení jak s jednotlivými kategoriemi portugalských jmen při skloňování zacházet.

Třetí část výzkumu se zabývá výslovností stejných jmen, která figurovala ve druhé části výzkumu, tentokrát u šedesáti respondentů. U jmen portugalských mořeplavců je navíc provedena analýza grafických tvarů jmen – jejich písemná i vyslovená podoba je totiž často ovlivněna jinými jazyky, hlavně španělštinou. Vedle komentářů k jednotlivým jménům jsou porovnány stejné výslovnostní jevy vyskytující se u několika jmen. Na základě tohoto srovnání jsou vyvozeny závěry o počestěné výslovnosti portugalských jmen.

Portuguese Proper Nouns in Czech (summary)

Portuguese proper nouns, namely anthroponyms, in Czech are the subject of this both theoretical and empirical thesis. It seeks to map the use of this marginal vocabulary in Czech, to establish the extent of difficulties these names cause and to recommend a consistent way of treating them. It also relates Portuguese names to a broader context of foreign anthroponyms. The thesis covers three subtopics: firstly the pronunciation of these names in Czech, secondly the choice of inflectional paradigms and inflection of names and surnames together, thirdly the orthographical change in Czech. The basis for this work are publications on foreign proper nouns in Czech. These consist of codification handbooks and other relevant works on the Czech language, several works on names from a particular language and also various dictionaries, encyclopedias, history textbooks and other publications to certain extent touching the subject.

These are confronted with a vast research, the first part of which is an excerpt from publications written or translated by thirteen experts on the history of Portuguese speaking countries and on the literature of Portugal and Brazil. The second part analyzes one hundred of respondents inflecting names of five well-known figures of either Portugal or Brazil past and present. Results are confronted with theoretical findings from the sources thus forming a sound base for creating guidelines for inflection of each type of Portuguese names.

The third part of the research focuses on 60 respondents pronouncing the very same names already examined in the previous part. Moreover, the orthography of the names of Portuguese explorers is analysed; for other languages, particularly Spanish, often influence their written and pronounced forms. Beside commenting on particular names, certain features of pronunciation manifesting on several names are examined resulting in a conclusion about the pronunciation of Portuguese names in Czech.

Seznam obrázků a tabulek

Obr. 1: Výslovnost jména <i>Vasco</i> -----	34
Obr. 2: Výslovnost jména <i>Dias</i> -----	36
Obr. 3: Výslovnost jména <i>Magalhães</i> -----	37
Obr. 4: Výslovnost jména <i>José</i> -----	38
Obr. 5: Výslovnost jména <i>Barroso</i> -----	39
Obr. 6: Výslovnost jména <i>Paulo</i> -----	39
Obr. 7: Výslovnost jména <i>Coelho</i> -----	40
Obr. 8: Skloňování jména <i>Manuel</i> -----	45
Obr. 9: Skloňování jmen s měkkým souhláskovým zakončením – <i>Dias a Magalhães</i> -----	46
Obr. 10: Skloňování jména <i>Dias</i> -----	46
Obr. 11: Skloňování jména <i>Gama</i> -----	49
Obr. 12: Druhý pád mužských jmen, u kterých koncovému -a předchází ve výslovnosti měkká nebo obojetná souhláska -----	50
Obr. 13: Skloňování jmen zakončených na -o ve 2. pádě-----	53
Obr. 14: Skloňování jmen zakončených na -o ve 4. pádě-----	53
Obr. 15: Skloňování jména <i>Coelho</i> -----	54
Obr. 16: Skloňování jména <i>Barroso</i> -----	54
Obr. 17: Skloňování jmen zakončených na -co -----	55
Obr. 18: Skloňování jména <i>Vasco</i> -----	56
Obr. 19: Skloňování jmen typu <i>Duarte</i> -----	60
Obr. 20: Skloňování jména <i>José</i> -----	62
Obr. 21: Skloňování jmen zakončených na -ão -----	64
Obr. 22: Skloňování jmen <i>Fernão a Durão</i> -----	64
Obr. 23: Skloňování jmen zakončených na -au -----	66
Obr. 24: Skloňování jména <i>Bartolomeu</i> -----	66
Obr. 25: Skloňování vs. nesklonnost mužských jmen podle zakončení -----	72
Obr. 26: Počet neskloněných tvarů u jmen zakončených na -o -----	73
Obr. 27: Tvary posesivního adjektiva odvozených od jména <i>Vasco da Gama</i> -----	77
Obr. 28: Počet respondentů dodržujících jednotný přístup ke skloňování celých jmen -----	80

Tab. 1: Doporučená výslovnost nosových diftongů u různých autorů -----	32
Tab. 2: Skloňování mužských jmen zakončených na souhlásku-----	47
Tab. 3: Skloňování mužských jmen zakončených na -a -----	50
Tab. 4: Skloňování mužských jmen zakončených na -ca a -á-----	52
Tab. 5: Skloňování mužských jmen zakončených na -o -----	57
Tab. 6: Skloňování mužských jmen majících před koncovým -e tvrdý nebo obojetný konsonant -----	61
Tab. 7: Skloňování mužských jmen zakončených na -ge, -é, -i, -y, ão -----	65
Tab. 8: Skloňování mužských jmen zakončených na -eu, -au, -ui, -ey, -ay-----	68
Tab. 9: Skloňování ženských křestních jmen podle zakončení -----	70

Bibliografie

I. Odborná literatura

- HŮRKOVÁ, J. *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia, 1995.
- CHMELOVÁ, A. Sněhurka a sedm trpaslíků od Disneye či Disneyho?. *Naše řeč*. 1971, ročník 54, s. 127-128.
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- KNAPPOVÁ, M. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort, 2002.
- KNAPPOVÁ, M. Přechylování příjmení jako problém kodifikační a legislativní. Návrh doplňkové kodifikační úpravy. *Naše řeč*. 1992, ročník 75, 12-21.
- KUČERA, J. – ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998.
- NORD, Ch. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi, 1991.
- OLOŠTIAK, M. – BILÁ, M. – TIMKOVÁ, R. *Slovník anglických vlastních mien v slovenčině*. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha-spoločnosť, 2006.
- PETR, J. – DOKULIL, M. – HORÁLEK, K. et al. *Mluvnice češtiny (1). Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfejka. Tvoření slov*. Praha: Academia, 1986.
- PETR, J. – KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.
- ROMPORTL, M., et al. *Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Praha: Academia, 1978.
- SEKVENT, K. – ŠLOSAR, D. *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině*. Praha: Academia, 2002.
- STICH, A. Výslovnostní kodifikace přejaté slovní zásoby. *Naše řeč*. 1982, ročník 65, s. 86-101.
- STRAHL, V. *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině. Podle původních jazykových pramenů a prací českých lingvistů*. Praha: Karolinum, 1999.
- SVOZILOVÁ, N. Ke skloňování cizích vlastních jmen osobních zakončených na -u, -ú. *Naše řeč*. 1978, ročník 61, s. 133-140.
- ŠLOSAR, D. *Jazyčník*. Praha: Dokořán, 2004.
- TLÁSKAL, J. *Fonetika a fonologie současné evropské portugalštiny*. Praha: Karolinum, 2006.
- VÁHALA, F. Skloňování vlastních jmen osobních a místních. In *O češtině pro Čechy. Jazyková příručka*. Praha: Orbis, 1960.

- VASCONCELLOS, J. Leite de. *Antroponomia portuguesa. Tratado comparativo da origem, significação, classificação, e vida do conjunto dos nomes próprios, sobrenomes, e apelidos, usados por nós desde a Idade-Média até hoje*. Lisboa: Arquimedes Livros, 2005.
- ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 2. Severská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000.
- ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 3. Románská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002.
- ZEMAN, J. Začleňování cizích osobních jmen do českého antroponymického systému. In *Eurolitteraria & Eurolingua*. Liberec: Technická univerzita, 2005. str. 290-296.

II. Elektronické zdroje

- *Atribuição do Nome a um Recém-Nascido* [online]. Instituto dos Registos e Notariado, Ministério da Justiça [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: http://www.portaldocidadao.pt/PORTAL/entidades/MJ/IRN/pt/SER_atribuicao+do+nome+a+um+recem+nascido.htm
- *Lista de vocábulos admitidos e não admitidos como nomes próprios* [online]. Instituto dos Registos e Notariado, Ministério da Justiça [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: http://www.irn.mj.pt/sections/irn/a_registral/registos-centrais/docs-da-nacionalidade/vocabulos-admitidos-e/downloadFile/file/NomesAdmit.pdf?nocache=1214922851.67
- *Lei No 10.406 de 10 de Janeiro de 2002* [online]. Presidência da República, Casa Civil, Subchefia para Assuntos Jurídicos [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/LEIS/2002/L10406.htm
- CARVALHO, A. R. Fonseca. Aspectos relevantes do nome civil. *Jus Navigandi* [online] roč. 12, č. 1914. 27. září 2008. [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: <http://jus2.uol.com.br/doutrina/texto.asp?id=11782>
- STEFANI, A. Karina. *A influência norte-americana na escolha dos nomes próprios*. Rede de ensino Luiz Flávio Gomes [online] 26. února 2009. [citováno 29. dubna 2009]. Dostupné z: <http://www.lfg.com.br>

III. Excerpované publikace

- AMORA, A. Soares. Dějiny brazilské literatury. Přel. P. Lidmilová, Z. Hampl. In *Dějiny literatur Latinské Ameriky*. Praha: Odeon, 1966.
- BINKOVÁ, S. *Čas zámořských objevů*. Praha: Triton, 2008.
- BINKOVÁ, S. *Portugalsko*. Praha: Libri, 2004.
- HALA, A. *Úvod do dějin a kultury Portugalska*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska*. Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

- NÁLEVKA, V. *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce.* Praha: Triton, 2004.
- OPATRŇÝ, J. *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci. 500 let Ameriky.* Praha: Road, 1992.
- POLIŠENSKÝ, J. – BARTEČEK, I. *Dějiny Iberského poloostrova. Do přelomu 19. a 20. století.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.
- SARAIVA, A. J. – LOPES, O. *Dějiny portugalské literatury.* Přel. Z. Hampl. Praha: Odeon, 1972.
- STEGNANO PICCHIO, L. *Dějiny brazilské literatury.* Přel. V. Dufková, Š. Grauová, A. Charvátová. Praha: Torst, 2007.
- ŠTĚPÁNEK, P. *Valentim Fernandes de Morávia. Poznámky k životu a dílu významného moravského knihtiskaře v Lisabonu na přelomu 15. a 16. století – představitele manuelského umění.* Brno: L. Marek, 2006.

IV. Další zdroje

- AUGUSTA, P. et. al. *Dějiny středověku a raného novověku. III. díl.* Praha: Práce, 1996.
- BUTON, R. – CAVENDISH, R. – STONEHOUSE, B. *Cesty velkých objevitelů. Poutavé vyprávění o třiceti slavných výpravách za poznáním světa.* Přel. J. Lukešová, P. Vereš. Praha: Knižní klub, 1994.
- ČECHURA, J. – DUDÁK, V. *Dějepis 7.* Praha: SPN, 1998.
- *Encyklopedický slovník.* Praha: Odeon, 1993.
- *Encyklopedie osobností Evropy od starověku do současnosti.* Praha: Nakladatelský dům OP, 1993.
- HODOUŠEK, E. et al. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky.* Praha: Libri, 1996.
- HODOUŠEK, E. et al. *Slovník spisovatelů Španělska a Portugalska. Baskická literatura, galicijská literatura, katalánská literatura, portugalská literatura, španělská literatura.* Praha: Libri, 1999.
- HONZÁKOVÁ, M. – HONZÁK, F. – ROMPORTL, M. *Čteme je správně? Slovníček výslovnosti cizích jmen.* Praha: Albatros, 2004.
- HROCH, M. et al. *Dějepis. Středověk pro základní školy. III. díl.* Praha: Práce, 1991.
- HRUBÁ, M. – DRŠKA, V. *Dějepis 7.* Praha: Scientia, 2002.
- *Ilustrovaný encyklopedický slovník.* Praha: Academia, 1981.
- *Jak je číst? Transkripce jmen cizích spisovatelů a názvů jejich děl.* Praha: Kniha, 1958.
- *Jak je číst? Transkripce jmen cizích spisovatelů a názvů jejich děl a jmen cizích výtvarných umělců.* Praha: SNKLU, 1963.
- JANÁČEK, J. *Století zámořských objevů.* Praha: Orbis, 1959.
- *Komenského slovník naučný.* Praha: K.S.N., 1937.
- MANDELOVÁ, H. *Opakování dějin středověku a raného novověku pro žáky základních škol a nižších tříd gymnázií.* Olomouc: Nakl. Olomouc, 1998.

- *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí.* Praha: Argo, 1999.
Fotoreprint vydání z r. 1990.
- PATOČKA, V. *Plachty objevují svět.* Praha: Albatros, 1987.
- SKŘIVAN, A. – KŘIVSKÝ, P. *Moře, objevy, staletí.* Praha: Mladá fronta, 1980.
- *Universum. Všeobecná encyklopedie.* Praha: Odeon, 2000.
- VÁLKOVÁ, V. – PARKAN, F. *Dějepis 7.* Praha: SPN, 2008.
- *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích.* Praha: Diderot, 1999.
- *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích.* Praha: Nakladatelský dům OP, 1996.